

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

LASTE VÄÄRTUS NAISTE JAOKS EESTIS JA SAKSAMAAL

Magistritöö

Liisa-Evi Kesselmann

Juhendaja: PhD, *Mare Ainsaar*

Juhendaja allkiri: _____

Tartu 2014

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik magistritöös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Liisa-Evi Kesselmann

29.05.2014, Tartu

ABSTRACT

The Value of Children for Women in Germany and Estonia

Many modern societies suffer from low fertility rates, which is seen as a problematic aspect for several reasons: the sustainability of the societies, the relationship between younger and older generations and functioning of the social systems. Although there are countries, where the fertility rates are too low, it is still evident that people continue to have children despite the fact that methods of contraception have become cheaper and more effective. Therefore, it can be assumed, that children have a certain value for their parents. The value of children in this thesis is seen as consisting of certain needs that having children fulfills and goals that it helps to achieve for their parents.

This thesis seeks to explain differences in the value of children for women in two European countries: Germany and Estonia. Two different datasets are used. First, data from the fourth wave (2008) of the European Values Study is used to get an overview of the opinion regarding making the decision of having a child. The second dataset consists of German and Estonian data, that is gathered from the research project "Value of children and intergenerational relations", includes a set of variables meant particularly for measuring the value of children for their parents.

Although Germany and Estonia seem to be rather similar countries in a larger context, the results still implied, that the views differ in certain aspects of the value of a child. In both countries, people value the emotional benefits of children higher than the utilitaristic and economical values they might produce. An important difference is that in Estonia, the importance of the utilitaristic value of children is greater, which might be due to the lower economic performance figures compared to Germany. Same trend appeared on the individual level across different economic positions - women with a lower economic position tend to appreciate the utilitaristic value more. There were no significant differences in the importance of psychological value of children and the two dimensions are not exclusive like some theoretical sources suggest. The aspect of fun in childrens' value affects the ideal number most and is associated with a greater number of existing children.

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	5
1 TEOORIAID LASTE VÄÄRTUSE JA SOOVITUD LASTE ARVU KOHTA	7
1.1 Ratsionaalsed teooriad	8
1.2 Teised teooriad	18
1.3 Laste saamise soovide põhjendused – näited uuringutest	23
1.4 Probleemi sõnastamine ja uurimuse eesmärk	25
2 METOODIKA	28
2.1 Euroopa väärtusuuring	28
2.2 VOC skaalat sisaldav andmestik	29
3 ANALÜÜS	32
3.1 Lapse saamine - kohustus ühiskonna ees või isiklik otsus. Euroopa riikide võrdlus.....	32
3.1.1 Riikidevahelised erinevused	32
3.1.2 Soolised erinevused	34
3.1.3 Vanuselised erinevused	36
3.2 Saksamaa ja Eesti võrdlus laste väärtuses	37
3.3 Lapse väärtuse indeksite vahelised seosed	41
3.4 Vanuselised erinevused laste väärtustamises	42
3.5 Haridustasemest tulenevad erinevused laste väärtustamises	44
3.6 Majanduslikust positsioonist tulenevad erinevused lapse väärtuses	47
3.7 Regressioonimudelid lapse väärtuse indeksitele	49
3.8 Ideaalne laste arv ja laste väärtus - regressioonimudel.....	51
3.8.1 Riikidevahelised erinevused ideaalse laste arvu osas.....	51
3.8.2 Erinevused hinnangutes ideaalsele laste arvule vastaja majandusliku positsiooni lõikes.....	52
3.8.3 Vanuse ja ideaalse laste arvu vaheline seos.....	53
3.8.4 Läbitud kooliaastate arvu ning ideaalse laste arvu vaheline seos.....	53
3.8.5 Ideaalse lapse arvu ning laste väärtuse vaheline seos.....	53
3.8.6 Lineaarse regressiooni mudel	54
3.9 Olemasolevate laste arv ja laste väärtus	57
3.9.1 Laste arv riikide lõikes	57
3.9.2 Olemasolevate laste arv vastaja majandusliku positsiooni lõikes	57
3.9.3 Vanuse ning olemasolevate laste arvu vaheline seos	58
3.9.4 Läbitud kooliaastate arvu ning olemasolevate laste arvu vaheline seos.....	58
3.9.5 Olemasolevate laste arvu ning laste väärtuse vaheline seos.....	58
3.9.6 Lineaarse regressiooni mudel	59
ARUTELU	62
KOKKUVÕTE	69
KASUTATUD KIRJANDUS	72
LISAD	75

SISSEJUHATUS

Viimase paari aastakümne jooksul on nii mõneski riigis toimunud olulised muudatused perekonna suuruses ning sündimuses. Kuigi on riike, kus sündivusindeks on viimase 30 aasta jooksul veidi vähem muutunud (Nt: Prantsusmaa, Saksamaa, Ameerika Ühendriigid), siis on ka riike, kus muutused on olnud järsemad, näiteks Indoneesia ja Türgi on läbi teinud üsna suure languse. Mayer ja Trommsdorff (2010) on välja toonud, et madalat sündimust, mida esineb enamasti just majanduslikult enam arenenud kultuurides (Nt: Saksamaa, Jaapan), nähakse probleemina mitme asjaolu tõttu: ühiskonna püsijäämine, suhe vanemate ja nooremate põlvkondade vahel ning sotsiaalsüsteemide funktsioneerimine (eriti just kasvava arvuga eakate inimeste toetamise osas). Ühiskonnasiseselt mõjutab sündimus põlvkondadevaheliste suhete stabiilsust ja õiglust ning sellest tulenevaid kollektiivseid turvasüsteeme, mis sõltuvad rahvastiku vanusestruktuurist.

Majandus- ja rahvastikuteadlasi, perekonnasotsiolooge ja psühholooge on juba pikka aega huvitanud vastus küsimusele, mis makrotasandil on tõstatatud nii murest ülerahvastatuse kui ka väheneva populatsiooni üle: mis põhjusel saavad mõned inimesed palju lapsi, teised vähem või üldse mitte? Fertiilsus sõltub Friedman'i, Hechter'i ja Kanazawa (1994) järgi kõige enam neljast olulisest determinandist. Esimese determinandina võib välja tuua bioloogilised aspektid. Selle aspekti alla kuulub näiteks mehe ja naise vanus (nii vanuse ülem- kui ka alampiir) ehk viljakasse ikka kuulumine. Teiseks determinandiks on kontraseptiivide kasutamise võimalus. Kolmandana võib välja tuua juhuse: lapsed võivad olla seksuaalse aktiivsuse juhuslik tagajärg. Viimaseks ja antud teema puhul olulisimaks determinandiks on vanemate soov lapsi saada.

Seda teemat puudutavas kirjanduses on tekkinud debatt selle üle, kas sündivus on vähenenud, kuna on muutunud normid ja eelistused või on hoopis muudatused majanduslikes ja struktuursetes piirangutes tõstnud laste saamisega seotud kulusid. Üks oluline tegur, mis lapse saamise otsust ehk seega fertiilsuskäitumist kui sellist ning teisi pere ja leibkonnaga seotud otsuseid mõjutab, on laste väärtus oma vanematele. Just muutused laste väärtuses nende vanemate silmis on väidetavalt (Nauck 2007) lisaks efektiivsemaks ja odavamaks muutuvatele kontraseptiividele üheks levinumaks selgituseks sündimuse vähenemisele üle

maailma. Mayer ja Trommsdorff (2010) on välja toonud, et üheks võimalikuks seletuseks laste arvu vähenemisele on nõudluse vähenemine praktilistel kaalutlustel.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on analüüsida laste väärtust ning selle seost laste saamisega Eesti ning Saksa naiste näitel. Antud töös uuritakse lapse saamise otsust motiveerivaid tegureid ning lapse väärtust kahe erineva andmestiku abil. Esmalt vaadeldakse Euroopa Väärtusuuringu 2008. aasta vooru andmetel Euroopa inimeste arvamust lapse saamise otsuse sündimise osas. See andmestik annab üldisema pildi sellest, kas inimesed näevad lapse saamise otsust kui ühiskonna mõjust tingitud või leiavad, et see on siiski isiklik otsus. Lapse saamist kui isiklikku otsust saab üksikasjalikumalt uurida unikaalse kolme Saksa ja Eesti põlvkonda haarava andmestiku abil, mis sisaldab lapse väärtust mõõtvat tunnuste blokki. See andmestik annab täpsemat aimu sellest, mis põhjusel lapsi väärtustatakse.

Töö esimene osa käsitleb erinevaid laste väärtusega seotud teooriaid, mis on jagatud ratsionaalseteks ning teisteks teooriateks. Teises on kirjeldatud andmeanalüüsiks kasutatavaid andmestikke: Euroopa Väärtusuuring ning VOC lapse väärtust mõõtvat skaalat sisaldava kolme põlvkonna uuringu andmed Eestist ja Saksamaalt. Töö kolmas osa hõlmab andmete kvantitatiivset analüüsi ning viimane osa on tulemuste arutelu.

1 TEOORIAD LASTE VÄÄRTUSE JA SOOVITUD LASTE ARVU KOHTA

Järglaste saamine on ajalooliselt olnud teatud eas inimeste jaoks elu loomulik osa. Abieluga kaasnes seksuaalelu ning laste sünnid olid selle vältimatu tagajärg. Mis on aga laste saamise põhjus ajajärgul, kus järglaste saamine on valik mitte paratamatus? Kuna inimesed saavad jätkuvalt lapsi vaatamata sellele, et on olemas viisid, kuidas rasestumist vältida, võib eeldada, et lapsed täidavad oma vanemate jaoks teatud vajadusi, pakuvad rahulolu või on mingi muu põhjus, miks neid soovitakse – lastel on vanemate jaoks teatud väärtus. Lapse väärtuse all võibki antud töös mõista vajadusi, mida lapsed inimeste jaoks täidavad ning võimalusi, mida lapse saamine pakub teatud üldinimlike eesmärkide saavutamiseks.

See, mil määral ja mis põhjusel lapsi väärtustatakse, mõjutab otseselt sündimust. Just ratsionaalsed teooriad, mille kohaselt laste saamise otsust mõjutavad lapse saamisega kaasnevad tulud ja kulud, eeldavad, et piiratud ressursside korral on olemas kaks vastandlikku lähenemist: kvaliteet või kvantiteet. Kvantiteet tähendab laste saamise puhul, et lapsi saadakse rohkem, kuid nendesse investeeritakse vähem. Lühiajaline kasu toetuste jms näol on lapsevanematele suur, pikas perspektiivis aga pigem väike, sest suure tõenäosusega ei saavuta lapsed, kellesse panustatakse vähe, elus väga kõrget positsiooni. Kvaliteet aga eeldab, et lapsi on vähe, kuid investeeringud haridusse jms on suuremad. Laste kvaliteedi ning kvantiteedi vahelisest suhtest on kirjutanud näiteks Becker ja Lewis (1974). Autorite väitel on kvaliteedi tõstmine kulukam kui on rohkem lapsi. Kvantiteedi kasv vastavalt kulukam kui lapsed on nõrgema kvaliteediga. Seega see, mis põhjusel mikrotasandil lapsi väärtustatakse, on seotud laste arvuga ning mõjutab makrotasandil sündimust.

On erinevaid teoreetilisi lähenemisi küsimusele, miks inimesed lapsi saada soovivad ning milles laste väärtus vahematele seisneb. Osad autorid (näiteks Hoffmann ja Hoffmann 1973, Friedman jt 1994 jne) pooldavad ratsionaalseid lähenemisi laste väärtusele, mis eeldavad, et eksisteerib mingi üldine nõudlus laste saamisega kaasnevate kasude järele. On ka teistsuguseid lähenemisi, mis eeldavad (näiteks Preston 1987), et inimesed näevad laste saamises sotsiaalset kohustust ning lapse väärtus seisneb seega pigem kooskõla saavutamises normide ja sanktsioonidega.

Erinevate teooriate abil saab seletada väärtuste, ressursside ja normide mõju sündimuskäitumisele. Ainsaar (2011) on jaotanud tänapäevased sündimuse analüüsiks kasutatavad teooriad kolme rühma: ratsionaalsed, mitteratsionaalsed ning vahepealsed ehk kombineeritud olemusega. Antud töös on eristatud ratsionaalsed teooriad ning teised teooriad. Lapse väärtuse puhul erinevad ratsionaalsed teooriad teistest selle poolest, et lapse saamist seletatakse teatud tulude ja kuludega ning otsus lapse saamiseks on mõjutatud ratsionaalsetest valikutest. Teiste teooriate puhul ratsionaalne aspekt ja kasu lapse väärtuses rolli ei mängi.

1.1 Ratsionaalsed teooriad

Erinevusi selles, mitut last soovitakse ning mis põhjusel tehakse otsus laps või lapsed saada, võib põhjendada ratsionaalsete teooriatega. Need teooriad eeldavad et inimesed teevad otsuseid lähtuvalt sellest, et saada võimalikult palju kasu. Seega otsus laste saamise kohta sünnib kaaludes sellega seotud tulusid ja kulusid. Seejuures võib lisaks majanduslikule tulule olla oluline ka tulu psühholoogilise kasu näol. Morgan ja Berkowitz King (2001) väidavad, et ratsionaalseid valikuid tehakse alati sotsiaalses kontekstis ning laste saamisega seotud kulud ja tulud sätestab just sotsiaalne kontekst.

Ratsionaalsete teooriate järgi püüavad inimesed saavutada suurimat võimalikku kasu. Ka laste saamine on nende teooriate vaate kohaselt seega põhjendatud nendest saadava kasuga. Vastavalt kontekstile on kasu subjektiivne, mis tähendab, et eri indiviidide jaoks võib see olla erinev. Ainsaar (2011) toob ühe erinevusi põhjustava asjaoluna välja selle, et kasumlikkuse hindamine toimub piiratud infovälja tingimustes. Infovälja piiratus on tingitud formatsiooni piiratud levikust, mis põhjustab omakorda olukorda, kus otsuste tegijad ei ole alati teadlikud kõigist võimalustest ega mõjudest. Seega võetakse otsuste tegemisel arvesse vaid seda infot, mis on kättesaadav ja arusaadav ning tegelik ratsionaalsus võib olla selle tõttu piiratud.

Ahn (1995) uuris laste väärtust 1980. aasta Korea andmetel. Uuriija keskendus just laste sooja vanusespetsiifilisele väärtusele ning leidis, et lapsed kujutavad endast vanemate arvates kulusid just nooremana ning tulusid vanemana. Empiiriline analüüs näitas, et laste väärtustamine vanemate poolt erineb lähtuvalt lapse soost, vanusest ning vanema enda haridustasemest. Ilmnes, et kuigi nooremas eas on vanemate hinnangul kulud suuremad

poisslaste puhul, eelistatakse neid tüdrukutele, kuna neilt oodatakse vanemas eas suuremat tuge. Lisaks näitas Korea andmete analüüs, et kõrgemalt haritud naised eeldavad, et laste saamisega seotud kulud on kõrgemad, kuid ootavad lastest samas vanemas eas ka suuremat kasu ja tuge.

VOC-i (value-of-children-studies) kontseptsioon

"Lapse väärtuse" (VOC) kontseptsioon põhineb L. W. Hoffmann'i ning M. L. Hoffmann'i (1973) töödel. Nende eesmärgiks oli arendada lähenemine, mis koosneks objektiivsetest majanduslikest ja normatiivsetest faktoritest, aga samas ka psühholoogilistest teguritest, mis võivad mõjutada sündivuskäitumist. Veel üks oluline ajend oli luua kontseptuaalne skeem, mis oleks võimeline hõlmama erinevaid väärtusi, mida lastes nähakse erinevates kultuuriruumides. Hoffmann ja Hoffmann (1973) leidsid, et psühholoogilised faktorid on otsustavaks determinandiks laste sünni osas ning pidasid "laste väärtust" indiviidi tasandil keskseks vahendavaks tunnuseks. Nende lähenemine keskendub väärtusele, mis lastel on nende vanemate jaoks. Samas võib see tunnus varieeruda olles mõjutatud ühiskonnas toimuvatest muutustest ja sotsiokultuurilisest kontekstist.

Hoffmann ja Hoffmann (1973) kategoriseerisid mitme allika leitud empiirilised tulemused, et määratleda erinevad komponendid, millest sõltub lapse väärtus vanematele. Nende loodud skeem koosneb üheksast väärtuste kategooriast:

1. Täiskasvanu staatus ja sotsiaalne identiteet. Hoffman (1975) leiab, et vanemaksolemine annab inimesele nõ taiskasvanu staatuse. Vanemaksolemine on see, mis näitab enam kui kooliskäimine, töökoht või isegi abielu inimest taiskasvanuna, stabiilse ning aktsepteeritava kogukonnaliikmena ning annab ligipääsu teatud ainult taiskasvanutele mõeldud institutsioonidele. Eriti kehtib see naiste kohta, kelle jaoks emadust peetakse üheks olulisemaks rolliks elus. Hoffmann (1975) põhjendab seda asjaoluga, et naised sotsialiseeritakse enamasti ootusega, et nendest saavad emad ning just ema roll on olulisim, mida laps, kes tuumperekonnas üles kasvades oma ema rollidest näeb. Enamikes ühiskondades nähakse vanemaks saamist sotsialiseerumisprotsessi loomuliku

kulminatsioonina ning nii mehed kui ka naised saavutavad täiskasvanustaatuse ja sotsiaalse identiteedi läbi vanemaksolemise.

2. *Enda avardamine, side suurema identiteediga, "surematuse"*. Siinkohal on Hoffmann'i (1975) järgi tegemist pigem vajadusega, mis tuleneb elu lühiajalisusest. Paljud inimesed tunnevad nimelt vajadust endast jätta nõ jälg, mis püsiks ka pärast nende elu lõppu. Laste saamine võib selle vajaduse rahuldada, kuna see on mõnes mõttes enda taastootmise viis, enda karakteristikute edasi andmine kellelegi, kes elab kauem, saavutades seega teatud mõttes nõ surematuse. Siia kuuluvad näiteks lapse saamise põhjendused, mille kohaselt tahetakse perekonnanime edasi anda ning üldisemalt perekonna jätkumist üldisemalt. Lisaks kirjutab Hoffmann (1975), et lapsed on side minevikuga, kuna vanem annab neile edasi palju sellist, mis tema enda vanemad talle on andnud – väärtused, folkloor, lood. See loob teatud jätkuvuse mineviku ja tuleviku vahel. Lisaks kutsuvad lapsed oma vanemates esile uusi, varasemalt avanemata iseloomujooni, avardades seega nende kontseptsiooni iseendast.

3. *Moraalsus*. Laste moraalset väärtust saab Hoffmann'i (1975) järgi väljendada ka läbi formaalsete religioonide ning enamikel religioonidel on teatud pronatalistlik aspekt. Tihti on lapsed vajalikud, et läbi viia olulisi riitusi pärast oma vanemate surma. Moraalne väärtus seisneb aga ka enese-väärtustamise tundes, mis tekib läbi vanemarolli täideviimise. Emadust nähakse pea sünonüümina voorusele ning hea isa on tohtu eneseväärikuse allikas, mis võib kompenseerida teisi tunnetatud puudujääke inimese juures.

4. *Esmased grupisidemed, kiindumus*. Hoffmann ja Hoffmann (1973) toovad välja tuumpere olulisuse. Geograafilise mobiilsuse suurenemine, erinevate kogukondlike institutsioonide nagu koolid, kirikud ning töökohad, kasv ja bürokratiseerumine, ei ole tuumpere erilist rolli inimeste elus vähendanud, vaid vastupidiselt pigem kasvatanud. Laps pakub nii emale kui isale võimalust väljendada oma õrnust ning hoolivust ning võimalust seda vastu saada.

5. *Stimulatsioon, uudsus, lõbu*. Inimesed soovivad muutusi ja uusi kogemusi, eriti olukorras, kus elu on üsna kindel, stabiilne või lausa rutiinne. Lapse saamise ootus on Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) järgi eelduseks suurtele muutustele elus, mis lisab elevust ja ootamatusi. Nende kasvamise, arenemise ja muutumise jälgimine on unikaalne võimalus pikaajaliseks ja

katkematuks uudsuse kogemuseks. Lisaks stimulatsioonile ja uudsusele võivad lapsed inimese ellu lisada lõbu ja elevust. Lastega mängides saavad vanemad kogeda rõõmu oma enda nooruse läbi elamisest. Samuti võib olukorras, kus inimene on enda vananemise pärast endast väljas, tunda end nooremana saades veel üks laps.

6. *Saavutus, kompetents, loovus.* Vanemad võivad Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) järgi tänu lastele tunnetada end loovalt, täita oma saavutusvajadust ning tunda end kompetentsena tänu väljakutsetele ja kriisidele, mis seoses lapse kasvamisprotsessiga tahes tahtmata kaasnevad.

7. *Võim, mõju, võime asju mõjutada.* On kultuure, milles vanema staatus annab inimesele, enamasti just emale, teatud võimu. Isegi USAs annab Hoffmann'i (1975) järgi emadus sageli vähese võimuga naistele julguse teha teatud nõudmisi ja võimaldab neil oma abikaasat suuremal määral mõjutada. Lisaks annavad lapsed vanematele võimaluse rakendada veel üht liiki võimu – vanemad saavad oma lapsi juhendada, õpetada, kontrollida ja nende üle suurt võimu omada. Nad kontrollivad materiaalseid ning emotsionaalseid vahendeid, mida laps vajab ning on üsna pika perioodi vältel füüsiliselt tugevamad. Samuti on vanemate võim laste üle ka seadustega lubatud. Viimane võimu aspekt seisneb Hoffmann'i (1975) järgi mõju avaldamises – lapse mõju lapsevanema enda ning ka ümbritsevate inimeste elule.

8. *Sotsiaalne võrdlus, võistlus.* Lapsed võivad oma vanematele tuua prestiiži ja nõ võistluslikke eeliseid mitmel moel. Kõige selgem näide on Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) järgi laste arv. Just mitteindustrialsetes ühiskondades on sageli laste arv avalik demonstratsioon vanemate seksuaalsusest. Ka katoliiklikud paarid on sageli uhked oma kõrge fertiilsuse üle, kuna see näitab potentsi, abielulist armastust jms. Lisaks võib välja tuua, et mida suurem on laste arv, seda suurema ekspertiisiga lapsevanemaks võidakse inimest eakaaslaste poolt pidada.

9. *Majanduslik kasu.* Enim uuritud aspekt laste väärtuses on just majanduslik kasu. Hoffmann ja Hoffmann (1973) toovad välja tõsiasja, et arengumaades ning kohtades, kus domineerib agraarmajandus, on tõendatud, et lapsi väärtustatakse majanduslikel põhjustel. Sagedamini

seisneb majanduslik väärtus võimaluses kasutada lapse tööjõudu või kindlustuses, mida laps oma vanemale tema vanuse kasvades potentsiaalselt pakub.

Need üheksa VOCi kategooriat on osa Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) mudelist, mis võtab arvesse ka teisi mõjukaid lapse väärtuse faktoreid: alternatiivsed allikad lapse väärtusele, lapse maksumus, barjäärid ja ajendid. Mudeli keskne mõte seisneb selles, et lapse väärtus varieerub ühiskonna tüübi lõikes ning sellel on kaugeleulatuvad tagajärjed reproduktsiooni puudutavate otsuste ning lapse ja vanema vahelise suhte tüübi osas. Alternatiivideks on autorite mudelis teised asjad – peale laste – mis võivad samuti rahuldada eelpoolnimetatud vajadusi. Kuigi iga kategooria puhul on tegemist vajadusega, mida rahuldavad lapsed, siis on ka teisi suhteid ja sotsiaalseid institutsioone, mis võivad samu vajadusi rahuldada. Variatsioonid perekonna suuruses võivad olla tingitud alternatiivsete vahendite olemasolust või puudumisest. Kuludeks peab aga Hoffmann (1975) neid asju, millest tuleb loobuda. Lastega seotud kulusid väljendatakse enamasti majanduslike kuludena, vabaduse kaotamisena või ärevusena lapse tervise ja arengu pärast.

Nauck (2000) toob välja, et erinevused laste väärtustamise põhjustes on Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) meetodikat kasutavates uuringutes olnud pigem kultuurisisesed ning mitte väga suured. Enim on üksteisest eristunud järgmised kaks järgnevat lapse väärtuse dimensiooni:

1. majanduslik-utilitaristlik väärtus - lapse kui tööjõu panus perekonna majanduslikku olukorda, abi majapidamises ning lisaissetulek, kindlustatus pensioniaastateks;
2. psühholoogilis-emotsionaalne väärtus – emotsionaalsete grupisidemete tugevdamine, ekspressiivne stimulatsioon läbi suhtlemise lapsega.

Erinevused kahe eelpooltoodud dimensiooni vahel sobivad hästi eristusega laste instrumentaalse väärtuse (lapsed kui tarbekaupade tootjad perekonna majapidamises) ning sisemiste väärtuse vahel (kui tarbekaup) majanduslike sündimuskäitumise teooriate võtmes. Hoffmann ja Hoffmann (1973) leidsid, et need kaks lapse väärtuse dimensiooni varieeruvad väga suurel määral erinevate ühiskondade lõikes ning tunduvad olevat üksteist välistavad: mida rohkem hinnatakse majanduslik-utilitaristlikku väärtust, seda vähem psühholoogilis-emotsionaalset väärtust.

Uus leibkonna majandusteooria (ingl. k. *New home economics*)

Ka uus leibkonna majandusteooria seostab lapsi kaupadega ning seletab nende saamist tulude ja kuludega. G.S Becker (1991) arendas selle lähenemise ja rakendas seda nii abielu kui ka reproduktiivkäitumise korral. Becker'i mudeliga on võimalik seletada, miks kõrgelt haritud naised otsustavad suurema tõenäosusega lapsi mitte saada, kui vähem haritud naised. Nimelt kui haritud naiste jaoks on palga kaotus töökohalt seoses lapsega koju jäämisega suurem, siis saab nende laste varjatud hind olema samuti proportsionaalselt suurem, kui väiksema kvalifikatsiooniga emadel. Erinevalt vahetusteooriast, ei mõtesta ta perekonda kui lihtsalt kaupade jaotajat või tarbijat turul, vaid ka kui üksust, mis toodab "tarbekaupu", mille tootmist turg ise ei võimalda. Lisaks armastusele, kiindumusele ja toetusele kuuluvad nende tarbekaupade alla ka lapsed. Kui lapsi käsitletakse selle teooria kohaselt kui tarbekaupu, siis perekond (mitte inividid) on aktiivselt tegutsev üksus, kellel on teatud eelistused ning kes optimeerivad oma käitumist vastavalt kauba hinnale (kauba otsene maksumus, investeeritud aja ning võimaluste maksumus). Laste saamise otsus perekonnas on antud teooria puhul seega põhjendatud sellega kaasnevas kasumiga.

Nauck'i (2000) järgi on laste saamine kui kasumi tootmine perekonnale mõjutatud kahest piirangust: piiratud eelarve (perekonna sissetulek) ja piiratud aeg. Uue leibkonna majandusteooria eeldab suhtelist langust laste lisa-kasumlikkuses seoses laste arvu kasvuga – mingist hetkest ei kaasne uue lapsega kasumi kasv. Kuna laste kvantiteet ja kvaliteet on mõlemad piiratud limiteeritud eelarvega, siis on nende vahel pöördvõrdeline suhe. Seega laste arvu tõus tähendab enamasti langust kvaliteedis (haridus, huviringid jms) ja vastupidi. Laste arv sõltub nii perekonna sissetulekust, kui ka laste varjatud hinnast.

Uus leibkonna majandusteooria annab Nauck'i (2000) järgi vastuse ka sellele, miks mõnede tarbekaupade tarbimine kasvab koos jõukuse tõusuga, samas kui laste väärtus hoopis kahaneb: lapsi saab käsitleda kestvustarbekaubana, mis pakub vaimseid hüvesid, aga erinevalt muudest kaupadest (näiteks kodumasinad või sõidukid), on lapsed ajalises mõttes väga kulukad. Lähtuvalt sellest vaatest on laste maksumus tugevalt mõjutatud muutustest vanemate aja väärtustamises. Kuna lapsed on ajalises mõttes kulukamad kui tavaline tarbekaup ning aja väärtus indiviidi jaoks kasvab, siis tõuseb ka laste hind võrreldes teiste kaupadega.

Ebakindluse vähendamise teooria

Friedman, Hechter ja Kanazawa (1994) teooria, mis põhineb fundamentaalsel eeldusel soovist ebakindlust vähendada. See väidab, et ratsionaalsed tegutsejad püüavad alati vähendada ebakindlust. Lapse saamine on üks olulisi võimalusi ebakindluse vähendamiseks. Autorid väidavad, et põhilised tavalise inimese jaoks saadaval olevad strateegiad ongi näiteks karjäär, abielu ning lapsed. Need enda sidumise viisid vähendavad ebakindlust sidudes inimesed sotsiaalsete suhetega. Autorite arvates on lapsevanemaks saamise soov tugevaim just nende inimeste puhul, kelle jaoks alternatiivsed viisid ebakindluse vähendamiseks on limiteeritud. Näiteks vaesematesse gruppidesse või vähemustesse kuuluvad naised ei saa kasutada karjääri või abielu kui ebakindlust vähendavat strateegiat, kuid lapse saamine muudab elu ebakindlast üsna kindlaks, kuna edasiste valikute ja võimaluste arv väheneb oluliselt. Ebakindluse vähendamise strateegia kasutuse tulemused ei pruugi sugugi olla positiivsed või isegi eelistatavad neile, mis oleks kaasnenud ebakindluse talumisega pikema perioodi jooksul.

Seega lapse saamine on teatud juhtudel ja olukordades viis, kuidas tulevikku teatud mõttes kindlamaks muuta, vähendades oluliselt edasisi valikuvõimalusi ning luues teatud sotsiaalseid sidemeid. Kuigi lapse saamine ei pruugi mõnel juhul kaasa tuua eelnevast olukorrast paremat tulemust, siis võib see vähendatud valikuvõimalustega situatsioon indiviidi jaoks siiski olla eelistatud. Friedman'it (1994) teooria järgi seisneb laste väärtus indiviidi jaoks nende võimes vähendada ebakindlust ning paaride jaoks võimes suurendada abielulist solidaarsust.

Kohlmann (2001) on välja toonud mitmed Friedmani, Hechter'i ja Kanazawa teooriat puudutavad probleemsed kohad. Esiteks väidab ta, et kahtleb autorite instrumentaalsete ja mitte-instrumentaalsete laste saamise motiivide eristamise valiidsuses. Kui instrumentaalsust defineerida kui mingi eesmärgi saavutamist teatud vahendite kasutamise abil (kaasa arvatud laste saamine), siis viitab ebakindluse vähendamine laste saamise abil ka selle instrumentaalsetele aspektidele. Sel juhul ei ole lapse saamise eesmärk majanduslikult, vaid psühholoogiliselt motiveeritud. Lõpptulemusena, indiviidi heaolu paraneb ning lapsed on sel juhul oma vanematele instrumentaalseks eesmärgi saavutamise vahendiks. Kohlmann leiab, et autorite väärarvamus on tingitud "instrumentaalsuse" ja "majandusliku kasumi"

võrdsustamisest ignoreerides tõsiasja, et võib olla ka teisi faktoreid peale majandusliku kasu (ja kulu), mida tuleks arvesse võtta.

Teiseks, Friedman jt (1994) on kitsendanud oma lähenemise ainult arenenud ühiskondadele, kuna vähem arenenud kogukondade puhul on keerulisem laste saamise otsuse puhul teha vahet ebakindluse vähendamisest tuleneval motivatsioonil ja majanduslikul motivatsioonil. Kohlmann (2001) nõustub autoritega selles osas, et lapsed võivad oma vanemate jaoks olla väärtuslikud mitmel põhjusel ning lapse saamise motivatsioon on mitmedimensiooniline ning need põhjused võivad olla omavahel seotud. Ta kritiseerib autorite püüdlust limiteerida analüüsi ainult ühele motiivile, mille tagajärjel jäävad välja arengumaad.

Sotsiaalse tootmise funktsiooni teooria

Lindenberg (1984, 1991, Kohlmann 2001 järgi) eeldas, et on kaks üldist eesmärki, mis kõiki inimesi ühendavad: vajadus füüsilise heaolu ning sotsiaalse heakskiidu järele. Ta tõi sotsioloogiasse sotsiaalse tootmise funktsiooni kontseptsiooni. Sotsiaalse tootmise funktsiooni teooria kohaselt toodavad inimesed ise oma heaolu ning püüavad vaatamata piiravatele asjaoludele optimeerida kahe eelnimetatud universaalse eesmärgi täitmist. Vajadused füüsilise heaolu ja sotsiaalse heakskiidu järele on universaalsed ning neid ei saa rahuldada otseselt, vaid läbi vahendiks olevate eesmärkide. Füüsiline heaolu on seotud indiviidide võimega kindlustada oma ellujäämine. Selle saavutamiseks on vajalik majanduslik kindlus, mis lubab täita füsioloogilised vajadused. Sotsiaalne heakskiit on aga seotud sellega, mil määral inimesed tajuvad positiivseid sanktsioone nende jaoks oluliste isikute poolt. Nauck (2007) on laste saamisega seotud füüsilise ja sotsiaalse heaolu aspektid sidunud ka ajalise dimensiooniga (Vaata Tabel 1).

Tabel 1. Laste väärtuse ajaline dimensioon (Nauck 2007).

	Füüsiline heaolu	Sotsiaalne lugupidamine
Lühiajaline	Stimulatsioon/mõju	Staatuse saamine
Vahepealne	Kasu tööst	Sotsiaalne heakskiit
Pikaajaline	Kindlustatus	Dialoogiline kasu

Lindenberg (1984, 1991, Kohlmann 2001 järgi) eristab kolme liiki eesmärke, mis aitavad

inimesel sotsiaalset heakskiitu saavutada: staatus, positiivne mõju ja kinnitus käitumisele.

Sotsiaalne staatus:

Nõ “kõrgekvaliteediliste laste” saamine (kõrgelt haritud, Becker ja 1974) võib kaasa tuua pikaajalise majandusliku kasu, aga pikas perspektiivis anda ka võimaluse tõsta indiviidi enda sotsiaalset staatust. Antud strateegia edu võib olla üsna ebausaldusväärne nii individuaalsete asjaolude (laste kognitiivsed võimed) kui ka kontekstuaalsete asjaolude (diplomite ja tunnistuste inflatsioon) tõttu, mis ei ole otsuse tegemise hetkel ette ennustatavad. Need võimalikud riskid on aktsepteeritavad siis, kui “kõrgekvaliteediliste laste” saamise hind on väike (kui kulud haridusele puuduvad või on väikesed). Kohlmann (2001) eeldas oma uuringus, et vanemad investeerivad oma laste staatusesse, kui investering nende oma või partneri staatusesse on ebapiisav ning investeerimine laste staatusesse tundub parema võimalusena.

Kinnitus käitumisele:

Laste normatiivne väärtus ehk sotsiaalsed normid ja arusaamad, mis lapse saamise otsust võivad mõjutada, sõltuvad põhiliselt lapsevanema isiklikust suhtevõrgustikust. Mõju avaldavad normid võivad olla seotud perekonna struktuuri ja suurusega (kaasarvatud laste arv), tööturul osalemise ja vaba aja veetmisega. Laste saamine võib olla strateegia negatiivsete sanktsioonide vältimiseks ja positiivsetest sanktsioonidest osa saamiseks. Võrgustiku struktuur, suurus ning eriti orientatsioon (pro- või antinatalistlik) määrab kindlaks, kas laste sündile järgnevad pigem positiivsed või negatiivsed sanktsioonid. Kohlmann (2001) eeldab, et mida väiksem ja keerukam on sotsiaalne võrgustik, seda ulatuslikum on sotsiaalne kontroll ning seda kõrgem konformsus hoiakutes ja käitumises.

Positiivne mõju:

Kohlmann (2001) leiab, et laste omamine võib nõ toota positiivset mõju nii otseselt (interaktsioon lapse ja tema vanemate vahel ning õdede-vendade omavaheline suhtlus) kui ka kaudselt läbi emotsionaalsete sidemete loomise ja alalhoidmise lapsevanemate, perekonna ning sugulaste vahel. Lapsed võistlevad teiste emotsionaalse hoole objektidega nagu abikaasa ja sugulased, aga ei ole nendega võrdsed. Kohlmanni (2001) eelduseks on see, et laste efektiivsus positiivse mõju tootjana sõltub abielu kvaliteedist ning sellest, kas peale partneri

on ka teisi emotsionaalse hoole objekte ja allikaid nagu lähedased sugulased ja sõbrad.

Eeldades, et inividid on ratsionaalsed ning tahavad täita eelnevalt väljatoodud sotsiaalse heakskiidu ning füüsilise heaolu saavutamiseks vajalikke eesmäärke, võib oletada, et nad valivad tegevused, mis aitavad saavutada neid kahte universaalset sihti. Mõned valivad seega laste saamise, kui see tõstab füüsilist heaolu ja sotsiaalset heakskiitu lähedaste poolt. Kohlmann (2001) eeldab, et lapse sünd on üks võimalus, mille abil tagada oma põhivajaduste täitmine.

1.2 Teised teooriad

Sotsiaalsed institutsioonid ja normid

Morgan ja Berkowitz King'i (2001) järgi tuleb tänapäeval lapse saamise otsuse mõistmiseks integreerida mitut teoreetilist vaatenurka - nii ratsionaalset, geneetilist kui ka normatiivset. Lisaks eelnevatele on argumentidele, mis rõhutavad ratsionaalse lapse saamise otsuse aspekte (viidates bioloogilistele eeldustele ja majanduslikule ning ka mitte majanduslikule laste väärtusele), on need autorid esitanud veel ühe vaate seoses küsimusega, miks inimesed lapsi saavad. See käsitleb sotsiaalsete institutsioonide, näiteks töökoha ja perekonna, pro- ja antinatalistlike hoiakuid, mis võivad fertiilsust soodustada või vähendada. Morgan ja Berkowitz King'i (2001) järgi kombineerivad inimesed informatsiooni, mille nad on kogunud tänu kogemustele ja teadmistele normatiivsest käitumisest ning sellega seotud sanktsioonidest.

Preston (1987) on loonud kasuliku kontseptuaalse raamistiku mõistmaks nähtusi, mis loovad normides stabiilsust või muutusi. Ta eristas privaatsed ja sotsiaalseid tegusid. Privaatsed teod on need, mille kulud ja tulud mõjutavad ainult indiviidi ennast. Sotsiaalsed teod avaldavad mõju ka kõrvaliste isikute heaolule. Staatuse ja sanktsioonide tugev mõju on kui relv, mida saab kasutada käitumise mõjutamiseks. Väärtussüsteem ja selle institutsionaalsed, legaalsed ja isikutevahelised ilmingud mõjutavad käitumist ning nad on üks osa funktsioonidest, mida indiviidid kasutavad, et kaaluda alternatiivse käitumise kasumlikkust. Lisaks julgustavad väärtussüsteemid inimesi käituma nii nagu nad muidu ei käituks: kinnipidamine teatud väärtussüsteemist toob kaasa mingist, sageli materiaalsel rahulolu pakkuvast, nõ kaubast loobumist. Indiviidid peavad pidevalt tegema valikuid, mis on rohkem või vähem kooskõlas domineeriva väärtussüsteemiga. Laste saamine on Preston'i (1987) järgi siiani olnud sotsiaalne tegu, kuna lastest saavad mingil hetkel vanematest sõltumatud inimesed, mistõttu on oluline, et nad kasvaks produktiivseteks kodanikeks. Samuti mõjutab laste arv populatsiooni suurust. Laste väärtus on seotud ühiskonna normide ja sotsiaalsete sanktsioonidega ehk indiviid võib otsustada lapse saamise kasuks, kuna tunneb, et see on teatud määral tema sotsiaalne kohustus.

Lesthaeghe ja Surkyn (1988) on kirjutanud religioonist kui sündimust mõjutavast tegurist. Nimelt võivad laste väärtustamist mõjutada ka religioossed institutsioonid – seda kas otseselt kui huvigrupp või kaudselt, defineerides avaliku poliitika debati tingimusi. Kirik kui institutsioon osaleb süstemaatiliselt indiviidide elu reguleerimises. Seda näiteks läbi kollektiivsete normide kehtestamise, mis piiravad individualismi ja selle tagajärgi ning samuti läbi psühholoogiliste sanktsioonide sisendamise (nagu süütunne ja hukkamõist). Religioonil võib autorite järgi olla ka otsene mõju indiviidi käitumisele edendades pronatalistlikke väärtusi, julgustades abielu ning vastutustundlikku vanemaksolemist.

Vajaduste hierarhia

Mitteratsionaalsete teooriate alla võib paigutada ka Maslow teooria vajadustest. Maslow järgi on vajadused hierarhilised – kui hierarhias madalamal olevad vajadused on täidetud, tegeleb inimene oma edasiste vajadustega. Et täita hierarhias kõrgemal asuvaid vajadusi, peavad indiviidil esmalt olema täidetud baasvajadused. Maslow (1943) järgi on olulisimad nendest seotud homoöstaasi (ehk keha automaatse pingutusega hoida alal normaalset vereringet) ning selleks vajalike ainetega. Mitte kõik füsioloogilised vajadused ei ole aga seotud homöostaasiga, vaid nende alla kuuluvad ka näiteks uni, seksuaalsed vajadused jne. Laste väärtust ei ole aga tänapäeva arenenud ühiskondade kontekstis mõistlik selgitada seksuaalse tungiga, kuna kontraseptiivid on muutunud tunduvalt efektiivsemaks ning kättesaadavamaks kui varasematel aegadel.

Kui füsioloogilised ning turvalisusega seotud vajadused on täidetud, tegeleb Maslow (1943) järgi inimene hierarhias järgmiste – kuuluvusega – seotud vajadustega. Inimene vajab ning tunneb puudust sõpradest, kallimast/abikaasast või lastest ning vajab südamlikku suhtlust ja kiindumust. Lapse väärtus võib seega vajaduste hierarhia teooria järgi olla põhjendatud hierarhias kolmanda vajaduste grupi täitmisega.

Lapse väärtus võib olla seotud ka järgmise vajaduste grupiga Maslow (1943) hierarhias – tunnustuse vajadus. Inimese positiivse enesehinnangu ning teistepoolse tunnustuse järele.

Maslow jagab selle vajaduse kaheks. Esmalt kuuluvad siia alla iha tugevuse, saavutuste, adekvaatsuse ning enesekindluse järgi maailmaga silmitsi seismiseks, samuti iseseisvus ja vabadus. Teisena toob autor aga välja iha hea maine ja prestiiži järgi (austus ja tunnustus teistelt). Nagu mitmed teisedki autorid (nt Morgan ja Berkowitz King'i 2001, Preston 1987) on välja toonud võib sotsiaalne heakskiit olla üks põhjus lapse saamiseks.

Viimane aste inimvajaduste hierarhias on Maslow (1943) järgi eneseteostusvajadus, mis kujutab endast soovi olla nõ parim võimalik variant endast. Spetsiifiline viis, mida inimene selleks tegema või arendama peab, erineb isiksuste lõikes väga suuresti. Mõne inimese jaoks võib see seisneda atleetlike võimete arendamises, teise jaoks kunstiga tegelemises. Üks võimalus seda saavutada on ka emaks või isaks saamine. Seega võib lapse saamine Maslow teooria järgi olla erinevate inimeste jaoks olla viis täita teatud universaalseid vajadusi. See, kas ja mis astmel laste saamine vajaduste hierarhias on, võib erinevate indiviidide jaoks erineda.

Planeeritud käitumise teooria

Ajzen'i (1991) planeeritud käitumise teooria keskseks faktoriks on indiviidi kavatsus teatud moel käituda. Iacovou ja Tavares (2010) toovad välja, et planeeritud käitumise teooria (PKT), mis on pärit sotsiaalsühholoogia vallast, on osutunud kasulikuks ka demograafidele. PKT kohaselt eelneb kavatsus tegevusele ning on omakorda mõjutatud erinevatest faktoritest. Ajzen'i teooria ei eelda majanduslikku ratsionaalsust, vaid väidab, et indiviidide käitumine on sotsiaalsete hirmude ning normide ratsionaalne tulemus (Ainsaar 2011). Üldiselt võib öelda, et mida tugevam on kavatsus teatud viisil käituda, seda tõenäolisemalt käitumisakt ka läbi viiakse.

PKT kohaselt mõjutavad inimese kavatsust tegutseda kolme sorti faktorid. Esimeseks on isiklikud faktorid ehk hoiakud, mis viitavad sellele, kas inimese hinnang antud käitumisele on heakskiitev või mitte. Laste saamise kontekstis tähendab see arvamust, kas inimene põhimõtteliselt üldse soovib lapsi saada või mitte. Teise faktori moodustavad sotsiaalsed mõjud ja surved ehk subjektiivsed normid. See faktor viitab tajutud sotsiaalsele survele teatud viisil käituda või hoopis seda mitte teha ehk milline on ühiskonna hoiak laste saamise osas.

Kolmas kavatsuse eeldus on indiviidi taju oma võimete kohta teatud tegevuse sooritamiseks (tunnetatud käitumiskontroll). See faktorite kogum kehastab eelhinnanguid tegevusega toimetulekule ehk eeldab, et inimesed võtavad oma kavatsuste vormimisel omaks piirangud (bioloogilised, sotsiaalsed, majanduslikud jt), mille eksisteerimist nad tajuvad. (Ajzen 2005, Iacovou ja Tavares 2010 järgi)

Jacovou ja Tavares (2010) on rakendanud Aizen'i teooriat laste saamise kavatsuse kontekstis. Autorid leiavad, et muutusi kavatsustes võib vaadelda läbi muutuste kolmes faktorite kogumis: suhtumine laste saamisesse, laste saamisega seotud tajutud normid ning tajutud piirangud. Esimene neist hõlmab indiviidi enda hoiakuid ning hinnanguid laste saamise osas. Laste saamisega seotud tajutud normid hõlmavad laste saamisega seotud sotsiaalset survet. Siia alla kuulub näiteks ühiskonna pro- või antinatalistlikkus, suhtumine laste arvukusse jms. Tajutud piirangute alla kuulub esmajoonel inimese hinnang oma võime kohta last kasvatada (näiteks see, kuidas ta oma nägemuse järgi lastesse suhtuks, mil määral saaks pakkuda majanduslikku kindlustatust jms).

Käitumogeneetika

Käitumogeneetika argumendiks on see, et looduslik valik on aegade algusest soosinud organisme, kellel on järeltulijad ning kes on suutnud neid elus hoida (vähemalt seni, kuni nad on omakorda ise järeltulijad andnud). Ka inimeste puhul on edasiviivaks jõuks olnud geenide edasiandmine järgnevatele põlvkondadele. Teatud geneetilised eelsoodumused - seksuaalsus, staatuse ihalus, altruism - mõjutavad Morgan ja Berkowitz King'i (2001) järgi laste saamise otsust ning tõstavad laste väärtust. Evolutsiooni käigus on välja kujunenud geenide kombinatsioonid, mis soodustavad laste saamist muutes seksi ja vanemaksolemise nauditavaks. Lõplik otsus sünnib indiviidi jaoks siiski ratsionaalse kasutegurite kaalumise teel.

Morgan ja Berkowitz King'i (2001) järgi on kõrge staatus läbi aja ja ruumi enamikes ühiskondades tähendanud suuremat seksuaalpartnerite arvu ja kõrgemat tõenäosust järeltulijate ellujäämiseks. Lähiminevikus võis staatuseihalus olla kõige olulisem pronatalistlik mõjutegur, kuna ajalooliselt on jõukad demonstreerinud oma staatust ka läbi

suure järeltulijate arvu. Tänapäeva arenenud ühiskondades on staatus jätkuvalt ihaldatud ressurs, kuid järeltulijate arv seda enam olulisel määral ei mõjuta.

Ka altruism lähedase sugulase suhtes võib olla pronatalistliku potentsiaaliga. Ajalooliselt ei eelistatud altruismi lähedase sugulase suhtes looduslikus valikus mitte seetõttu, et see suurendas fertiilsust, vaid pigem kuna suurendas järeltulija ellujäämise tõenäosust. Nimelt kui me kogeme suhtlemist lähedaste sugulastega rahuldustpakkuvana, siis võivad tekkida ootused rahuldustpakkuvast vanema ja lapse vahelisest suhtest, mis omakorda motiveerib lapse saamise otsuse süüdi. Seega teatud juhtudel võivad inimesed otsustada lapse saamise kasuks, kuna neil on positiivne kogemus lapse ja vanema vahelisest suhtest. Lapse saamine võimaldab seda positiivset tunnet kogeda ning seda võib mõjutada ajalooliselt sissekodeeritud geneetiline eelsoodumus.

Morgan ja Berkowitz King (2001) väidavad, et käitumisgeneetika vaated ei sobi tänapäeva sotsiaalteadlaste seas levinud arvamusega, et bioloogia üldiselt ning evolutsioon annavad vähe teadmisi kaasaegsest inimekäitumisest. Sotsiaalteadlased toetavad pigem vaadet, et inimekäitumine on erinevate asjaolude poolt vormitud ning selle kohta annab tõendust näiteks kultuuridevaheline varieeruvus.

1.3 Laste saamise soovide põhjendused – näited uuringutest

Kohlmann (2001) uuris laste väärtust 70ndate Türgi ja Jaapani andmetel. Tema teoreetiline argumentatsioon põhines hüpoteesil, et igas ühiskonnas on lastel oma vanemate jaoks teatud väärtus. Autor võttis arvesse nii laste saamisega seotud kasu kui ka kahju, et saada terviklik pilt laste saamise otsuse sündimise motivatsioonilisest struktuurist. Artikli eesmärgiks oli välja töötada fertiilsusega seotud kavatsusi selgitav raamistik, mida saaks rakendada erinevate riikide puhul sõltumata nende modernsuse tasemest ja kultuurilistest eripäradest. Andmed, mida uuringus kasutati, on kogutud 70. aastatel kahe väga erineva sotsiaalmajandusliku olukorraga riigi – Türgi ja Jaapani – respondentidelt. Fertiliisuse langus oli selleks ajaks mõlemas riigis küll toimunud, kuid aja jooksul saavutasid riigid üksteisest erinevad tasemed. Kui 70ndatel oli Türgis veel sündimus taastootmise piirist kõrgem, siis Jaapanis oli sellel ajal iive juba negatiivne.

Kohlmann (2001) leidis, et mõlemas riigis on laste väärtus või nende instrumentaalsus vanemate jaoks struktuuraalselt väga sarnane. Nii Türgis kui ka Jaapanis võib iga kasu- ja kahjuteguri puhul identifitseerida kolme dimensiooni ehk vanemate majanduslikud, psühholoogilised ja sotsiaalsed ootused. Kahe riigi vaheline erinevus seisneb nende dimensioonide olulisuses. On selge, et mõlemas ühiskonnas ei kujuta lapsed endast vaid kulu või tulu, vaid motivatsiooniline struktuur on tunduvalt mitmekülgsem.

Üks huvitav leid Kohlmanni (2001) uuringu puhul seisnes selles, et lihtsustav arusaam, mille kohaselt vähemarenenud riikides on kõrgem just laste majanduslik ning arenenud riikides psühholoogiline väärtus, ei pea antud uuringu tulemuste puhul paika. Türgis, mis sel ajaperioodil oli pigem vähem arenenud riik, oli psühholoogiline väärtus samuti oluline ning Jaapanis, mis oli juba sel perioodil arengus väga kõrgele jõudnud, mängisid rolli ka majanduslikud kasutegurid. Seega paljude moderniseerumisega seotud teooriate hüpotees, mille kohaselt moderniseerumise käigus kasvab ratsionaalsus, ei pea antud uuringu põhjal paika.

Kohlmann (2001) järeldas, et võib eksisteerida lävi, üle mille psühholoogiline kasu rohkemate laste saamisest marginaalse kasu tõttu ei tõuse. Näiteks Türgi puhul ilmnes psühholoogilise

kasumi kasvav mõju fertiilsuskavatsusele siis, kui emal oli vaid üks laps. Kui emal oli kaks last, siis ei leidnud Kohlmann psühholoogilise kasu mõju sõltuvale tunnusele.

Nauck (2007) uuris 10 erinevat ühiskonda kombineerides VOCi ja sotsiaalse tootmise funktsiooni teooria vaated. Analüüsitavateks ühiskondadeks olid Ghana, Indoneesia, India, Lõuna-Aafrika, Palestiina, Iisrael, Hiina, Türgi, Tšehhi ja Saksamaa. Kõige suurema selgitusvõimega tunnuseks osutus mudelis "ühiskond". Kuna varasemalt on fertiilsusuuringutest suurel määral puudunud kultuuridevaheline võrdlus, siis on majandusliku fertiilsusteooria ning VOCi seisukohalt see empiiriline leid üsna väljakutsuv,

1.4 Probleemi sõnastamine ja uurimuse eesmärk

Hoffmann ja Hoffmann (1973) on välja toonud neli põhjust, miks laste väärtust on oluline uurida: et mõjutada fertiilsuse motivaatoreid, et ette näha kompensatsioone, mis võivad osutada vajalikuks kui saavutatud perekonna suurus on väiksem, et osata ennustada fertiilsuse motivaatoreid ning seega populatsiooni trende ning viimasena, et võtta laste väärtust arvesse kui võimalikku mõju vanema ja lapse vahelistele suhetele.

Schoen, Kim, Nathanson, Fields ja Astone (1997) väidavad, et sageli ei uuri autorid, milles laste väärtus täpselt seisneb ning fundamentaalset küsimust sellest, mis fertiilsust vaatamata naiste osalemisele tööturul ning lastega seotud kõrgetele kuludele alal hoiab on üsna vähe uuritud. Antud töö eesmärgiks on uurida laste väärtust naiste jaoks ehk teisisõnu seda, milliseid vajadusi lapsed nende jaoks täidavad, rahulolu, mida nad pakuvad ning mis põhjusel inimesed neid tahavad. Laste väärtuse uurimiseks on püstitatud kolme liiki hüpoteesid: esmalt üldisemad hüpoteesid väärtuste võrdlemiseks, riikide võrdlust käsitlevad hüpoteesid, erinevaid inimesi võrdlevad individuaaltasandit puudutavad hüpoteesid.

Levinud on arusaam, et riikides, kus majanduslik areng on madalam, hinnatakse laste majanduslikku väärtust kõrgemaks kui arenenumates riikides. Psühholoogilise väärtuse puhul aga vastupidine trend. Halvema majandusliku olukorraga maades väärtustatakse seega laste majanduslikku panust ning riikides, kus elatustase on kõrgem, on olulisemad psühholoogilised aspektid laste väärtuses. Samas on mitmeid tänapäevaseid uuringuid, mis on leidnud sellele vaatele vastupidised tulemused (näiteks Kohlmann 2001). Antud töö autor eeldab, et tänapäeval hinnatakse laste majanduslikku väärtust psühholoogilisest kõrgemalt vaid agraarsetes piirkondades ning arengumaades. Euroopa kontekstis on küll samuti riikide arengu- ja majanduslikus tasemes erinevusi, kuid suure tõenäosusega on enamikes Euroopa riikides siiski kõrgemad hinnangud laste psühholoogilisele väärtusele. Lähtuvalt sellest on püstitatud järgmine hüpotees (H1):

H1: Nii Eestis kui ka Saksamaal hinnatakse utilitaristlikke aspekte laste väärtuses madalamalt kui psühholoogilisi.

Hoffmann ja Hoffmann (1973), kes lõid VOC metoodika lapse väärtuse uurimiseks, tõid

välja, et majanduslik ja psühholoogiline laste väärtus võivad koguni olla üksteist välistavad – mida rohkem hinnatakse laste majanduslikku väärtust, seda vähem hinnatakse psühholoogilist. Sellest tulenevalt uuritakse antud töös, kuivõrd peab paika järgnev hüpotees (H2):

H2: Mida olulisemaks hinnatakse laste utilitaristlikku väärtust, seda vähem oluliseks hinnatakse psühholoogilist väärtust ning vastupidi.

Antud töös on VOC meetodika alusel võrreldud kahte Euroopa riiki – Eestit ja Saksamaad. Kuigi mõlemat riiki võib pidada majanduslikult arenenuks, siis on Saksamaa SKT inimese kohta siiski tunduvalt suurem kui Eestis. Nagu eelnevalt juba on välja toodud, siis on autoreid (näiteks Hoffmann ja Hoffmann 1973), kes leiavad, et parem majanduslik olukord tähendab, et lapse puhul väärustatakse pigem emotsionaalseid kui majanduslikke või praktilisi aspekte. Seega võib eeldada, et Saksamaal, kus inimesed on keskmiselt paremal majanduslikul positsioonil kui Eestis, hinnatakse madalamalt utilitaristlikku kasu, mis lastest tulla võib (majanduslikud aspektid, kasu kodutöodes jms). Rohkem väärtustatakse, aga lastega seotud kiindumuse ja armastuse tunnet ning lõbu. Nendest eeldustest lähtuvalt püütakse antud töös leida tõestust järgmistele hüpoteesidele (H3, H4, H5):

H3: Hinnang utilitaristlikule laste väärtusele on Eestis keskmiselt kõrgemad kui Saksamaal.

H4: Hinnang lapsega seotud psühholoogilisele väärtusele nagu hoolivus, kiindumus on Eestis madalamad kui Saksamaal.

H5: Hinnang laste väärtusele, mis on seotud lõbu ja uudsusega, on Eestis madalamad kui Saksamaal.

Laste väärtuse puhul võib makrotasandil riigi majanduslikku olukorda võrrelda inimese majandusliku olukorraga individuaalsel tasandil. Seega võib sarnaselt rohkem ja vähem arenenud riikidega võrrelda ka kõrgema ja madalama majandusliku positsiooniga inimesi. Sellest lähtuvalt on tuletatud järgmised 3 hüpoteesi (H6, H7, H8):

H6: Naised, kes hindavad oma majanduslikku olukorda kehvemaks, väärtustavad rohkem utilitaristlikke aspekte laste väärtuses kui paremal majanduslikul järjel olevad naised.

H7: Naised, kes hindavad oma majanduslikku olukorda kehvemaks, väärtustavad vähem lapsega seotud psühholoogilisi väärtusi nagu hoolivus ja kiindumus kui paremal majanduslikul järjel olevad naised.

H8: Naised, kes hindavad oma majanduslikku olukorda kehvemaks, hindavad vähem laste väärtust, mis on seotud lõbu ja uudsusega, kui paremal majanduslikul järjel olevad naised.

Mitmed uuringud on käsitlenud haridustaseme mõju sündide arvule. Näiteks Nauck (2007) leidis erinevate riikide andmetel, et mida kõrgem on ema haridustase, seda madalam on lisanduvate sündide määr. Hariduse mõju lapse väärtustamisele on aga uurinud näiteks Ahn (1995), kes leidis Korea andmetel, et kõrgelt haritud naised ootavad lastest vanemas eas suuremat kasu ning tuge. Sellest tulenevalt võib eeldada, et nii Eestis kui ka Saksamaal hindavad haritumad naised laste praktilist väärtust kõrgemalt, kui vähem haritud naised. Ilmselt võib põhjus olla selles, et haritumad naised on analüütilisemad ning ratsionaalsemad, mõtlevad suure tõenäosusega lapse saamise otsust ning lapsega seotud väärtusi enam läbi. Seega on võimalik, et haritumad naised hindavad rohkem ka laste võimalikku positiivset mõju nende sotsiaalsele positsioonile. Sellest tulenevalt on kontrollimiseks püstitatud järgmised hüpoteesid (H9, H10):

H9: Haritumad naised hindavad lapse praktilist väärtust kõrgemalt kui vähem haritud naised.

H10: Haritumad naised hindavad lapse sotsiaalse positsiooniga seotud väärtust kõrgemalt kui vähem haritud naised.

2 METOODIKA

2.1 Euroopa väärtusuuring

Andmed

Esimene kasutusel olev andmestik pärineb Euroopa Väärtusuuringust (European Values Study, edaspidi EVS) ning seda kasutatakse antud töös, et selgitada välja arvamus lapse saamise otsuse kujunemisest Eestis ja Saksamaal ning võrrelda neid riike teiste Euroopa maadega. EVS on suuremahuline rahvusvaheline uuring, mis keskendub inimeste väärtustele. Uurimus annab aimu Euroopa inimeste ideedest, uskumustest, eelistustest, suhtumisest, väärtustest ning arvamustest. Tegemist on unikaalse uuringuprojektiga sellest, kuidas Eurooplased näevad elu, perekonda, tööd, religiooni, poliitikat ja ühiskonda. Esimene EVS viidi läbi 1981. aastal. Uuringut korratakse iga üheksa aasta tagant. Riikide arv tõuseb iga korraga. Neljas ja viimane küsitlusvoor, mis viidi läbi 2008. aastal, hõlmas 47 Euroopa riiki/regiooni. Kokku intervjueritakse Euroopas ligi 70 000 inimest. (About EVS, 2014)

Uuritava kogumi kirjeldus

Antud töös kasutatakse EVSi 2008. aasta vooru andmeid. Lisas 1 on toodud antud EVSi voorus osalevad riigid ning osalejate arvud. Naisi oli vastajate seas kokku 55,5%, mehi vastavalt 44,5%. 15-29-aastaseid vastajaid oli kokku 21,7%, 30-49-aastaseid 35,5% ning 50 aastaseid või vanemaid 42,8% (vastajate jagunemist vanusegruppidesse riigiti vaata Lisas 2).

Andmeanalüüsi aluseks olevad tunnused

Ühe sõltuva tunnusena oli antud andmestikust kasutusel tunnus, mis mõõtis nõustumist väitega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees. Teine sõltuv tunnus mõõtis nõustumist väitega, et lapse saamine peaks olema inimese isiklik otsus. Mõlemat väidet said respondendid hinnata skaalal 1-5, kus 1 - täiesti nõus, 5 - ei nõustu üldse. Sõltumatute tunnustena olid kasutusel riik, vastaja sugu ning vanus.

2.2 VOC skaalat sisaldav andmestik

Andmed

VOC skaala küsimusi sisaldav andmestik põhineb rahvusvahelise uuringu “Value of children and intergenerational relations” meetodikal. Projekti eestvedajateks on prof. Dr. Gisela Trommsdorff ning prof. Dr. Bernhard Nauck. Kokku osaleb projektis, mille eesmärgiks on uurida vanemate ning laste vahelisi suhteid, laste väärtust kolmes sama perekonna eri põlvkonnas, võrrelda generatsioone ning kultuure, 19 riiki, seega esindatud on pea kõik maailma regioonid. (The Value of Children and Intergenerational Relations Project 2013) Antud töös on kasutusel kahe rahvusvahelises projektis osaleva riigi - Eesti ja Saksamaa - andmed. Kõigi riikide puhul koguti andmeid kolmelt bioloogilises suguluses olevalt põlvkonnalt: vanaemadelt, emadelt ning lastelt.

Eesti andmed koguti 2009. aasta Tarkade Otsuste Fondi poolt rahastatud projekti “Perekäitumine põlvkondadevahelises võrdluses: uurimuse “Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted” läbiviimine Eestis” raames. Nagu ka teistes rahvusvahelise projektiga liitunud riikides, küsitleti ka Eestis iga valimisse kuuluva pere puhul kolme põlvkonda: kokku 115 vanaema, 300 ema ning 300 last. (Kasearu ja Rootalu 2011)

Eesti respondente küsitleti 2009. aasta mai keskpaigast juuni lõpuni. Valimi moodustamiseks ühendati kaks meetodit: lähteadressi meetod (liiguti stardiaadressilt edasi nn viie sammu reegli alusel) ning lumepallimeetod (mindi edasi kontaktilt kontaktile). Emade ning vanaemade küsitlemine toimus näost-näkku intervjuuna ning lapsed täitsid ankeedi iseseisvalt. Esmaseks uuritavaks oli laps, kelle kaudu liiguti edasi ka ema ja vanaemani. Kuna pereliikmete ankeetides esitatud küsimused olid osaliselt kattuvad, siis on andmed võrreldavad. Eesti perekonnauuringute maastikul oli Kasearu ja Rootalu (2011) läbi viidud uuringu näol tegemist esmakordse uuringuga, kus fookuses on korruga kolm erinevasse põlvkonda kuuluvat pereliiget. Antud magistritöös kasutatakse analüüsiks vaid emade ning vanaemade andmeid.

Saksamaal, mis kuulus ka esimeste VOCi uuringute valimisse, küsitleti 100 vanaema, 613

(300 väikelapse ning 313 alaealise ema) ning 311 last. Andmed koguti 2002. aastal. Uurijad viisid läbi näost-näku individuaalintervjuud emade ja vanaemade kodudes. Alaealised täitsid küsimustiku ise sel ajal kui teises ruumis nende emasid intervjueriti. (Mayer, Albert, Trommsdorff, Schwarz 2005)

Uuritava kogumi kirjeldus

Antud magistritöös kuulub valimisse 311 vastajat Saksamaalt ning 300 Eestist. Mõlemast riigist kasutatakse antud töös nii noorukite (alla 18-aastaste laste) emade kui ka vanaemade andmeid. Saksa valimis on kokku 212 ema ning 99 vanaema. Eesti valimis aga 186 ema ning 114 vanaema. Emasid ja vanaemasid käsitletakse andmeanalüüsis koos. Uuringus osalenud sakslannade keskmine vanus on 56 (SD=0,28), eestlannadel aga 47 (SD=0,35). Eesti valimi naistel on keskmiselt 2,5 last (SD=0,08), Saksamaal 2,3 (SD=0,05).

Andmeanalüüsi aluseks olevad tunnused

Projektis koostatud VOC skaala koosneb tunnustest, mis kuulusid algsesse VOC uuringusse ning valitud tunnustest FFS-ist (Family and Fertility Survey). Skaalasse kuuluvad tunnused on toodud Lisas 3. Vastajaid said iga tunnust hinnata skaalal 1-5, kus 1 tähendas, et ei ole üldse oluline ning 5, et on väga oluline. Kui algse VOCi autorid Hoffmann ja Hoffmann (1973) jaotasid lapse väärtuse dimensioonid neljaks (sotsiaalne, majanduslik, utilitaristlik ning emotsionaalne), siis Mayer'i jt (2005) jagasid Saksa VOC andmetel põhinevas uuringus VOC skaala tunnused neljaks faktoriks - Emotsionaalne VOC (4 tunnust), Majanduslik-Normatiivne VOC (4 tunnust), Perekondlik VOC (4 tunnust) ning Kindlustatus vanas eas (2 tunnust). Reliaablustesti tulemused ei olnud emade ega ka vanaemade puhul väga head - kõige kõrgem Cronbachi alfa väärtus 0,77 (VOCi emotsionaalsel dimensioonil).

Antud töös viidi VOC skaala tunnustega peatelgede meetodil läbi faktoranalüüs, kus neid pöörati Varimax meetodil. Et võrrelda hinnangute erisusi samade lapse väärtuse dimensioonide lõikes Eesti ja Saksamaa naiste vahel, viidi faktoranalüüs läbi riike eristamata. Faktormatriks on toodud Lisas 4. Faktoranalüüsi tulemusena saadi viis faktorit (faktori omaväärtusi kujutav joonis on toodud Lisas 5), mis selgitavad 57,5% kogu variatiivsusest.

Faktoritesse kuuluvate tunnuste alusel võib tekkinud VOC dimensioone liigitada järgmiselt: Utilitaristlik (9 tunnust), Sotsiaalne (7 tunnust), Lõbu ja Stimulatsioon (2 tunnust), Emotsionaalne (7 tunnust, vaata Lisa 5). Kõigi tekkinud faktorite reliaablus on üsna kõrge - Cronbachi alfa Utilitaristlikul 0,84, Sotsiaalsel 0,84, Lõbul ja Stimulatsioonil 0,91, Emotsionaalsel 0,78. Viimasesse faktorisse kuulusid 2 tunnust, mis mõõtsid seda, kui oluline on vastajale saada just tüdruk või siis poiss. Kuigi faktori reliaablus oli kõrge (Cronbachi alfa 0,91), siis edasises analüüsis seda faktorit ei kaasata. Faktoranalüüsi alusel VOCi dimensioonideks jagunenud tunnustest koostati indeksid. Selleks liideti faktorisse kuuluvad tunnused kokku ning jagati nende arvuga. Indekseid saab tõlgendada järgmiselt: mida kõrgem on keskmine hinnang indeksile, seda suurem on antud lapse väärtuse olulisus vastaja jaoks.

Lisaks laste väärtust mõõtvatele tunnustele on analüüsis kasutusel ka riigi ja vastaja vanuse tunnused. Lisaks vastaja haridust, majanduslikku olukorda, laste arvu ning hinnangut ideaalsele laste arvule mõõtvad tunnused.

Analüüsimeetod

Andmete analüüsimiseks kasutatakse antud magistritöös statistikapaketti SPSS ning jooniste ja tabelite tegemiseks Microsoft Excelit. Meetoditest on kasutatud risttabeleid, keskmiste võrdlemiseks t-testi ning ühefaktorilist dispersioonanalüüsi. Indeksite omavahelisi seoseid on uuritud kasutades Pearson'i korrelatsiooni. Lisaks on koostatud lineaarse regressiooni mudelid.

3 ANALÜÜS

3.1 Lapse saamine - kohustus ühiskonna ees või isiklik otsus. Euroopa riikide võrdlus

Keskmine hinnang väitele, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees, on 2008. aasta EVSi valimil 3,17 (N=59 701, SD=1,26), mis tähendab, et keskmiselt kalduetakse pigem väitega mittenõustumise poole (skaala 1-5, kus 1 tähendab täielikku nõustumist ja 5 täielikku mittenõustumist). Enim valisid vastajad vastusevarianti "Ei nõustu" (28%). Neid, kes vastasid, et on täiesti nõus, on 11% ning neid, kes ei ole üldse nõus 16,5%. Seega võib öelda, et enamik inimesi pigem ei nõustu väitega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees. Keskmine hinnang väitele, et inimesed peaksid lapse saamise otsuse tegema ise, on 1,55 (N=60 469, SD=0,71). Enamik inimesi on vastanud, et on antud väitega täiesti nõus (55%). Neid, kes arvavad, et ei nõustu või ei nõustu üldse, on kokku vaid 2%.

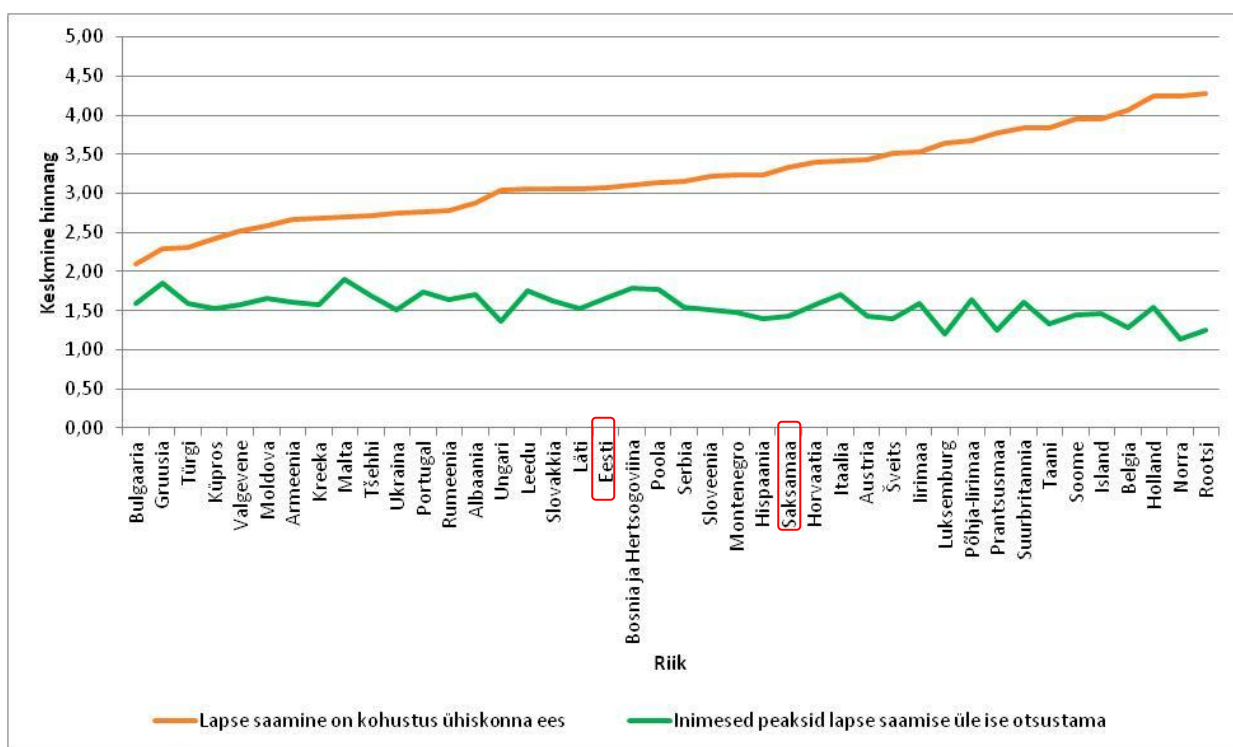
3.1.1 Riikidevahelised erinevused

Kui ühiskonna mõju tunnuse puhul on standardhälbed mõnel juhul suuremad kui 1, siis tunnuse puhul, mis mõõtis nõustumist väitega, et lapse saamine peaks olema inimese enda otsus, on standardhälbed kõikides riikides väga väikesed, seega inimeste vastuste varieeruvus oli väike. Keskmised hinnanguid ning standardhälbed riigiti on toodud Lisas 6. Pearson'i korrelatsioonanalüüs näitas, et 2 tunnust on omavahel negatiivselt korreleeritud (Pearsoni korrelatsioonikordaja -0,15, $p < 0,0005$). Seega võib öelda, et inimesed kes nõustuvad rohkem väitega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees, nõustuvad vähem väitega, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus.

Kõige madalam keskmine hinnang väitele, et lapse saamine on kohustuse ühiskonna ees, on Bulgaarias (M=2,1, SD=1,03), Gruusias (M=2,3, SD=1,08) ja Türgis (M=2,31, SD= 1,2). Nende kolme riigi vastajad on seega võrreldes teiste riikide respondentidega enam nõus, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees. Vähim nõustuvad selle väitega vastajad Hollandist (M=4,24 SD=0,8), Norrast (M=4,24, SD=1,18) ja Rootsist (M=4,28, SD=0,89). Väitega, et lapse saamine peaks olema indiviidi enda otsus, nõustuvad kõige vähem vastajad Norrast

(M=1,13, SD=0,54), Luksemburgist (M=1,2, SD=0,56) ja Rootsist (M=1,25, SD=0,61), vähim aga Gruusia (M=1,85 SD=0,9) ja Malta (M=1,9, SD=0,79) vastajad. Keskmised hinnanguid nendele kahele tunnusele riigiti on toodud Joonisel 1. Jooniselt on näha, et hinnangud kahele lapse saamise sooviga seotud tunnusele erinevad vähem Bulgaarias ning Gruusias. Kõige suuremad on erinevused aga Norras ja Rootsis.

Kui vaadelda Saksamaa ning Eesti vastajate erinevusi hinnangutes sellele, kuivõrd nõustutakse väitega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees, ning väitega, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus, ilmneb Jooniselt 1, et antud riigid on hinnangute poolest Euroopa mastaabis võrdlemisi sarnased. Keskmise hinnang lapse saamisele kui kohustusele ühiskonna ees on Eestis 3,07 (SD=1,1), Saksamaal 3,34 (SD=1,2). Keskmise hinnang nõustumisele väitega, et lapse saamine peaks olema inimese isiklik otsus, on Eestis 1,66 (SD=0,72) ning Saksamaal 1,43 (SD=0,64).

Joonis 1. Keskmised hinnangud lapse saamisele kui kohustusele ühiskonna ees ning lapse saamisele kui isiklikule otsusele riikide lõikes (1 - täiesti nõus, 5 - ei nõustu üldse)

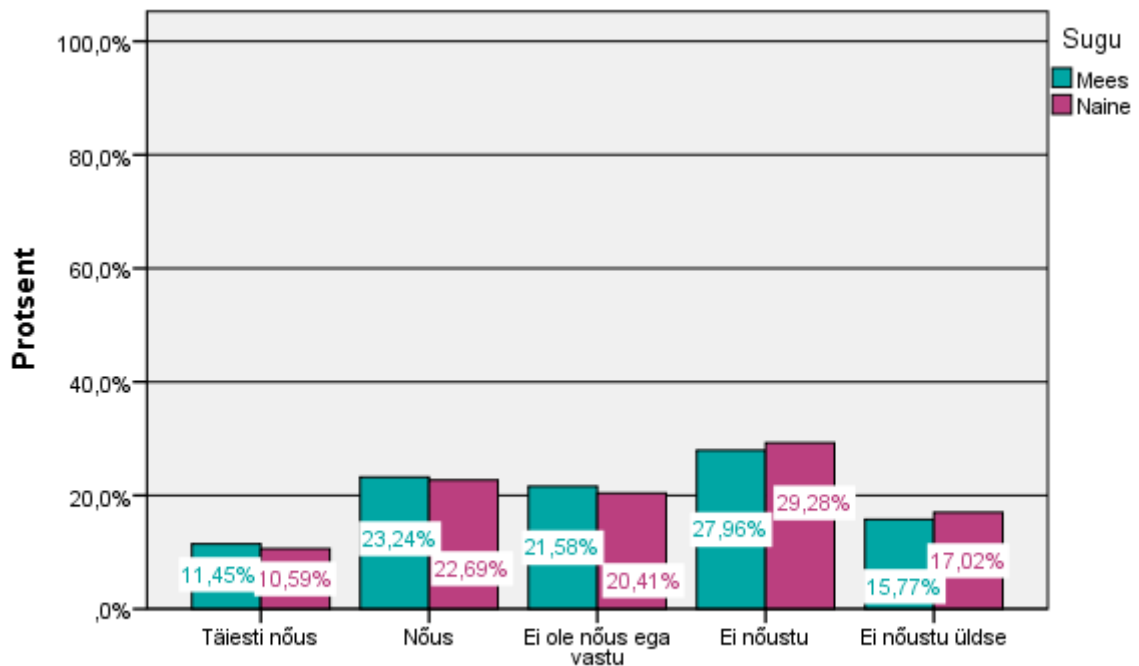
Ühefaktoriline dispersioonanalüüs, kus faktoriks oli riik ning sõltuvaks tunnuseks hinnang lapse saamisele kui kohustusele ühiskonna ees ilmnnes, et faktori mõju sõltuvale tunnusele on statistiliselt oluline (F-suhe 347,21 vabadusastmete arvude 1 ja 41 korral, $p < 0,0005$). Teise

tunnuse puhul, milleks oli arvamus selle kohta, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus, ilmnes samuti, et faktori ehk riigi tunnuse mõju on oluline (F-suhe 91,51 vabadusastmete arvude 1 ja 41 korral, $p < 0,0005$).

3.1.2 Soolised erinevused

Kuna VOC skaalat kasutatav andmestik käsitleb vaid naisi, siis vaadeldakse kasutades EVSi andmeid laiema pildi saamiseks ka soolisi erinevusi. Nii mehed kui ka naised nõustuvad keskmiselt rohkem väitega, et lapse saamine on isiklik otsus kui väitega, et see on kohustus ühiskonna ees. Meeste keskmine hinnang lapse saamisele kui kohustusele ühiskonna ees on 3,13 (SD=1,26), naistel aga 3,19 (SD=1,26). T-test kahe sõltumatu grupi võrdlemiseks näitas, et meeste ja naiste vahelised erinevused on statistiliselt olulised (t-statistik -5,88 vabadusastmete arvu 56599,16 korral, $p < 0,0005$). Seega võib öelda, et mehed nõustuvad sellega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees keskmiselt rohkem kui naised.

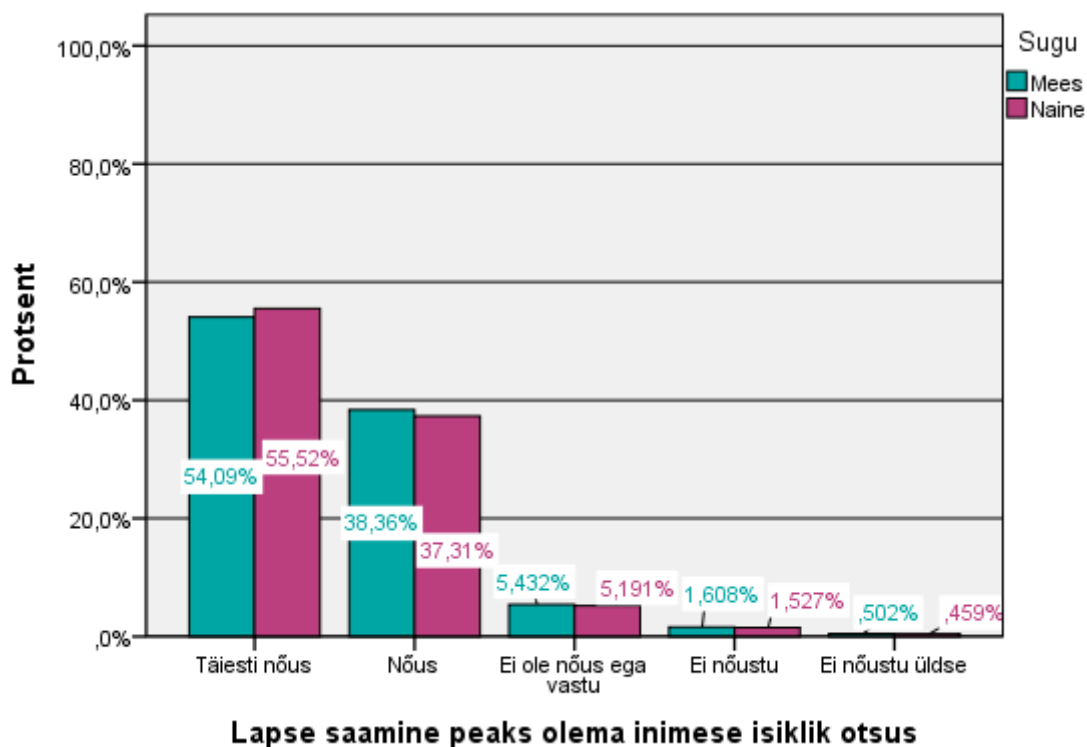
Joonisel 2 on näha meeste ja naiste hinnanguid väitele, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees. Neid mehi, kes ei nõustu või ei nõustu üldse antud väitega, on 44%, naisi aga 46%. Neid, kes on täiesti nõus või nõus on aga meeste seas kokku 35%, naiste seas 33%. Meeste seas on seega veidi rohkem neid, kes nõustuvad sellega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees ning naiste seas enam neid, kes väitega ei nõustu.

Lapse saamine on kohustus ühiskonna ees

Joonis 2. Meeste ja naiste hinnangud väitele, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees

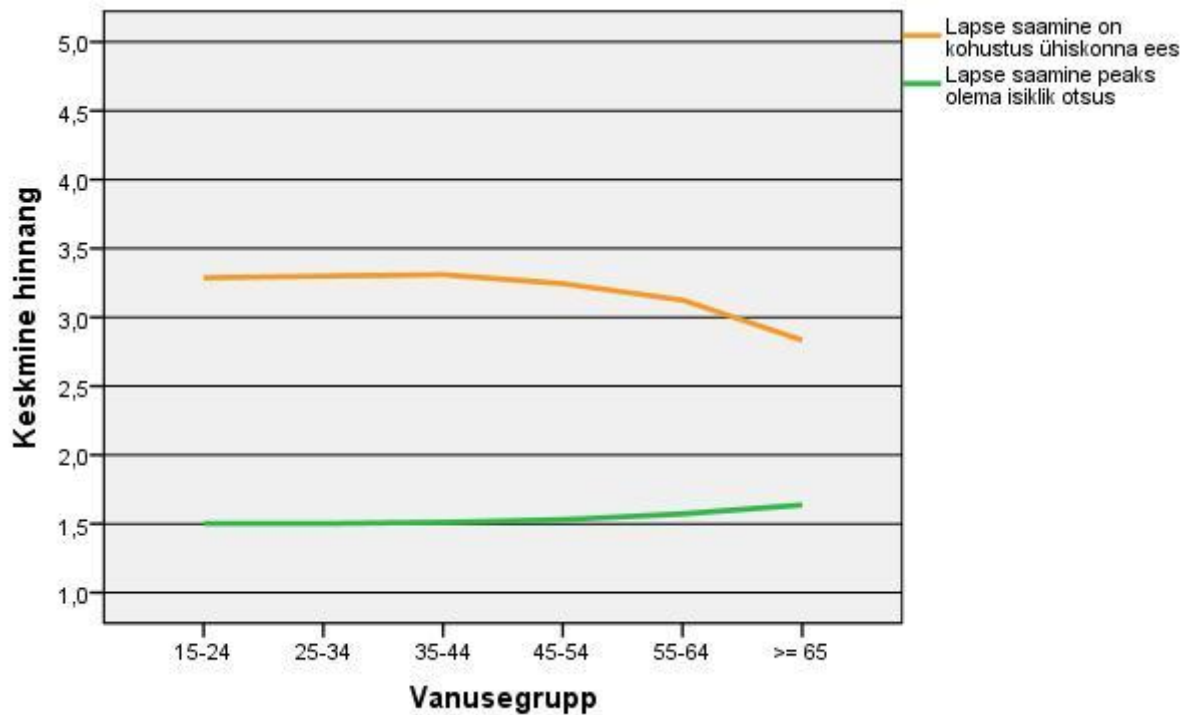
Meeste keskmine hinnang lapse saamisele kui inimese isiklikule otsusele on 1,56 (SD=0,72), naistel aga 1,54 (SD=0,71). Tunnusega viidi läbi T-test, mis näitas et meeste ja naiste vahelised erinevused on statistiliselt olulised (t-statistik 3,36 vabadusastmete arvu 60461 korral, $p=0,001$). Naised nõustuvad seega veidi rohkem sellega, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus, kuigi erinevused on väga väikesed. Joonisel 3 võib näha hinnanguid väitele, et lapse saamine peaks olema inimese isiklik otsus. Võib öelda, et meeste ja naiste hinnangud on väga sarnased. Neid mehi, kes sellega ei nõustu või ei nõustu üldse, on kokku vaid 2,1%, naised 2%. Neid mehi, kes on antud väitega nõus või täiesti nõus, on aga 92,5%, naised 92,8%.

Joonis 3. Meeste ja naiste hinnangud väitele, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus

3.1.3 Vanuselised erinevused

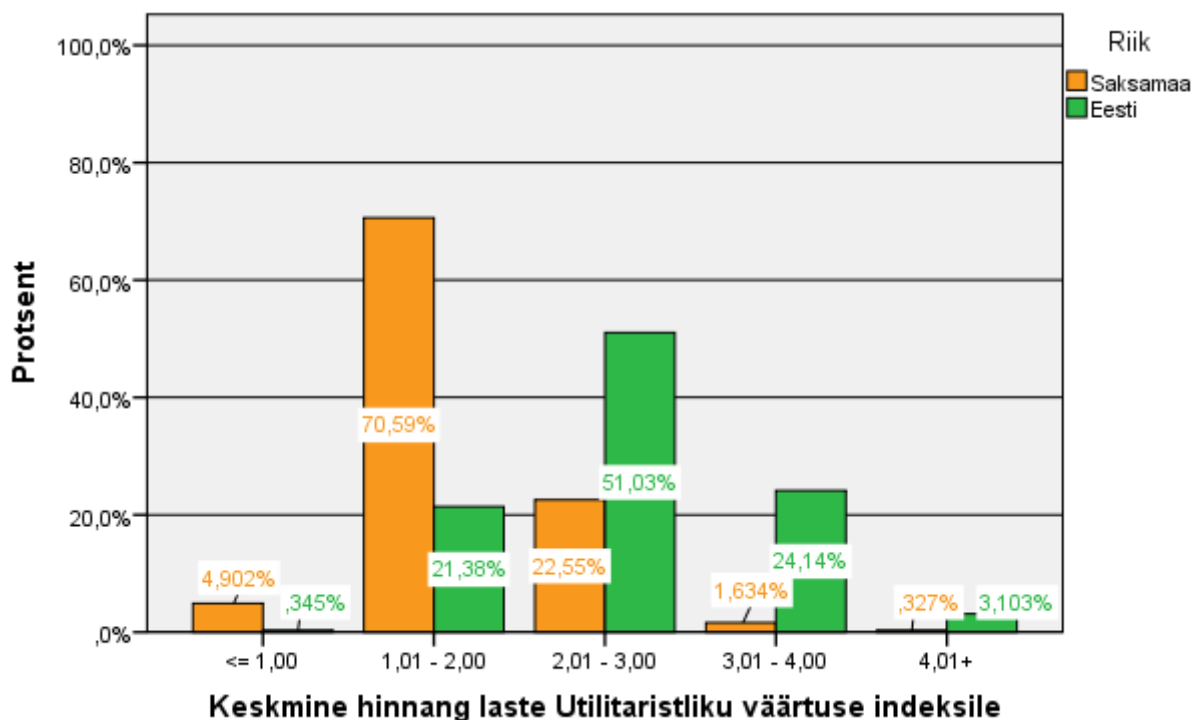
Jooniselt 4 on näha, et nooremate vanusegruppide puhul on varieeruvus keskmistes hinnangutes väitele, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees ning väitele, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus, väga väike. Vanemaks saades langeb keskmine hinnang väitele, et lapse saamine peaks olema kohustus ühiskonna ees - s.t. vanemad vastajad nõustuvad väitega keskmiselt rohkem. Hinnang väitele, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus, on vanematel vastajatel aga keskmiselt kõrgem, mis tähendab, et nemad nõustuvad sellega keskmiselt vähem kui nooremad vastajad. Ühefaktoriline dispersioonanalüüs näitas, et mõlema sõltuva tunnuse puhul on vanuselised erinevused statistiliselt olulised (lapse saamine on kohustus ühiskonna ees: F statistik 241,93 vabadusastmete arvude 5 ja 59447 korral, $p < 0,0005$); lapse saamine peaks olema isiklik otsus: F statistik 62,16 vabadusastmete arvude 5 ja 60208 korral, $p < 0,0005$).

Joonis 4. Keskmised hinnangud lapse saamisele kui kohustusele ühiskonna ees ning lapse saamisele kui isiklikule otsusele vanusegruppide lõikes (1 - täiesti nõus, 5 - ei nõustu üldse)

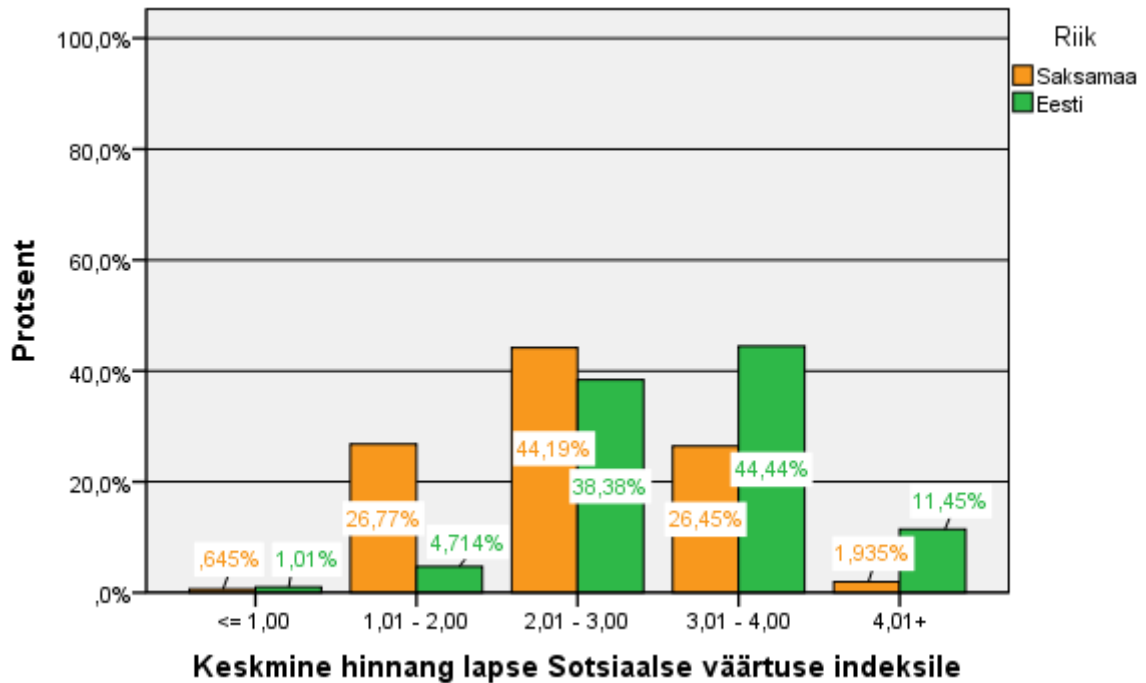
3.2 Saksamaa ja Eesti võrdlus laste väärtuses

Utilitaristliku VOCi keskmine uuritava valimil on 2,19 (SD=0,003). Jooniselt 5 on näha, et Eesti ja Saksamaa vastajate hinnangud laste utilitaristlikule väärtusele on üsna erinevad. Saksamaal hinnatakse laste utilitaristlikku väärtust keskmiselt vähem oluliseks kui Eestis - keskmine Saksamaal 1,7 (SD=0,51), Eestis aga 2,6 (SD=0,71). T-test, millest faktoriks oli riigi tunnus, näitas, et riikidevahelised erinevused on statistiliselt olulised (t statistik -17,29 vabadusastmete arvu 519 korral, $p < 0,0005$).

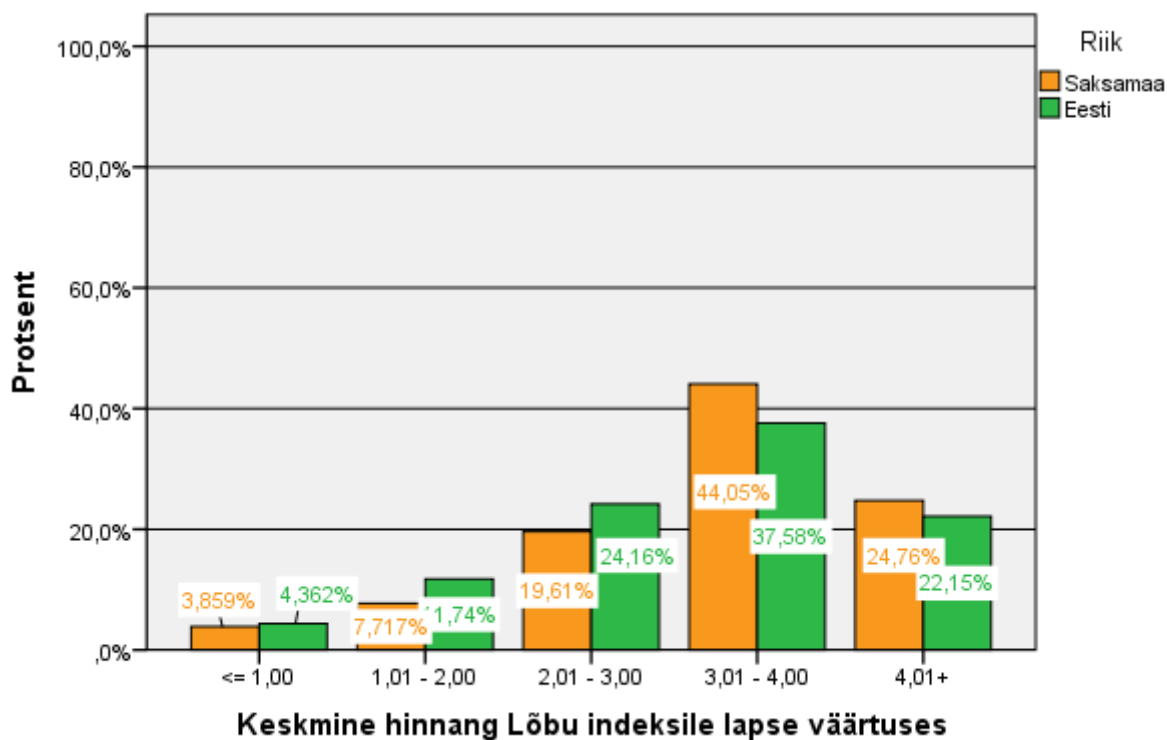
Joonis 5. Keskmised hinnangud lapse Utilitaristliku väärtuse indeksile Eestis ja Saksamaal (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

Keskmine hinnang lapse sotsiaalsele väärtusele on 2,87 (SD=0,82). Sarnaselt lapse utilitaristliku väärtusega on ka sotsiaalse väärtuse korral riikidevahelised erinevused üsna silmatorkavad (vaata Joonis 6). Keskmine hinnang lapse sotsiaalsele väärtusele Saksamaal on 2,57 (SD=0,77) ning Eestis 3,19 (SD=0,74). T-testist ilmnes, et riikidevahelised erinevused on statistiliselt olulised (olulisuse tõenäosus <0,0005, t-statistik -10,21 vabadusastmete arvu 605 korral).

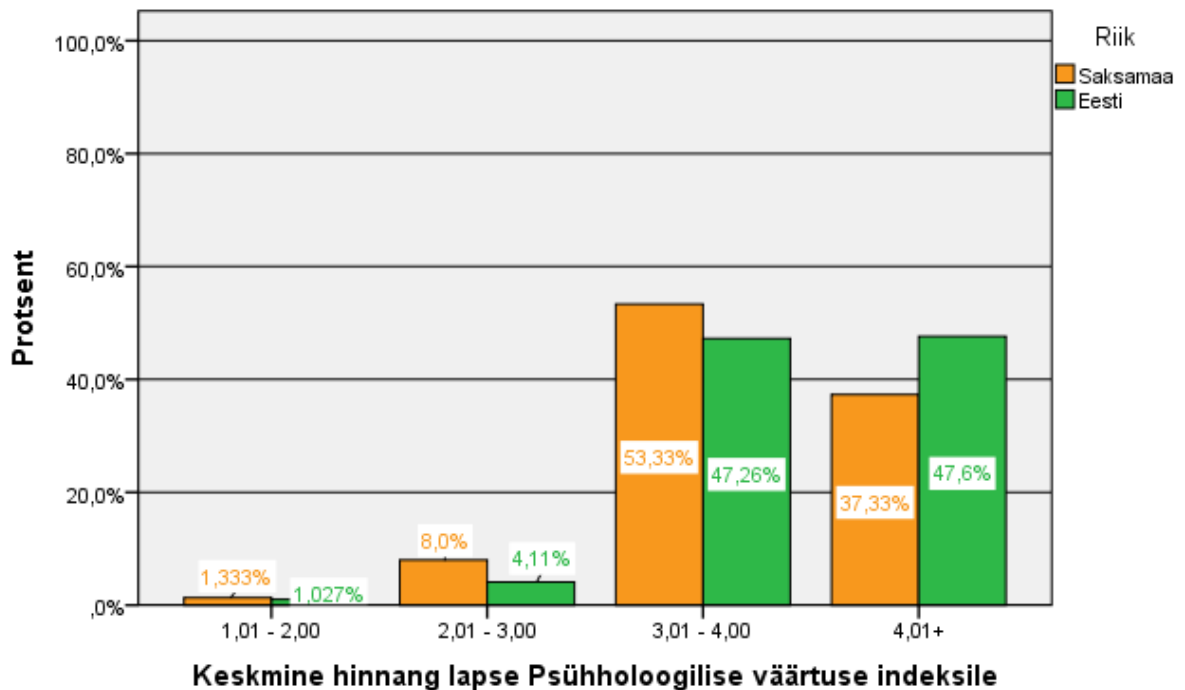
Joonis 6. Keskmised hinnangud lapse Sotsiaalse väärtuse indeksile Eestis ja Saksamaal (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

Keskmine hinnang stimulatsioonist ja lõbust tulenevale lapse väärtusele on 3,59 (SD=1,07). Riikidevahelised erinevused on selle lapse väärtuse dimensiooni puhul tunduvalt väiksemad kui eelmise kahe korral. Keskmine hinnang Saksamaal 3,65 (SD=1,04) ja Eestis 3,52 (SD=1,1) (Vaata Joonis 7). Sõltuva tunnusega viidi läbi t-test, millest ilmnes, et keskmiste hinnangute erisuse olulisuse tõenäosus on üsna suur ($p=0,14$, t-statistik 1,47 vabadusastmete arvu 607 korral). Seega võib öelda, et Eesti ja Saksa naiste hinnangud stimulatsioonile ja lõbule kui lapse väärtusele on pigem sarnased.

Joonis 7. Keskmised hinnangud Lõbu ja Stimulatsiooniga seotud lapse väärtuse indeksile Eestis ja Saksamaal (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

Laste psühholoogilist väärtust mõõtvate indeksite keskmine hinnang on 3,93 (SD=0,62). Nagu eelmise indeksi puhul, siis on ka psühholoogilise väärtuse korral riikidevahelised erinevused väikesed (Vaata Joonis 8). Keskmise hinnang lapse psühholoogilisele väärtusele Saksamaal on 3,87 (SD=0,63) ning Eestis 4 (SD=0,6). Psühholoogilise väärtuse puhul on riikidevaheliste erinevuste olulisuse tõenäosus veidi väiksem kui stimulatsiooni ja lõbu indeksi korral ($p=0,008$, t-statistik -2,64 vabadusastmete arvu 590 korral).

Joonis 8. Keskmised hinnangud lapse Psühholoogilise väärtuse indeksile Eestis ja Saksamaal (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

3.3 Lapse väärtuse indeksite vahelised seosed

Et hinnata seda, kas erinevad lapse väärtuse dimensioonid on üksteist välistavad või mitte, viidi nelja lapse väärtuse indeksiga läbi Pearson'i korrelatsioonanalüüs. Esmalt vaadeldi mõlemat riiki koos. Ilmnes, et kõige tugevam positiivne korrelatsioon on Utilitaristliku ning Sotsiaalse lapse väärtuse indeksi vahel ($r=0,63$, $p<0,0005$). Üsna tugevalt (positiivselt) on korreleeritud ka Sotsiaalne ning Psühholoogiline lapse väärtuse indeks ($r=0,51$, $p>0,0005$). (Vaata Tabel 2).

Tabel 2. Pearson'i korrelatsioonikordajad lapse väärtuse dimensioonide indeksite vahel.

	Utilitaristlik	Sotsiaalne	Lõbu	Psühholoogiline
Utilitaristlik	1			
Sotsiaalne	,628**	1		
Lõbu	,202**	,353**	1	
Psühholoogiline	,357**	,512**	,488**	1

** $p<0,0005$

Tabelis 3 on toodud korrelatsioonikordajad riikide lõikes. Nii Eestis kui ka Saksamaal on tugevaimalt korreleeritud Utilitaristlik ja Sotsiaalne laste väärtus (Pearson'i korrelatsioonikordajad vastavalt 0,546 ja 0,553, $p < 0,0005$). Utilitaristliku ning Psühholoogilise lapse väärtuse dimensiooni puhul ilmneb, et Saksamaal on seos tugevam (Saksamaa: $r = 0,42$, $p > 0,0005$; Eesti: $r = 0,33$, $p < 0,0005$). Samuti on Saksamaal tugevam seos Psühholoogilise ja Sotsiaalse lapse väärtuse dimensiooni vahel (Saksamaa: $r = 0,52$, $p > 0,0005$; Eesti: $r = 0,5$, $p < 0,0005$). Eestis on aga võrreldes Saksamaaga tugevamalt korreleeritud Lõbu ning Sotsiaalse väärtuse indeksid (Saksamaa: $r = 0,35$, $p > 0,0005$; Eesti: $r = 0,46$, $p < 0,0005$).

Tabel 3. Pearson'i korrelatsioonikordajad Eestis ja Saksamaal.

		Utilitaristlik	Sotsiaalne	Lõbu	Psühholoogiline
Utilitaristlik	Saksamaa	1			
	Eesti				
Sotsiaalne	Saksamaa	,546**	1		
	Eesti	,553**			
Lõbu	Saksamaa	,280**	,353**	1	
	Eesti	,319**	,461**		
Psühholoogiline	Saksamaa	,424**	,524**	,483**	1
	Eesti	,329**	,495**	,515**	

** $p < 0,0005$

3.4 Vanuselised erinevused laste väärtustamises

Kuni 45 aastaseid vastajaid on andmestikus kokku 24% (Eestis 48,3%, Saksamaal 0,3%). 46-59-aastaseid 57% (Eestis, 45,3%, Saksamaal 69%) ning 60 aastaseid ja vanemaid 18,7% (Eestis 6,3%, Saksamaal 31%). Kuna vastajate vanuseline jaotus on riikide lõikes erinev, siis vaadeldakse vanuseliste erinevuste puhul kahe riigi vastajaid koos. Keskmised hinnangud lapse väärtuse indeksitele vastajate vanuse lõikes on toodud Joonisel 9.

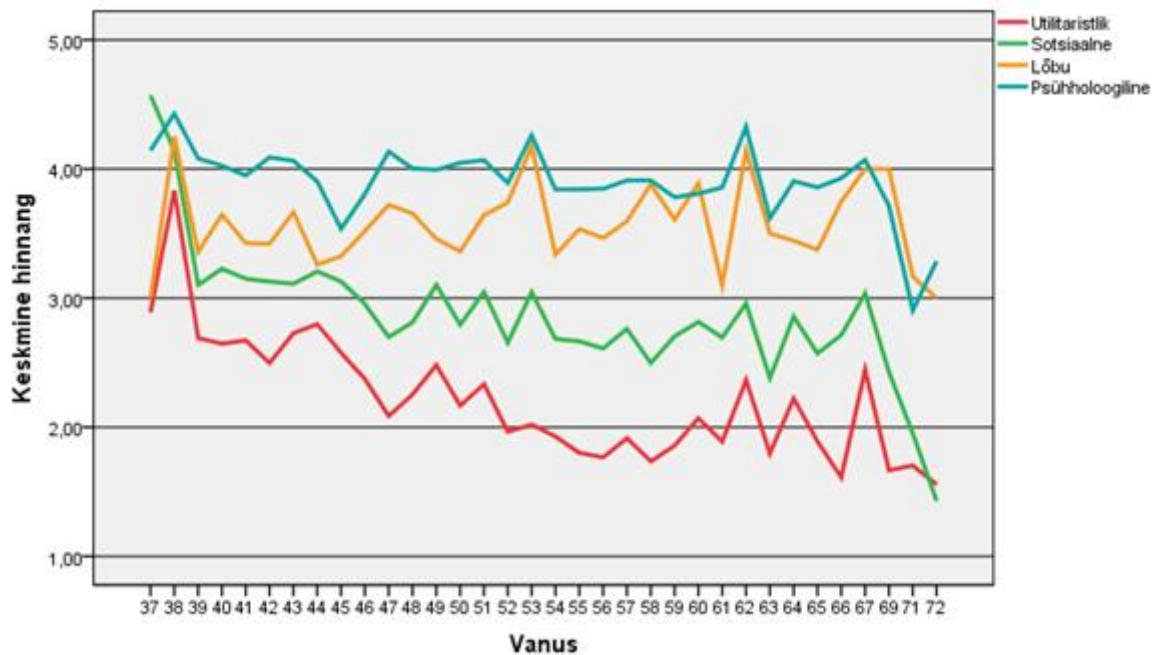
Keskmine hinnang lapse utilitaristlikule väärtusele on kõrgeim kuni 45-aastastel naistel ($M = 2,7$, $SD = 0,74$). 46-56-aastaste naiste keskmine hinnang laste utilitaristlikule väärtusele on 2,04 ($SD = 0,7$) ning 60-aastased ja vanemate naiste keskmine hinnang 1,97 ($SD = 0,64$). Ühefaktorilisest dispersioonanalüüsist selgus, et vanusegruppide vahelised erinevused on statistiliselt olulised (F-statistik 49,64 vabadusastmete arvude 2 ja 593 korral, $p < 0,0005$).

Utilitaristliku väärtuse puhul võib seega öelda, et vanuse kasvades hinnatakse seda olulisemaks.

Lapse väärtuse Sotsiaalse dimensiooni puhul on keskmine hinnang suurim samuti noorima vanusegrupi (-45-aastased) naiste seas ($M=3,2$, $SD=0,71$). Kahe vanema vanusegrupi vastajate keskmised hinnangud on üsna sarnased: 46-59-aastastel naistel 2,8 ($SD=0,83$) ning 60-aastastel ja vanematel 2,7 ($SD=0,81$). Ühefaktorilisest dispersioonist ilmnes ka lapse väärtuse Sotsiaalsele indeksi puhul, et vanusegruppide vahelised erinevused on statistiliselt olulised (F statistik 15,54 vabadusastmete arvude 2 ja 604 korral, $p<0,0005$).

Indeksi puhul, mis mõõdab lõbu ja stimulatsiooni olulisust lapse väärtusena, on vanuselised erinevused tunduvalt väiksemad kui kahe eelmise indeksi puhul. -45-aastaste naiste keskmine hinnang on antud indeksi puhul madalaim ($M=3,46$, $SD=1,11$), keskmise vanusegrupi (46-59-aastased) vastajate keskmine hinnang aga kõrgeim ($M=3,64$, $SD=1,05$). 60-aastaste ja vanemate naiste keskmine hinnang Lõbu indeksile on 3,6 ($SD=1,09$). Antud indeksi puhul näitas ka ühefaktoriline dispersioonanalüüs, et erinevused ei ole statistiliselt olulised (F statistik 1,36 vabadusastmete arvude 2 ja 606 korral, $p=0,26$).

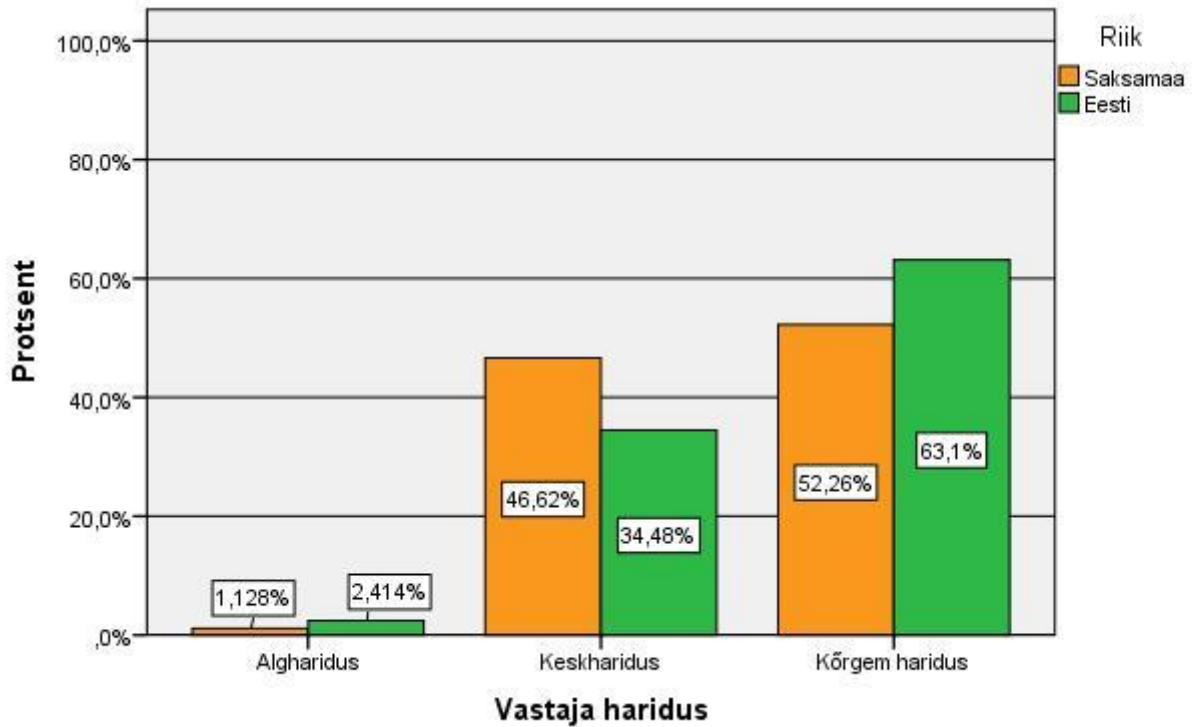
Psühholoogilise indeksi puhul on samuti keskmised hinnangud eri vanusegruppidesse kuuluvatel naistel üsna sarnased. Kõrgeim keskmine hinnang on keskmise vanusegrupi (46-59-aastased) vastajatel ($M=3,96$, $SD=0,65$), madalaim vanima vanusegrupi (60-aastased ja vanemad) vastajatel ($M=3,83$, $SD=0,73$). Noorima vanusegrupi vastajate (-45-aastased) keskmine hinnang on 3,95 ($SD=0,65$). Olulisuse tõenäosus on Psühholoogilise indeksi puhul mõnevõrra väiksem, kui Lõbu indeksi korral, kuid siiski võib öelda, et vanusegruppide vahelised erinevused ei ole ka antud lapse väärtuse aspekti puhul statistiliselt olulised (F statistik 2,02 vabadusastmete arvude 2 ja 589 korral, $p=0,13$).

Joonis 9. Keskmised hinnangud lapse väärtuse dimensioonidele vastajate vanuse lõikes ((1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

3.5 Haridustasemest tulenevad erinevused laste väärtustamises

Kokku on valimis enim neid respondente, kellel on kõrgem haridus (52,7%). Keskhariidusega vastajaid on 36,7% ning alghariidusega vaid 1,6%. Riikidevahelised erinevused vastajate haridustasemes on näidatud Joonisel 10. Saksamaal on veidi enam nii alg- kui ka kõrghariidusega vastajaid, Eestis aga rohkem keskhariidusega naisi.

Joonis 10. Vastajate jaotus haridustaseme järgi Eestis ja Saksamaal

Hinnang laste utilitaristlikule väärtusele on kõrgeim madalaima haridustasemega naiste seas ($M=2,96$, $SD=0,77$), mis tähendab, et nemad hindavad seda olulisemaks. Kõrgema haridusega naiste keskmine hinnang on aga madalaim ($M=2,2$, $SD=0,77$) - nemad hindavad seega laste utilitaristlikku väärtust vähem oluliseks. Kesklaridusega naiste keskmine hinnang laste utilitaristlikule väärtusele on 2,22 ($SD=0,72$). Erinevused haridustasemete lõikes on statistiliselt olulised ($p=0,008$, F-statistik 4,91 vabadusastmete arvude 2 ja 539 korral). Antud tulemuste põhjal võib öelda, et mida kõrgem on vastaja haridustase, seda vähem oluliseks peab ta laste utilitaristlikku väärtust. Erinevused ei ole väga suured, kuid on siiski statistiliselt olulised.

Keskmine hinnang laste Sotsiaalsele väärtusele on samuti kõrgeim algharidusega naistel ($M=3,06$, $SD=0,77$). Kesklaridusega naiste keskmine hinnang laste sotsiaalsele väärtusele on 2,9 ($SD=0,75$) ning kõrgharidusega naistel sama, kuid veidi suurema standardhälbega ($SD=0,82$). Ühefaktoriline dispersioonanalüüs näitas, et erinevused keskmistes hinnangutes vastajate haridustaseme lõikes ei ole statistiliselt olulised (F-suhe 0,18 vabadusastmete arvude 2 ja 550 korral, $p=0,83$).

Ka Lõbu indeksi puhul on kõrgeim madalaima haridustasemega vastajate hinnang ($M=3,9$, $SD=0,58$). Keskmise haridusega naiste keskmine hinnang on $3,63$ ($SD=1,02$) ning kõrgema haridusega naiste keskmine hinnang oli madalaim - $3,5$ ($SD=1,13$). Ühefaktoriline dispersioonanalüüs näitas, et erinevused haridustaseme lõikes ei ole Lõbu indeksi puhul statistiliselt olulised (F statistik $0,93$ vabadusastmete arvude 2 ja 551 korral, $p=0,4$).

Psühholoogilise väärtuse puhul on erinevused keskmistes hinnangutes vastaja haridustaseme lõikes võrreldes teiste lapse väärtuse indeksitega väikseimad. Madalaima haridustasemega naiste keskmine hinnang $3,94$ ($SD=0,51$), keskmise haridusega naistel $3,95$ ($SD=0,59$) ning kõrgema haridusega naistel $3,93$ ($SD=0,66$). Haridustasemete vaheliste erinevuse olulisuse tõenäosus on antud indeksi puhul väga suur, seega erinevused ei ole statistiliselt olulised (F statistik $0,04$ vabadusastmete arvude 2 ja 537 korral, $p=0,87$).

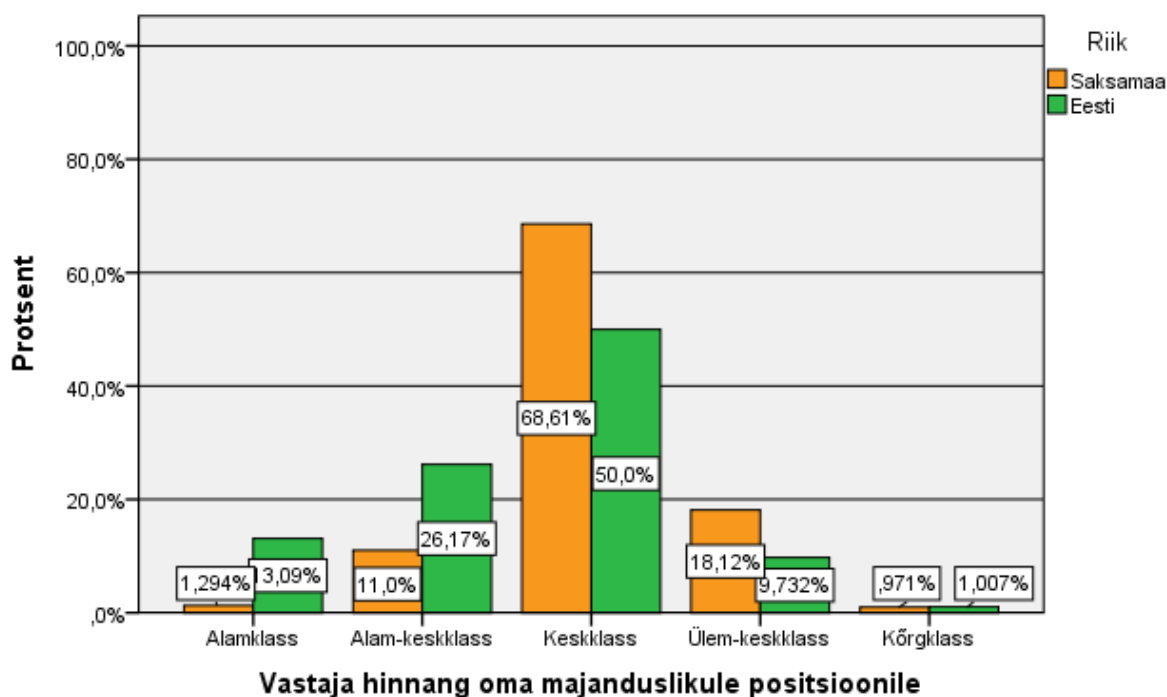
Joonisel 11 on toodud keskmised hinnangud neljale lapse väärtuse indeksile läbitud kooliaastate arvu lõikes. Nagu ilmnes ka ühefaktorilisest dispersioonanalüüsist, mis vaatles haridustaseme mõju lapse väärtuse indeksitele, võib jooniselt näha, et konkreetseid trende läbitud kooliaastate arvu lõikes ei ilmne.

Joonis 11. Keskmine hinnang lapse väärtuse indeksitele läbitud kooliaastate arvu lõikes (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

3.6 Majanduslikust positsioonist tulenevad erinevused lapse väärtuses

Vastajad hindasid oma majanduslikku staatust järgmiselt: alamklass (7%), alam-keskklass (18,5%), keskklass (59,5%), ülem-keskklass (14%) ning kõrgklass (1%). Saksa valimi seas on rohkem neid vastajaid, kes on oma majanduslikku positsiooni liigitanud alamklassi ning alam-keskklassi kuuluvaid vastajaid, Eestis aga neid, kes leiavad, et kuuluvad kesk- või ülem-keskklassi (Vaata Joonis 12). Kuna ennast alam- ning kõrgklassina defineerinud vastajaid oli vähe, siis vaadeldakse edasises analüüsis koos alam- ja alam-keskklassi (25,5%) ning ülem-kesk- ja kõrgklassi (15%). Keskmiste hinnangute erinevused lapse väärtuse indeksitele vastaja majandusliku positsiooni lõikes on toodud Joonisel 13.

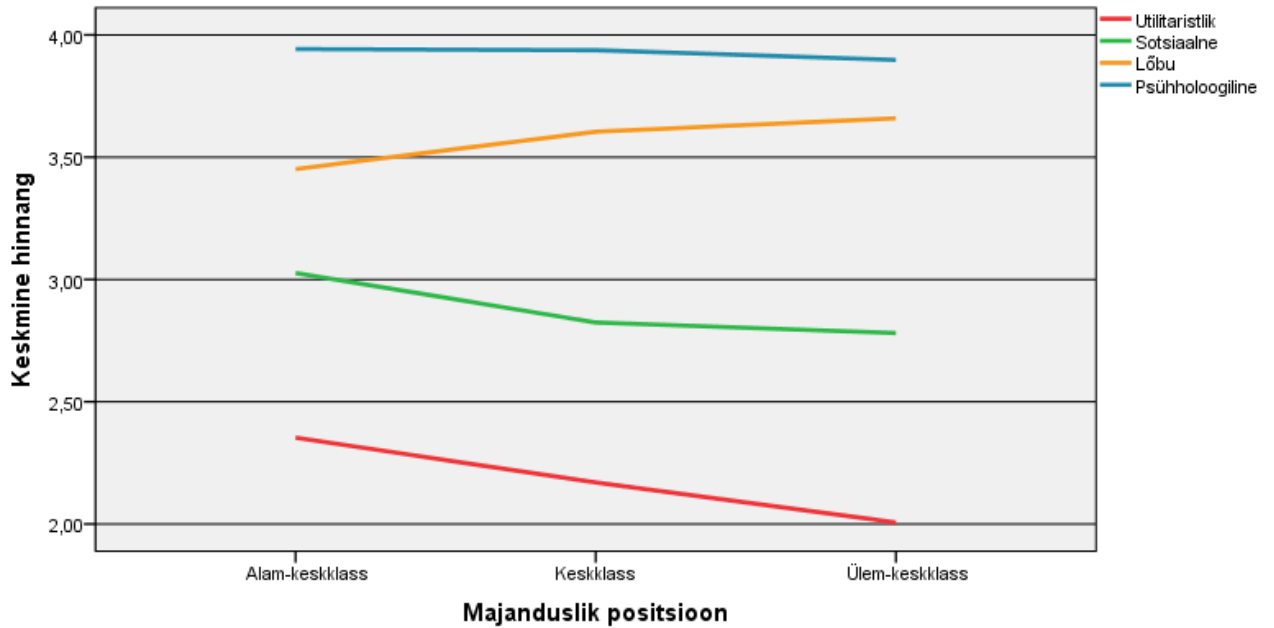
Joonis 12. Eesti ja Saksa vastajate jaotus majandusliku positsiooni järgi

Utilitaristlikku lapse väärtuse indeksit hindavad keskmiselt olulisemaks madalaima klassi vastajad ($M=2,37$, $SD=0,71$) ning kõige vähem oluliseks kõrgeima klassi vastajad ($M=1,99$, $SD=0,7$). Utilitaristliku lapse väärtuse indeksi puhul on hinnangute erinevused majandusliku positsiooni lõikes statistiliselt olulised (F statistik 7,78 vabadusastmete arvude 2 ja 590 korral, $p<0,0005$).

Lapse Sotsiaalse väärtuse indeksit hindavad samuti enim need vastajad, kes on ennast määratlenud alam või alam-keskklassi kuuluvaks ($M=3,05$, $SD=0,70$). Kõige vähem oluliseks peavad lapse sotsiaalset väärtust vastajad, kes kuuluvad kõrg- või ülem-keskklassi ($M=2,77$, $SD=0,81$). Lapse Sotsiaalse väärtuse indeksi puhul on erinevused majandusliku positsiooni lõikes veidi väiksema olulisusega kui Utilitaristliku indeksi puhul, kuid siiski võib öelda, et erinevused on statistiliselt olulised (F-statistik 5,2 vabadusastmete arvude 2 ja 600 korral, $p=0,006$).

Lõbu kui laste väärtust hindavad kõige olulisemaks kõrgeima majandusliku positsiooniga vastajad ($M=3,68$, $SD=1,08$). Kõige vähem tähtsaks peavad antud lapse väärtuse dimensiooni ennast majanduslikku positsiooni madalana määratlevad respondendid ($M=3,48$, $SD=1,13$). Ühefaktoriline dispersioonanalüüs, kus faktoriks oli vastaja majanduslik positsioon, näitas, et Lõbu indeksi puhul ei ole erinevused statistiliselt olulised (F-statistik 1,12 vabadusastmete arvude 2 ja 602 korral, $p=0,33$).

Lapse Psühholoogilise väärtuse indeksi puhul on samuti erinevused majandusliku positsiooni lõikes üsna väikesed. Madalaima majandusliku positsiooniga ($M=3,94$, $SD=0,58$) ning keskklassi kuuluvate vastajate ($M=3,94$, $SD=0,63$) hinnangud on üsna sarnased. Kõrgema majandusliku positsiooniga vastajate keskmine hinnang on veidi madalam ($M=3,87$, $SD=0,66$). Antud indeksi puhul on keskmiste hinnangute statistiline erinevus kõige väiksem (F-statistik 0,19 vabadusastmete arvude 2 ja 585 korral, $p=0,83$).

Joonis 13. Keskmine hinnang lapse väärtuse dimensioonidele majandusliku olukorra lõikes (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

3.7 Regressioonimudelid lapse väärtuse indeksitele

Et näha, mil määral taustatunnused - vanus, haridustase, majanduslik positsioon - ennustavad hinnangut lapse väärtuse indeksite olulisusele, koostati iga indeksi kohta kummalegi riigile regressioonimudel (Vaata Tabel 4). Mudelites, kus sõltuvaks tunnuseks oli Utilitaristliku väärtuse indeks, olid kirjeldusastmed riigiti üsna erinevad: Saksamaal vaid 3,4% ning Eestis 7,4%. Sotsiaalse indeksi puhul on mudeli kirjeldusaste Saksamaal 3,3% ning Eestis 3,2%. Psühholoogilise indeksi puhul Saksamaal 3,3% Eestis aga <1% ning ühegi tunnuse mõju ei olnud statistiliselt oluline, seega ei käsitleta Eesti mudelit. Lõbu indeksi puhul olid mõlema riigi mudeli kirjeldusastmed väga väikesed (<2%) ning kõigi faktorite olulisuse tõenäosused suured, seega neid antud töös ei käsitleta.

Tabel 4. Regressioonimudelid lapse väärtuse indeksitele Eestis ja Saksamaal.

	Regressiooni- kordaja	Regressioonikordaja standardhälve	Beeta- kordaja	Vea Tõenäosus
UTILITARISTLIK VÄÄRTUS				
Saksamaa				
Vabaliige	2,115	0,389		0
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,059	0,02	-0,177	0,003
Vanus	0,008	0,006	0,073	0,221
Majanduslik positsioon	-0,046	0,036	-0,076	0,207
Eesti				
Vabaliige	3,184	0,369		0
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,054	0,013	-0,244	<0,0005
Vanus	0	0,007	-0,004	0,946
Majanduslik positsioon	0,09	0,038	0,146	0,018
SOTSIAALNE VÄÄRTUS				
Saksamaa				
Vabaliige	3,561	0,593		0
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,073	0,03	-0,145	0,016
Vanus	0,001	0,009	0,005	0,932
Majanduslik positsioon	-0,084	0,055	-0,091	0,13
Eesti				
Vabaliige	3,009	0,396		0
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,037	0,015	-0,155	0,013
Vanus	0,011	0,008	0,087	0,147
Majanduslik positsioon	0,076	0,041	0,115	0,062
PSÜHHOLOOGILINE VÄÄRTUS				
Saksamaa				
Vabaliige	5,307	0,493		0
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,054	0,025	-0,129	0,033
Vanus	-0,016	0,008	-0,119	0,048
Majanduslik positsioon	0,004	0,046	0,005	0,933

Lapse Sotsiaalse väärtuse indeksi puhul ei olnud ühegi faktori mõju Saksamaa andmete puhul statistiliselt oluline. Eesti vastajate puhul osutus statistiliselt oluliseks lõpetatud kooliaastate arvu mõju. Haritumad naised hindavad lapse Sotsiaalset väärtust vähem oluliseks ($p < 0,05$).

Saksamaal võib psühholoogilise väärtuse puhul olulisuse tõenäosuse põhjal välja tuua vanuse ja lõpetatud kooliaastate arvu. Vanemaks saades hinnatakse psühholoogilist väärtust vähem oluliseks, samuti väheneb lisanduvate kooliaastate läbimisel hinnang psühholoogilise väärtuse olulisusele.

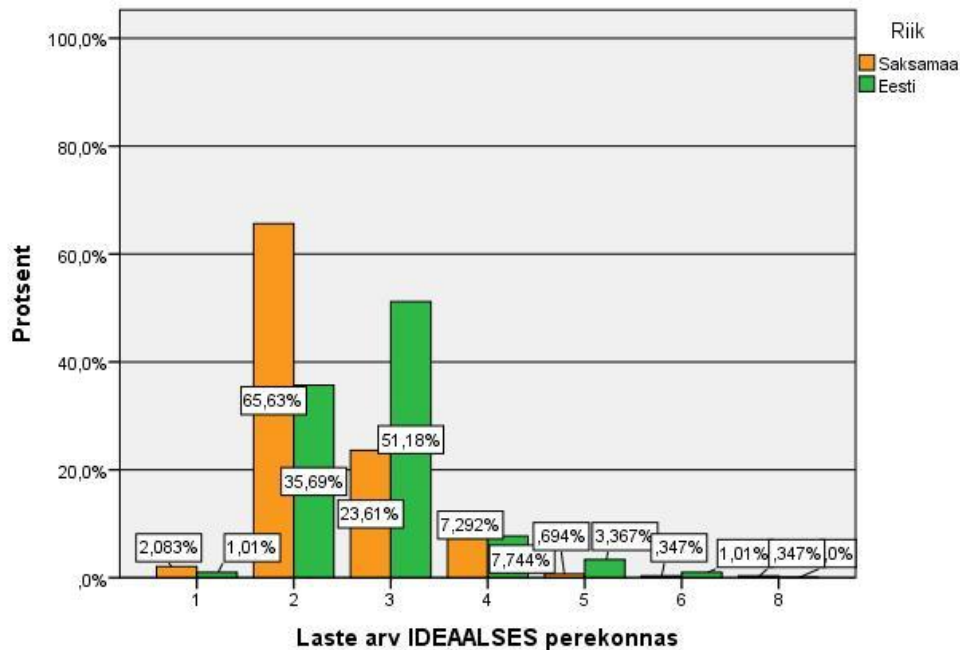
Lapse Sotsiaalse väärtuse indeksi puhul ei osutunud ühegi faktori mõju Saksamaa andmete puhul statistiliselt oluliseks. Eesti vastajate puhul osutus statistiliselt oluliseks lõpetatud kooliaastate arvu mõju. Haritumad naised hindavad lapse Sotsiaalset väärtust vähem oluliseks ($p < 0,05$).

Saksamaal võib psühholoogilise väärtuse puhul võib olulisuse tõenäosuse põhjal välja tuua vanuse ja lõpetatud kooliaastate arvu. Vanemaks saades hinnatakse psühholoogilist väärtust vähem oluliseks, samuti väheneb lisanduvate kooliaastate läbimisel hinnang psühholoogilise väärtuse olulisusele.

3.8 Ideaalne laste arv ja laste väärtus - regressioonimudel

3.8.1 Riikidevahelised erinevused ideaalse laste arvu osas

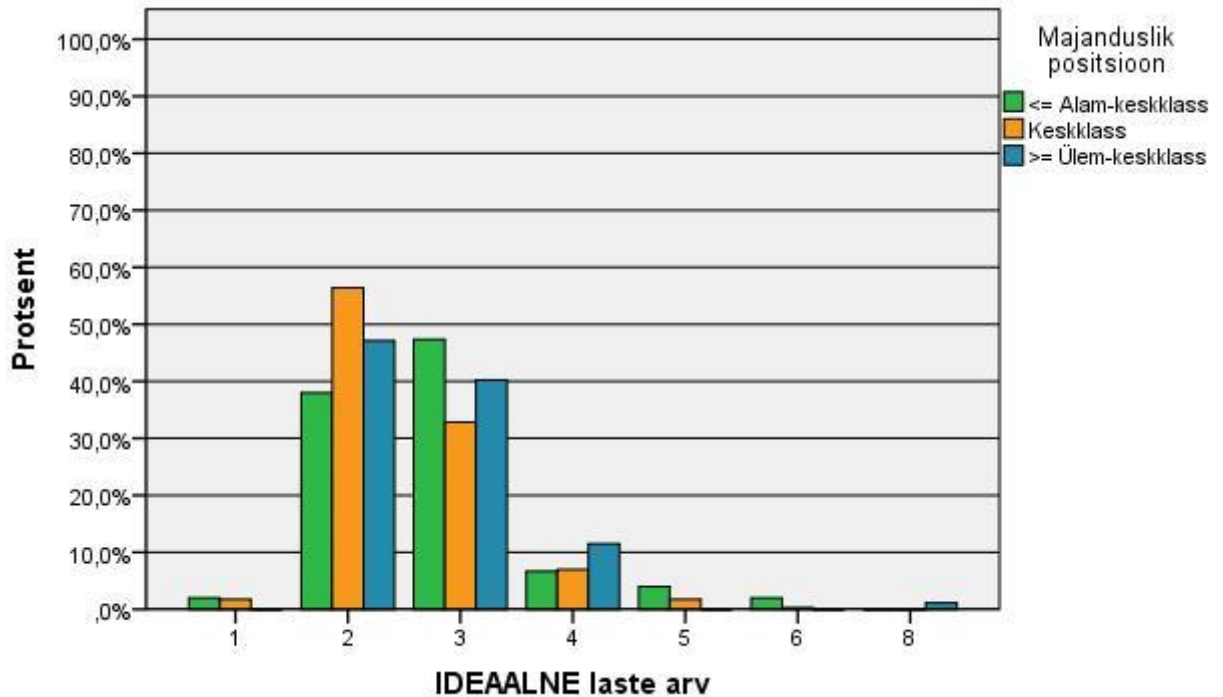
Mõlemas riigis, mida antud andmestikus käsitletakse - Eestis ja Saksamaal - on ideaalne laste arv suurem kui kaks. Eestis on keskmine veidi suurem ($M=2,8$, $SD=0,81$) kui Soomes ($M=2,42$, $SD=0,79$). Jooniselt 14 on näha, et Saksamaal on enamike vastajate arvates ideaalne see, kui perekonnas on kaks last, Eestis aga kolm. Riikidevahelised erinevused on t-testi põhjal statistiliselt olulised (t-statistik $-5,76$ vabadusastmete arvu 583 korral, $p < 0,0005$).

Joonis 14. Ideaalne laste arv riikide lõikes

3.8.2 Erinevused hinnangutes ideaalsele laste arvule vastaja majandusliku positsiooni lõikes

Kui vaadelda ideaalset laste arvu erineva majandusliku positsiooniga vastajate lõikes, siis võib öelda, et hinnangud ei ole väga eristuvad. Alam- või alam-keskklassi kuuluvate vastajate keskmine hinnang on kõrgeim - 2,79 (SD=0,10), keskklassi vastajate keskmine hinnang ideaalsele laste arvule on aga madalaim - 2,51 (SD=0,75). Kõrg- või keskklassi vastajate keskmine hinnang on 2,7 (SD=0,89). Jooniselt 15 on näha, et kahe lapsega perekonda näevad ideaalsena enam keskklassi vastajad, kolme lapsega perekonda alam- või alam-keskklassi kuuluvad vastajad ning 4 lapsega perekonda enim end kõrgemasse klassi liigitavad vastajad. Ühefaktoriline dispersioonanalüüs, kus sõltuvaks tunnuseks oli ideaalne laste arv ning faktoriks vastaja majanduslik positsioon, näitas, et erinevused majandusliku positsiooni lõikes on statistiliselt olulised (F-statistik 6,4 vabadusastmete arvude 2 ja 578 korral, $p < 0,005$).

Joonis 15. Ideaalne laste arv majandusliku positsiooni lõikes

3.8.3 Vanuse ja ideaalse laste arvu vaheline seos

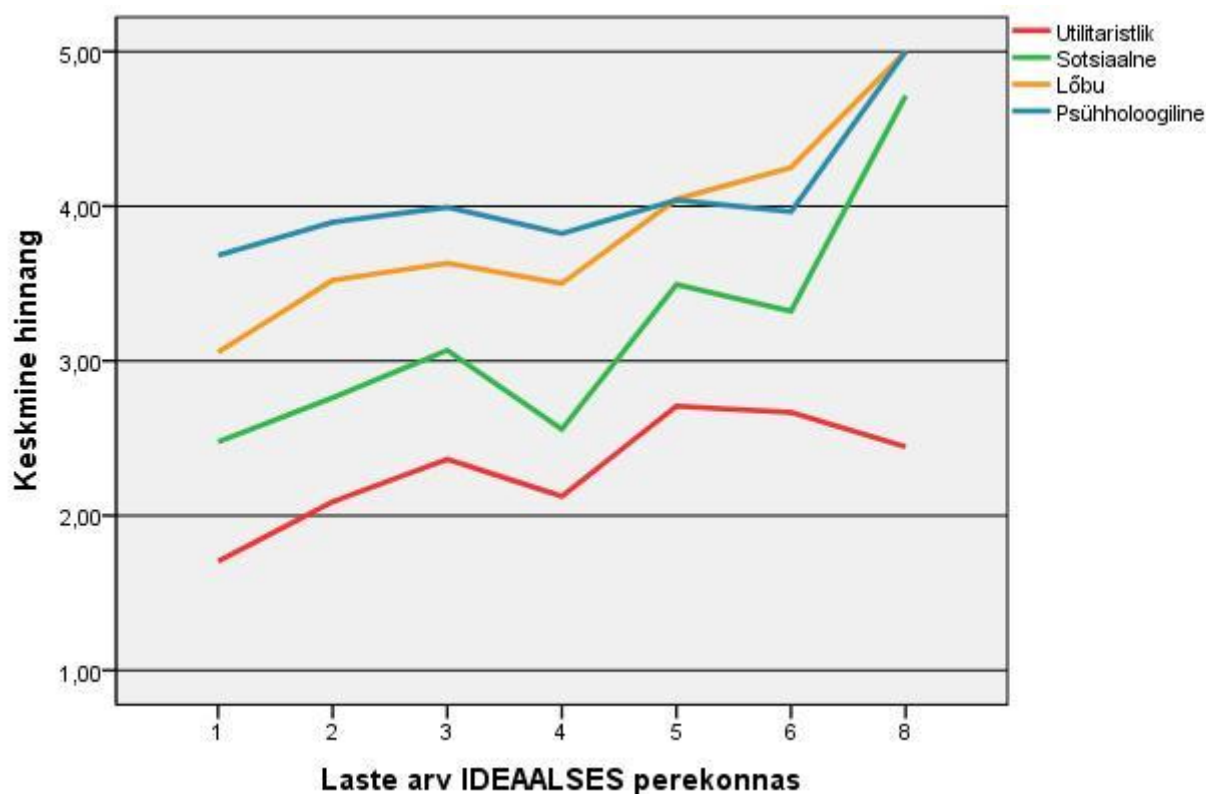
Et vaadelda vanuse ning ideaalse laste arvu vahelist seost, viidi kahe tunnusega läbi Pearson'i korrelatsioonanalüüs. Ilmnes, et kahe tunnuse vahel on nõrk negatiivne korrelatsioon ($r = -0,05$, $p = 0,27$). Pearson'i korrelatsioonikordaja põhjal võib öelda, et vanuse kasvades muutub ideaalne laste arv väiksemaks, kuid tulemus ei ole statistiliselt oluline.

3.8.4 Läbitud kooliaastate arvu ning ideaalse laste arvu vaheline seos

Ka läbitud kooliaastate arvu ning ideaalse laste arvu vahelist seost vaadeldi kasutades Pearson'i korrelatsiooni. Ilmnes, et nende kahe tunnuse vaheline positiivne korrelatsioon on statistiliselt oluline ($r = 0,18$, $p < 0,0005$). Seega võib öelda, et läbitud kooliaastate arvu suurenedes kasvab ka hinnang ideaalsele laste arvule.

3.8.5 Ideaalse lapse arvu ning laste väärtuse vaheline seos

Joonisel 16 on toodud keskmised hinnangud lapse väärtuse indeksitele ideaalse laste arvu lõikes. Ühefaktorilisest dispersioonanalüüsist ilmnes, et Lõbu ning Psühholoogilise indeksi puhul ei ole ideaalsest laste arvust tulenevad erinevused statistiliselt olulised. Lõbu indeksi korral on F-statistiku väärtus 1,53 vabadusastmete arvude 6 ja 576 korral, $p=0,17$. Psühholoogilise indeksi puhul on F-statistiku väärtus 1,39 vabadusastmete arvude 6 ja 560 korral, olulisuse tõenäosus 0,22. Utilitaristliku ning Sotsiaalse laste väärtuse puhul on aga erinevused ideaalse laste arvu lõikes suuremad. Utilitaristliku indeksi puhul võib öelda, et need vastajad, kelle ideaalne laste arv on suurem, hindavad laste utilitaristlikku väärtust keskmiselt suuremaks (F-statistik 4,47 vabadusastmete arvude 6 ja 563 korral, $p<0,0005$). Sotsiaalse lapse väärtuse indeksi puhul ilmneb sama trend (F-statistik 6,33 vabadusastmete arvude 6 ja 574 korral, $p<0,0005$).

Joonis 16. Ideaalne laste arv ja keskmine hinnang lapse väärtuse indeksitele (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

3.8.6 Lineaarse regressiooni mudel

Tabelis 5 on esitatud lineaarses regressioonimudeli tulemused, milles sõltuvaks tunnuseks oli ideaalne laste arv, prediktoriteks aga riik, vanus, koolis käidud aastate arv ning 4 lapse väärtuse indeksit. Mudeli kirjeldusaste on 8%. Statistiliselt oluliseks faktoriks ideaalse laste arvu mõjutajana osutus riik: Eestis on ideaalne laste arv suurem ($p < 0,005$). Statistiliselt olulisel määral mõjutab ideaalset laste arvu ka vanus ($p < 0,05$). Teiste tegurite samaks jäädes võib öelda, et vanuse kasvades ühe aasta võrra, kasvab ideaalne laste arv 0,17 punkti võrra ($< 0,05$). Läbitud kooliaastate arvu suurenemine tõstab teiste tegurite samaks jäädes ideaalset laste arvu, kuid tulemus ei ole statistiliselt oluline. Majandusliku positsiooni puhul ilmnes vastupidine tendents: mida kõrgem positsioon, seda väiksem ideaalne laste arv. Antud tulemus ei ole samuti statistiliselt oluline.

Regressioonimudeli põhjal võib öelda, et mida olulisem on lapse utilitaristlik väärtus, seda väiksem on ideaalne laste arv. Sama kehtib ka Psühholoogilise lapse väärtuse indeksi kohta. Sotsiaalse ning Lõbu indeksi puhul on vastupidine tendents: mida olulisemad on need väärtus, seda suurem on ideaalne laste arv. Samas ei ole indeksite puhul tulemused statistiliselt olulised.

Tabel 5. Ideaalse laste arvu regressioonimudel riigi, vanuse, majandusliku positsiooni, läbitud kooliaastate arvu ning lapse väärtuse indeksite kaudu.

	Regressiooni- kordaja	Regressioonikordaja standardhälve	Beeta- kordaja	Vea Tõenäosus
Vabaliige	0,983	0,468		0,036
Riik	0,147	0,043	0,27	0,001
Vanus	0,017	0,007	0,15	0,009
Lõpetatud kooliaastate arv	0,023	0,015	0,084	0,117
Majanduslik positsioon	-0,034	0,036	-0,043	0,354
Utilitaristlik v.	-0,035	0,072	-0,031	0,628
Sotsiaalne v.	0,063	0,061	0,063	0,306
Lõbu v.	0,078	0,038	0,104	0,043
Psühholoogiline v.	-0,054	0,07	-0,042	0,442

Et näha, kas ja mil määral erinevad eelmisest need mudelid, kus riike vaadeldakse eraldi, koostati lineaarsed regressioonimudelid Saksamaa ja Eesti jaoks (Vaata Tabel 6). Mudeli kirjeldusaste on Saksamaa valimi puhul tunduvalt väiksem: Saksamaal 3,8% ning Eestis 8,8%. Kui vanus oli eelmise mudeli puhul statistiliselt oluline mõjutegur, siis kummalegi riigile eraldi koostatud mudelis on vanuse puhul olulisuse tõenäosus üsna suur, seega võib

öelda, et vanuse mõju hinnangule ideaalse laste arvu osas ei ole statistiliselt oluline. Läbitud kooliaastate arv on Eestis suurema mõjuga faktor kui Saksamaal - Eestis tõstab teiste tegurite samaks jäädes üks läbitud kooliaasta ideaalset laste arvu 0,03 võrra ($p=0,05$). Saksamaal on samuti positiivne seos, kuid see ei ole statistiliselt oluline. Majandusliku positsiooni mõju ideaalsele laste väärtusele on Eestis ja Saksamaal mudeli põhjal erinev. Saksamaal tähendab kõrgem majanduslik positsioon suuremat hinnangut ideaalsele laste arvule, Eestis aga väiksemat (tulemused on statistiliselt olulised nivool $p=0,05$).

Vaadeldes lapse väärtuse indeksite seost ideaalse laste arvuga, ilmneb Saksamaa vastajatele koostatud mudelist, et hinnangute kasvades Sotsiaalsele lapse väärtuse indeksile ideaalne laste arv kahaneb. Teiste indeksite puhul on tendents vastupidine. Samas ei ole mõjud statistiliselt olulised. Eesti mudelis on statistiliselt oluline Lõbu indeksi mõju ($p < 0,05$, kui seda hinnatakse olulisemaks kasvab hinnang ideaalsele laste arvule) ning Psühholoogilise indeksi mõju ($p=0,05$, kõrgem hinnang Psühholoogilise indeksi olulisusele tähendab madalamat hinnangut ideaalsele laste arvule).

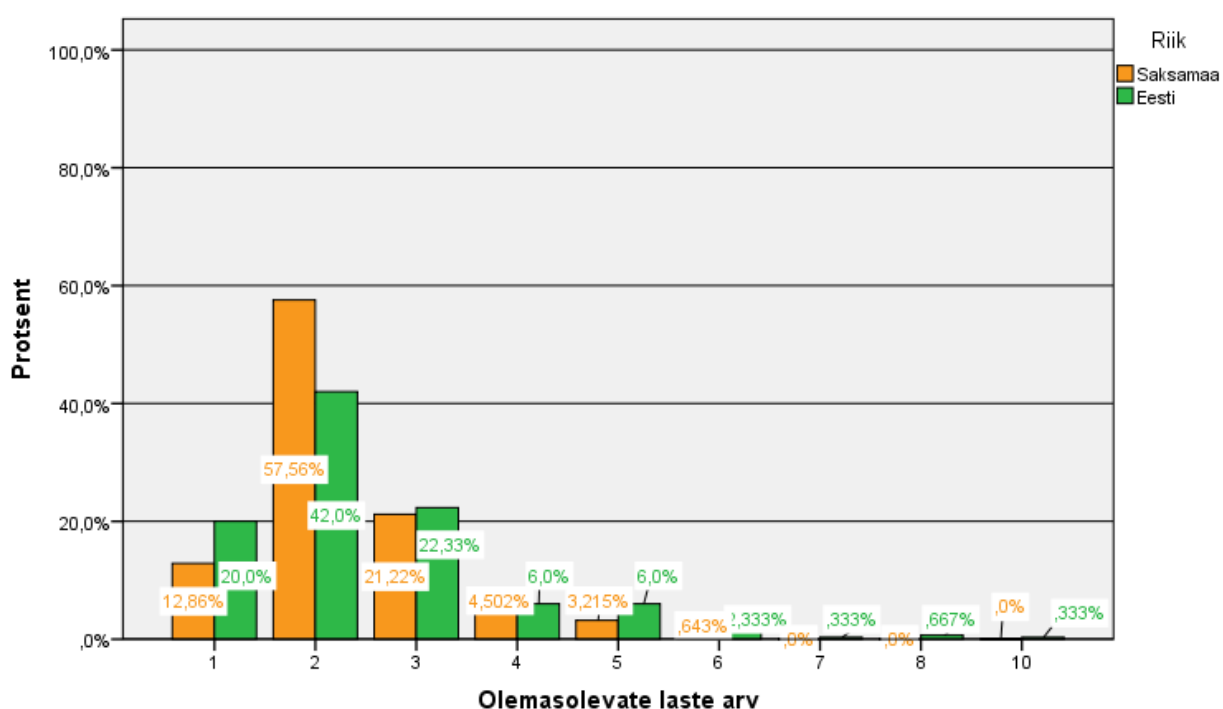
Tabel 6. Ideaalse laste arvu regressioonimudel vanuse, majandusliku positsiooni, läbitud kooliaastate arvu ning lapse väärtuse indeksite kaudu Saksamaal ja Eestis.

	Regressiooni- kordaja	Regressioonikordaja standardhälve	Beeta- kordaja	Vea Tõenäosus
Saksamaa				
Vabaliige	0,52	0,772		0,501
Vanus	0,016	0,01	0,1	0,122
Lõpetatud kooliaastate arv	0,022	0,034	0,043	0,51
Majanduslik positsioon	0,116	0,061	0,123	0,058
Utilitaristlik v.	0,1	0,124	0,063	0,421
Sotsiaalne v.	-0,014	0,086	-0,014	0,871
Lõbu v.	0,004	0,055	0,005	0,948
Psühholoogiline v.	0,071	0,101	0,058	0,484
Eesti				
Vabaliige	2,031	0,536		0
Vanus	0,014	0,008	0,097	0,111
Lõpetatud kooliaastate arv	0,032	0,016	0,124	0,054
Majanduslik positsioon	-0,119	0,045	-0,166	0,009
Utilitaristlik v.	-0,088	0,087	-0,076	0,315
Sotsiaalne v.	0,149	0,087	0,138	0,089
Lõbu v.	0,135	0,052	0,189	0,011
Psühholoogiline v.	-0,19	0,098	-0,148	0,053

3.9 Olemasolevate laste arv ja laste väärtus

3.9.1 Laste arv riikide lõikes

Keskmine laste arv on mõlema valimisse kuulunud riigi puhul väiksem kui kolm. Saksa respondentidel on keskmiselt 2,3 last (SD=0,91) ning Eesti respondentidel 2,5 last (SD=1,16). Vastajate jaotus olemasolevate laste arvu järgi on toodud Joonisel 17. T-testi, kus sõltuvaks tunnuseks laste arv ning faktoriks riik, tulemused näitasid, et erinevused keskmise laste arvu osas on statistiliselt olulised (t-statistik -2,18 vabadusastmete arvu 609 korral, $p < 0,05$).

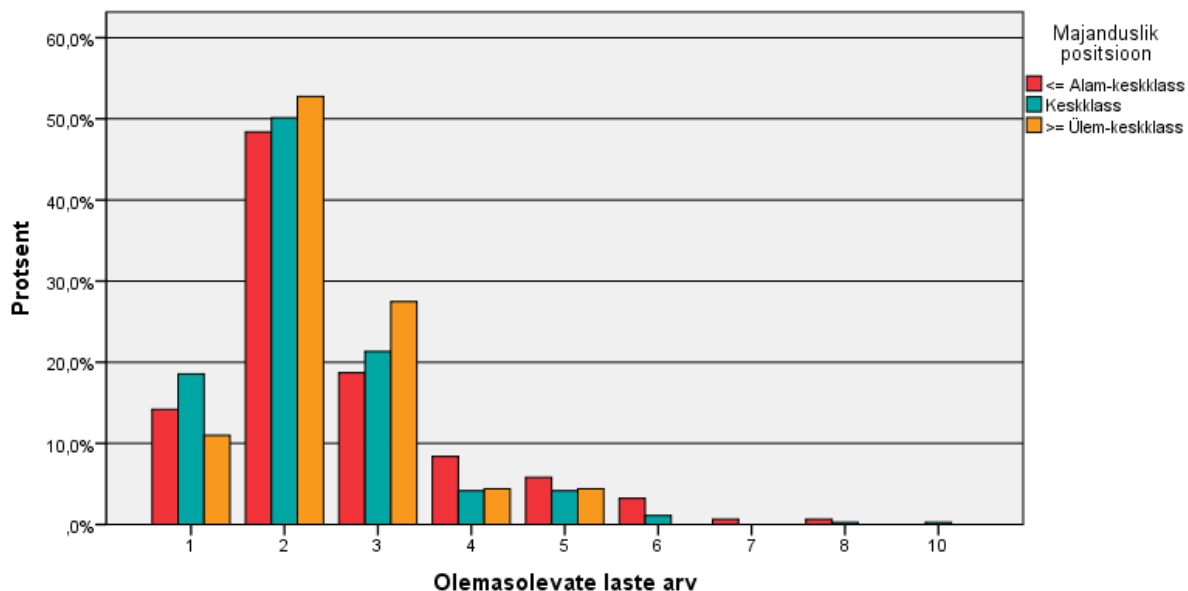

Joonis 17. Olemasolevate laste arv riikide lõikes

3.9.2 Olemasolevate laste arv vastaja majandusliku positsiooni lõikes

Erinevused laste arvus vastaja majandusliku positsiooni lõikes on väga väikesed. Alam- ja alam-keskklassis on keskmine laste arv veidi kõrgem kui kesk- või kõrgemas klassis - keskmiselt 2,6 last (SD=1,33). Oma majanduslikku positsiooni keskklassina määratlevatel vastajatel on keskmiselt 2,32 last (SD=1,14) ning ülem-kesk ja kõrgklassi vastajatel on keskmiselt 2,39 last (SD=0,9). Jooniselt 18 on samuti näha, et laste arv on erineva majandusliku positsiooniga vastajate lõikes üsna sarnane. Ühefaktoriline dispersioonanalüüs,

kus sõltuvaks tunnuseks laste arv ning faktoriks majanduslik positsioon, näitas, et, kuigi erinevused ei ole väga suured, võib neid siiski pidada statistiliselt oluliseks (F-statistik 2,92 vabadusastmete arvude 2 ja 604 korral, $p=0,06$).

Joonis 18. Olemasolevate laste arv majandusliku positsiooni lõikes

3.9.3 Vanuse ning olemasolevate laste arvu vaheline seos

Pearson'i korrelatsioon näitas, et vanus ning olemasolevate laste arv on positiivselt korreleeritud ($r=0,087$, $p<0,05$).

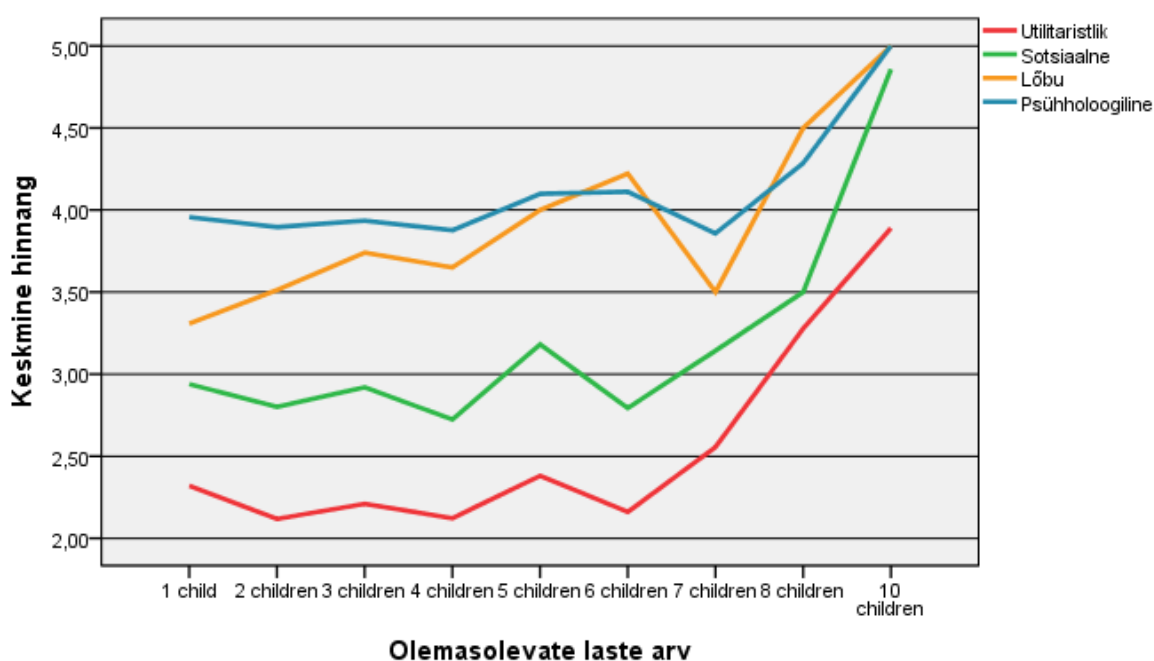
3.9.4 Läbitud kooliaastate arvu ning olemasolevate laste arvu vaheline seos

Läbitud kooliaastate arvu ning olemasolevate laste arvu vahelist seost kontrolliti Pearson'i korrelatsiooni abil. Ilmnes, et eksisteerib küll väike positiivne korrelatsioon, kuid see ei ole statistiliselt oluline ($r=0,03$, $p=0,42$).

3.9.5 Olemasolevate laste arvu ning laste väärtuse vaheline seos

Joonis 19 kujutab keskmisi hinnanguid lapse väärtuse indeksitele erineva laste arvuga vastajate korral. Selleks, et näha, kas erinevused keskmistes hinnangutes on laste arvu lõikes

olulised, viidi iga indeksi korral läbi ühefaktoriline dispersioonanalüüs. Statistiliselt oluliseks võib erinevusi pidada Lõbu (F-statistik 2,68 vabadusastmete arvude 8 ja 600 korral, $p=0,007$) ning Utilitaristliku indeksi korral (F-statistik 2,21 vabadusastmete arvude 8 ja 587 korral, $p=0,03$). Nii lapse Sotsiaalse kui ka Psühholoogilise väärtuse indeksi puhul ei osutunud keskmiste hinnangute erinevused laste arvu lõikes statistiliselt oluliseks. Sotsiaalse väärtuse puhul saadi F-statistiku väärtuseks 1,82 vabadusastmete arvude 8 ja 598 korral ($p=0,07$) ning Psühholoogilise väärtuse puhul oli F-statistik 0,94 vabadusastmete arvude 8 ja 583 korral ($p=0,484$).

Joonis 19. Olemasolevate laste arv ja keskmine hinnang lapse väärtuse indeksitele (1 - ei ole üldse oluline, 5 - väga oluline)

3.9.6 Lineaarse regressiooni mudel

Et vaadelda, millised faktorid mõjutavad laste arvu, koostati regressiooni mudel, milles sõltuvaks tunnuseks on laste arv ning prediktoriteks riik, vanus, lõpetatud kooliaastate arv, majanduslik positsioon ning neli lapse väärtust mõõtvat indeksit (Vaata Tabel 7). Mudeli kirjeldusaste on 7,7%.

Riik on mudeli põhjal statistiliselt oluline tegur. Samuti on statistiliselt oluline seos vanuse ja olemasolevate laste arvu vahel. Lõpetatud kooliaastate arvul ning majandusliku positsiooni puhul ei ole mõju laste arvule ei ole antud mudelis statistiliselt olulist mõju.

Lapse väärtuse indeksitest on Lõbu ainuke, mille mõju sõltuvale tunnusele on mudelis statistiliselt oluline. Mudeli põhjal võib öelda, et teiste tegurite samaks jäädes kasvab laste arv 0,24 punkti võrra, kui hinnang lõbule kui laste väärtustamise põhjusele tõuseb 1 punkti võrra. Kuigi ülejäänud indeksite puhul ei ole mõju statistiliselt oluline, siis võib öelda, et utilitaristlike ja psühholoogiliste aspektide suurem väärtustamine tähendab mudeli järgi väiksemat laste arvu. Sotsiaalse laste väärtuse puhul on aga vastupidine tendents - teiste tegurite samaks jäädes tõstab ühe punktiline kasv hinnangus keskmist laste arvu 0,009 punkti võrra.

Tabel 6. Olemasoleva laste arvu regressioonimudel riigi, vanuse, koolis käidud aastate arvu, majandusliku positsiooni ning lapse väärtuse indeksite kaudu.

	Regressiooni- kordaja	Regressioonikordaja standardhälve	Beeta-kordaja	Vea Tõenäosus
Vabaliige	-0,171	0,66		0,796
Riik	0,185	0,06	0,239	0,002
Vanus	0,036	0,009	0,22	<0,0005
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,001	0,021	-0,002	0,964
Majanduslik positsioon	-0,092	0,05	-0,081	0,07
Utilitaristlik v.	-0,061	0,1	-0,039	0,54
Sotsiaalne v.	-0,006	0,085	-0,004	0,94
Lõbu v.	0,235	0,053	0,219	<0,0005
Psühholoogiline v.	-0,047	0,099	-0,026	0,631

Riikidele koostati ka eraldi lineaarse regressiooni mudelid (Vaata Tabel 8). Saksamaa mudeli kirjeldusaste on 3,1% ning Eestis 14%. Kui mudelis, kus riigi tunnust käsitleti faktorina, oli vanuse mõju statistiliselt oluline, siis Saksamaa mudelis antud faktoril mõju ei ilmnenud, Eestis aga on vanuse mõju olulisuse tõenäosus <0,005, seega mõju on statistiliselt oluline. Samuti ilmnes Eesti mudelis statistiliselt oluline seos majandusliku positsiooni ning laste arvu vahel: teiste tegurite samaks jäädes võib öelda, et kõrgem majanduslik positsioon tähendab väiksemat laste arvu ($p=0,058$). Indeksitest on Eesti mudelis oluline Lõbu: mida olulisemaks peetakse Lõbu ja Stimulatsiooni kui lapse väärtust, seda suurem on laste arv ($p<0,0005$).

Tabel 8. Ideaalse laste arvu regressioonimudel vanuse, majandusliku positsiooni, läbitud kooliaastate arvu ning lapse väärtuse indeksite kaudu Saksamaal ja Eestis.

	Regressiooni- kordaja	Regressioonikordaja standardhälve	Beeta-kordaja	Vea Tõenäosus
Saksamaa				
Vabaliige	1,571	0,857		0,068
Vanus	0,019	0,012	0,102	0,1
Lõpetatud kooliaastate arv	-0,055	0,037	-0,092	0,139
Majanduslik positsioon	-0,002	0,067	-0,002	0,971
Utilitaristlik v.	0,07	0,135	0,039	0,602
Sotsiaalne v.	-0,156	0,094	-0,133	0,096
Lõbu v.	0,064	0,061	0,073	0,298
Psühholoogiline v.	0,081	0,112	0,057	0,471
Eesti				
Vabaliige	-0,048	0,894		0,957
Vanus	0,044	0,014	0,183	0,002
Lõpetatud kooliaastate arv	0,018	0,027	0,041	0,51
Majanduslik positsioon	-0,142	0,075	-0,115	0,058
Utilitaristlik v.	-0,138	0,145	-0,069	0,344
Sotsiaalne v.	0,151	0,144	0,082	0,296
Lõbu v.	0,388	0,087	0,316	<0,0005
Psühholoogiline v.	-0,229	0,163	-0,103	0,161

ARUTELU

Antud töös on lapse väärtusega seotud teooriad jagatud ratsionaalseteks ning mitteratsionaalseteks ehk muudeks teooriateks. Mitteratsionaalsete teooriate alla käib näiteks normatiivne vaade, mille kohaselt inimesed kombineerivad informatsiooni, mille nad on kogunud tänu kogemustele ja teadmistele normatiivsest käitumisest ning sellega seotud sanktsioonidest ning käituvad vastavalt sellele (Morgan ja Berkowitz King'i 2001). Kasutades European Values Study ehk EVSi andmeid vaadeldi käesoleva magistritöö andmeanalüüsis seda, kas inimesed leiavad, et lapse saamise puhul on pigem tegemist normatiivse või isikliku otsusega. Isiklikku otsust ei saa küll otseselt alati samastada ratsionaalsega, kuid kindlasti võib lapse väärtust mõõtva skaala tunnuseid kolme põlvkonna andmestikust käsitleda isikliku otsuse alla kuuluvatena. Seega võimaldas EVS andmete analüüs näha laiemat teoreetilist tausta lapse väärtustamises ning lisaks näha Eesti ja Saksa andmeid laiemas kontekstis ning võrdluses teiste Euroopa riikidega.

See, et vastajad nõustuvad keskmiselt enam väitega, et lapse saamine on isiklik otsus kui kohustus ühiskonna ees, oli kaasaegse Euroopa valimi puhul igati oodatav tulemus. Siiski tõusid esile varieeruva kultuurilise tausta ja arengutasemega Euroopa riikide vahelised erinevused: arenenumates riikides, sh mitmetes Skandinaaviamaades, leitakse enam, et lapse saamine peaks olema isiklik otsus ning vähem läänelikes riikides nõustutakse sagedamini, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees. Kindlasti mängivad antud tulemuse puhul rolli riikidevahelised erinevused üldistes väärtushinnangutes. Läänelikumad Euroopa riigid on individualistlikumad, inimesed hindavad enam isikliku otsustamise olulisust ning individuaalseid saavutusi. Kuigi analüüsisist ilmnes, et riikidevahelised erinevused on statistiliselt olulised, võib Eesti ja Saksamaa puhul öelda, et Euroopa mastaabis on nende näol antud küsimuse osas tegemist siiski pigem sarnaste riikidega.

Lapse saamise otsuse ajendi osas ilmnemid vanuselised erinevused, mis illustreerivad hästi põlvkondadevahelisi erinevusi. Vanuse kasvades nõustutakse enam sellega, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees ning vähem lapse saamise kui isikliku otsusega. Vanima vanusegruppi ehk 65-aastaste ja vanemate inimeste hinnangud erinesid suuresti nooremate vanusegruppide vastajate omadest. Kindlasti on ühiskonnapoolsed piirangud ja ettekirjutused

selliste isikliku elu aspektide osas nagu abielu või laste saamine praeguseks võrreldes mõnekümne aasta taguse ajaga vähenenud, seega võib eeldada, et antud tulemuse puhul on suure tõenäosusega tegemist kohortide vaheliste erinevuste, mitte niivõrd vananemisega seotud muutustega.

Keskmistes hinnangutes lapse väärtuse indeksitele tulid vanuse lõikes statistiliselt olulised erinevused välja vaid Utilitaristliku indeksi puhul. Olulisimaks hindasid laste utilitaristlikku väärtust samuti just 60-aastased ja vanemad naised. Utilitaristliku lapse väärtuse indeksi alla kuulusid mitmed tunnused, mille puhul võib samuti eeldada, et inimeste suhtumine on aja jooksul muutunud. Näiteks tunnus, mis mõõdab laste väärtust seoses väitega, et eakamad sugulased leiavad, et peaks lapse saama, lapse saamine on kohustus vastavalt uskumustele abikaasa tahab veel lapsi, vajadus perekonnanime edasi kanda. Selliste väärtuste puhul on 1950ndatel aastatel sündinud inimeste suhtumine kindlasti mõnevõrra erinev ning eriti just traditsioonilisem nooremate generatsioonide omast.

Kuigi lapse väärtuse skaalat sisaldavas andmestikus täiskasvanud meeste andmed puuduvad, siis vaadeldi EVSi andmetel taustinfo saamiseks ka soolisi erinevusi. Soolised erinevused osutusid statistiliselt oluliseks, seega võib antud tulemuse põhjal öelda, et meeste puhul on normatiivsed lapse saamise põhjused olulisemad. Üks põhjus taoliste sooliste erinevuste olemasolus võib olla füüsiline seos naise ja lapse vahel. Kuna rasedus ning sünnitamine mõjutab otseselt ja füüsiliselt vaid naisi ning enamasti veedavad just naised laste esimestel elukuudel rohkem aega imikute eest hoolitsedes, siis tunnetavad nad lapse saamist kui isiklikku otsust suure tõenäosusega selgemalt kui mehed.

Projekti "Value of Children and Intergenerational relations" raames läbiviidud uuringute valimi hulgas on ka lapsed, kelle seas on nii poisse kui ka tüdrukuid, kuid kuna antud töös kasutati vaid täiskasvanute hinnanguid, siis ei võrreldud käesoleva magistritöö raames soolisi erinevusi laste väärtustamises. Kuigi EVS andmete analüüs näitas, et naised ja mehed hindavad erinevalt seda, kas lapse saamine on kohustus ühiskonna ees või isiklik otsus, siis ei saa sellest kindlasti üheselt järeldada, et ka hinnangud lapse väärtusele, mida antud töös VOC skaala abil mõõdeti, on meeste ja naiste puhul erinevad. Soolisi erinevusi lapse väärtuses on oma uuringus käsitletud näiteks Hoffman ja Manis (1979), kes leidsid, et primaarsetest grupisidemetest ja kiindumusest tulenevat laste väärtust hindavad kõrgemalt naised ning see

võib olla seotud ema kui primaarse lapse eest hoolitseja rolliga. Ka stimulatsiooni ja lõbu kui laste väärtust hindasid enam naised. Lastest saadavat majanduslikku kasu väärtustasid aga selle uuringu põhjal enam mehed. Üks võimalik uurimisvaldkond tulevikuks oleks see, kas taolised trendid ka antud töö valimis olevate laste hinnangutes esile kerkivad.

Mayer ja Tromssdorff (2010) käsitlesid oma uuringus, kus võrdlesid laste väärtustamise põhjal 12 erinevat riiki, just alaealiste andmeid. Üldiselt leidsid autorid, et soolised erinevused ei olnud suured. Ka Saksa ja Eesti andmestike alusel saaks võrrelda alaealiste, kelle seas on nii poisse kui ka tüdrukuid, hinnanguid lapse väärtusega seotud tunnusteblokile. Suure tõenäosusega on antud andmestikus täiskasvanute hinnangud oluliselt erinevad laste omast, kuna kõigil uuringus osalevatel naistel on vähemalt üks laps juba olemas. Samas võib eeldada, et poiste ja tüdrukute erinevuste hindamine võib anda mingi üldise pildi sellest, kas ka meeste ja naiste hinnangud laste väärtuse osas võiks antud skaala järgi erineda.

Üks huvitav aspekt lapse väärtuse dimensioonide puhul on nende omavaheline seos. VOC meetodika autorid (Hoffmann ja Hoffmann 1973) leidsid, et majanduslik ning psühholoogiline laste väärtus võivad olla üksteist välistavad. Seega peaks kehtima seos, mille kohaselt kõrgem hinnang ühele neist tähendab madalamat hinnangut teisele. Seega vaadeldi andmeanalüüsis ka indeksite seoseid eesmärgiga näha, kuidas erinevad dimensioonid lapse väärtuses üksteisega seotud on. Kasutades Pearson'i korrelatsioonanalüüsi ilmnes, et kõigi lapse väärtuse indeksite vahel on positiivne seos, mis tähendab, et ükski dimensioon ei ole teist välistav.

Kõige tugevam seos ilmnes Utilitaristliku ja Sotsiaalse väärtuse indeksi vahel. Tugev seos nende kahe indeksi vahel oli ka mõneti oodatav, kuna nii Utilitaristlik kui ka Sotsiaalne indeks sisaldavad tunnuseid, mis mõõdavad veidi sarnaseid pigem praktilist laadi laste väärtust mõõtvaid tunnuseid. Psühholoogilise ja Lõbu indeksi tunnused on pigem emotsionaalsed. Nende kahe indeksi vaheline seos ei ole aga sugugi sama tugev kui Utilitaristliku ja Sotsiaalse indeksi vaheline. Tugevam seos ilmnes hoopis Sotsiaalse ning Psühholoogilise indeksi vahel. Antud tulemust võib ehk põhjendada sellega, et Sotsiaalne indeks sisaldab lisaks praktilist laadi tunnustele, mis on seotud näiteks maine või eduga töökohas, ka teatud perega seotud lapse väärtusi (näiteks: "tõstab perekonna olulisust", või

"muudab vanemaid lähedasemaks"), mis on sarnased Psühholoogilise indeksi moodustanud tunnustega.

Vastupidiselt Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) leitudle, on utilitaristliku dimensiooni, mille alla antud töös kuulusid ka lapse majanduslikku väärtust mõõtvad tunnused, ja psühholoogilise lapse dimensiooni vaheline seos antud töös positiivne. Erinevus võib tuleneda sellest, et algses VOC skaalas oli lapse väärtuse dimensioone rohkem, seega mõõtsid dimensioonid kitsamaid aspekte laste väärtuses. Kui originaalse VOC skaala järgi kuulus majandusliku dimensiooni alla kaks tunnust (kindlustatus vanemas eas ning abi kodutöödes), siis antud töö Utilitaristliku väärtuse indeks sisaldab üheksat tunnust, millest kõik ei mõõda otseselt laste majanduslikku väärtust (näiteks perekonnanime edasikandmine, kohustus vastavalt uskumustele, abikaasa tahab rohkem lapsi, laps kui seltsiline olemasolevatele lastele jne). Samas võib see tulemus olla ka lihtsalt iseloomulik tänapäeva arenenud ühiskondadele. On tõenäoline, et majandusliku ja emotsionaalse lapse väärtuse seos võib väga vähe arenenud piirkondades siiski eksisteerida, kuid Euroopas selliseid riike suure tõenäosusega ei ole.

Hoffmann ja Hoffmann (1973) jagasid originaalse VOC skaala neljaks dimensiooniks: sotsiaalne, majanduslik, utilitaristlik ning emotsionaalne. Mayer jt (2005), kes kasutasid lisaks originaalsele VOCile ka teisi tunnuseid, tegid järgmise jaotuse: emotsionaalne, majanduslik-normatiivne, perekondlik ning kindlustatus vanas eas. Antud töös jagunesid samuti sisu poolest sarnased tunnused neljaks dimensiooniks, kuid tulemuste põhjal leiab töö autor, et dimensioonid sisaldasid ilmselt tunnuseid, mis mõõtsid liialt erinevaid aspekte. Kuna tunnuseid on üsna palju, siis, et saada täpsemaid tulemusi, võib tulevikus proovida kasutada dimensioonide loomisel Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) lapse väärtuse kategooriaid. Kui dimensioonid koosneksid väiksemast arvust tunnustest, mis kirjeldaks teatud väärtuse kategooriat täpsemini, võimaldaks see ka täpsemaid tulemusi erinevate taustatunnuste võrdluses. Kategooriaid või dimensioone ei peaks ehk lausa üheksa olema, kuid kindlasti võiks ühes dimensioonis sisalduvad tunnused olla sisuliselt sarnasemad, kui need hetkel antud magistritöös olid.

Selles osas, kuidas erineva majandusliku olukorraga riigid erinevad selle poolest, mil määral hinnatakse lapse majandusliku väärtust, ei ole teemat käsitlenud autorid päris ühel meelel.

Kuigi teoreetilise materjali põhjal, mis käsitleb ratsionaalseid lapse väärtuse teooriaid võib öelda, et kehvem majanduslik olukord tähendab nii makro- kui ka mikrotasandil seda, et laste majanduslikku väärtust hinnatakse kõrgemalt ning psühholoogilist madalamalt, siis on empiirilisi uuringuid, mis on näidanud, et antud seos ei pea tänapäeva kontekstis paika (näiteks Kohlmann 2001). Hoffmann ja Manis (1979) kirjutasid oma uuringus, kus uurisid laste väärtust Ameerika Ühendriikides, et lapsi väärtustatakse majanduslikel põhjustel peamiselt nendes regioonides, kus ei ole ametlikku, usaldusväärset ega aktsepteeritavat seadustikku, mis käsitleb vanemaealiste või puuetega inimeste hooldamist. Industrialiseeritud riikides, sh Ameerika Ühendriikides, kus eksisteerib valitsuse poolt rahastatud sotsiaalhoolekande süsteem, on laste majanduslik väärtus väike.

Kuigi Eesti ja Saksamaa ei ole maailma mastaabis majandustaseme poolest väga erinevad riigid, siis teatud näitajate (näiteks SKT inimese kohta) poolest võib Saksamaad siiski Eestist arenumaks pidada. Antud töös oli valim üsna väike, aga siiski ilmnes, et riikidevaheline erinevus on statistiliselt oluline - Eesti respondentide jaoks on lapse utilitaristlik väärtus, mille alla kuuluvad ka otseselt lapse majanduslikku väärtust mõõtvad tunnused, olulisem kui valimisse kuulunud sakslannade jaoks. Kindlasti ei ole kahe riigi majanduslik areng ainuke põhjus selle erinevuse taga, kuid mingi mõju võib sel olla.

Makrotasandi ehk antud juhul kahe riigi võrdlus on sarnane erineva majandusliku positsiooniga vastajate võrdlusega mikrotasandil. Kui riikide puhul ilmnes, et Saksamaa, mis on Eestist mõnevõrra kõrgema majandusliku tasemega riik, hinnatakse utilitaristlikku laste väärtust vähem oluliseks kui Eestis, siis sama tendents kehtib keskmiste võrdluse põhjal antud andmestiku puhul ka majanduslike positsioonide lõikes - mida kõrgem on vastaja majanduslik positsioon, seda vähem oluliseks peetakse lapse utilitaristlikku väärtust.

Kuigi majandusliku taseme lõikes ilmnesid Eestis ja Saksamaal erinevused laste utilitaristliku väärtuse hindamises, siis psühholoogilise väärtuse hindamisel statistiliselt olulisi riikidevahelisi erinevusi ei ole. Ilmselt võib trend, mille kohaselt madalama majandusliku tasemega riikides väärtustatakse tunduvalt rohkem lapse utilitaristlikku või majanduslikku väärtust ning vähem psühholoogilisi aspekte lapse väärtuses, esile tulla vaid väga erineva arengutasemega riikide puhul. Kuigi inimeste majanduslik olukord on Saksamaal keskmiselt

veidi parem kui Eestis, siis on mõlema puhul tegemist arenenud industriaalsete riikidega, mis on maailma mõistes ka üsna sarnase kultuuriruumiga.

Lapse väärtuse indeksitest ilmnemise statistiliselt olulised riikidevahelised erinevused ka Sotsiaalse indeksi puhul, mis mõõdab seda, kuivõrd lapse kaudu lisandub uusi sõpru, saab tõsta oma mainet, laiendada suhtlusvõrgustikku jms. Eestis hinnatakse seda aspekti laste väärtuses kõrgemalt kui Saksamaal. Ka siin võib tuua paralleele majandusliku olukorraga. Nimelt kui muud vahendid puuduvad, siis võib laps olla vahend oma maine parandamiseks või sotsiaalse positsiooni tõstmiseks. Nii nagu utilitaristliku indeksi puhul, ilmnes ka Sotsiaalse väärtuse indeksi puhul keskmisi võrreldes, et mikrotasandi erinevused peegeldavad makrotasandi tulemusi - madalama majandusliku positsiooniga vastajad hindavad lapse sotsiaalset väärtust olulisemaks.

Sageli seostatakse kõrgemat haridustaset kõrgema majandusliku positsiooniga. Sellest tulenevalt võiks eeldada, et kõrgemalt haritud inimesed hindavad laste väärtuse utilitaristlikku aspekti vähem oluliseks. Samas ei pruugi see paljudel juhtudel paika pidada. Ahn (1995), kes uuris Korea naisi, leidis, et kõrgemalt haritud naised hindavad teatud aspekte, mida sisaldab ka antud magistritöös lapse utilitaristlikku väärtust mõõtev indeks, kõrgemalt kui vähem haritud naised. Näiteks väärtustasid haritumad naised enam lastest tulenevat tuge ja kasu vanas eas. Selle taga võivad olla kõrgemalt haritud inimeste suuremad ootused oma laste tulevase sotsiaalmajandusliku staatuse suhtes, mis võimaldab neile suuremat tuge vanas eas. Antud töös saadi aga vastupidised tulemused - mida kõrgem on vastaja haridustase, seda vähem oluliseks hindab ta lapse utilitaristlikku väärtust.

Hoffmann ja Manis (1979) tõid oma artiklis välja, et väärtused nagu stimulatsioon ja lõbu või kindlustatus vanas eas võivad teiste tegurite samaks jäädes viia suurema laste arvu ihaldamiseni. Antud magistritöös näitas andmete empiiriline analüüs, et Eesti valimi puhul on Lõbu indeks tõepoolest oluline tegur ideaalse laste arvu ennustamisel - nagu kirjutasid Hoffmann ja Manis (1979), siis võib antud töös vaadeldud regressioonimudeli tulemuste alusel öelda, et lapsest tuleneva lõbu ja stimulatsiooni väärtustamine tähendab suuremat ideaali laste arvu. Keskmiste võrdlus näitas, et ideaalse laste arvu lõikes on olulised ka erinevused hinnangutes sotsiaalsele ja utilitaristlikule laste väärtusele. Mõlema indeksi puhul

võib öelda, et vastajad, kes hindavad ideaalset laste arvu perekonnas suuremaks, hindavad enam laste sotsiaalset ning utilitaristlikku väärtust.

Kuigi teatud väärtuste olulisemaks hindamine on seotud ideaalidega laste arvu osas, siis Hoffmann'i ja Manis'e (1979) järgi ei ole põhjust eeldada, et vanemad, kes leiavad, et mingi teatud aspekt laste väärtuses on neile oluline, tahavad rohkem lapsi, kui need, kes sama väärtust oluliseks ei pea. Mõned väärtused võivad olla seotud nõ lisa laste saamise sooviga mingil ajahetkel indiviidi elus, kuid mitte eeldusega kindlast soovitud laste arvust kui sellisest. Autorite sõnul võis selliseks väärtuseks olla näiteks lastest tulenev lõbu ja stimulatsioon. Lisaks sellele, et Saksa ja Eesti andmete näitel on positiivne seos Lõbu indeksi ja ideaalse laste arvu vahel, on statistiliselt oluline seos ka antud indeksi ja olemasoleva laste arvu vahel - suurema laste arvuga vastajad hindavad Lõbust tulenevat laste väärtust suuremaks.

Kindlasti tuleb antud töö tulemuste tõlgendamisel arvestada asjaoluga, et lapse väärtuse skaalat hinnanud valim oli üsna väike. Seega võib öelda, et tulemused, mis mis osutusid statistiliselt oluliseks, peavad antud valimi puhul tõepoolest paika. Lisaks on tuleb andmete tõlgendamisel arvestada sellega, et lapse väärtust hindasid vaid need inimesed, kellel on juba vähemalt üks laps. Kindlasti oleks väga huvitav vaadelda ka lapse väärtustamist inimeste puhul, kellel veel lapsi ei ole.

KOKKUVÕTE

Antud magistritöös uuriti seda, milline on laste väärtus naiste jaoks Eestis ja Saksamaal. Laste väärtus tähendab antud töö kontekstis vajadusi, mida lapsed oma vanemate jaoks täidavad, ning rahulolu, mida nad pakuvad. Eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid väärtusi peetakse olulisemaks, kuidas erinevad hinnangud riigiti ning individuaalsel tasandil. Töös kasutati kahte andmestiku, millest üks - Euroopa Väärtusuuringu 2008. aasta andmestik - võimaldas näha veidi laiemat konteksti mõistmaks lapse saamise otsuse kujunemist ning Eesti ja Saksamaa vastajate hinnanguid võrdluses teise Euroopa riikidega. Kolme põlvkonna andmeid sisaldav rahvusvahelise uurimisprojekti "The value of children and intergenerational relations" raames kogutud Eesti ja Saksa andmestik võimaldas võrrelda laste väärtuse nelja dimensiooni: utilitaristlikku, sotsiaalset, lõbu ning psühholoogilist väärtust.

Töö teoreetilises osas on lapse väärtust puudutavad teooriad jagatud ratsionaalseteks teooriateks, mille alla kuulub ka VOC kontseptsioon, mis on üheks antud töös kasutusel oleva lapse väärtuse tunnustebloki aluseks, ning muudeks teooriateks, mille alla kuuluvad ka erinevad normatiivsed teooriad lapse väärtusest. Euroopa Väärtusuuringu andmed andsid võimaluse võrrelda inimeste suhtumist lapse saamise otsusesse - kas see on kooskõlas normatiivse vaatega, ehk lapse saamine on kohustus ühiskonna ees või on tegemist pigem isikliku otsusega, mida mõõdab ka ratsionaalse käsitluse alla kuuluv lapse väärtuse skaala. Ilmnes, et kogu Euroopas nähakse lapse saamise otsust siiski pigem isiklikuna. Samas hinnatakse isikliku otsuse olulisust arenenumates Euroopa riikides, nt Skandinaaviamaaades, kõrgemalt ning mitmetes vähem läänelikes ning traditsioonilisemate väärtustega riikides nagu Gruusia ja Türgi nõustatakse keskmiselt rohkem, et lapse saamine on kohustus ühiskonna ees. Eesti ja Saksamaa on hinnangute poolest üsna sarnased ja asetsevad mõlema vaate puhul võrdluses teiste riikidega pigem keskpäigas.

Esimese töös püstitatud hüpoteesi kohaselt on nii Saksamaal kui ka Eestis vastajate hinnangud emotsionaalsetele lastega seotud väärtustele kõrgemad kui utilitaristlikule lapse väärtusele, mis hõlmab ka lapsest saadavat majanduslikku kasu, sest tegemist on arenenud riikidega. Hüpotees osutus tõeseks - utilitaristlikku laste väärtust hinnatakse mõlemas riigis teistest väärtuse dimensioonidest madalamaks Ratsionaalsete lapse väärtust käsitlevate

teooriate järgi tähendab kehvem majanduslik olukord kõrgemat hinnangut lapse majanduslikule väärtusele. Ilmnes, et Eestis hinnatakse utilitaristlikku väärtust veidi olulisemaks kui Saksamaal, mis oli ka üheks käesoleva magistritöö hüpoteesiks, kuna majandusnäitajate, näiteks SKT, poolest, on Eesti majanduslik olukord Saksamaa omast mõnevõrra halvem. Samas Hoffmann'i ja Hoffmann'i (1973) eeldus, et utilitaristliku ning majandusliku väärtuse oluliseks pidamine tähendab seda, et emotsionaalseid väärtusi hinnatakse madalamalt, ei pea antud andmestiku puhul paika. Kui see tänapäeval üldse kehtib, siis ilmselt vaid väga vähearenenud piirkondade puhul.

Lisaks makrotasandi ehk riikide võrdlusele oli eesmärgiks vaadelda ka erinevusi mikrotasandil. Nimelt võrreldi hinnanguid lapse väärtusele vanuse, olemasoleva laste arvu, haridustaseme ning majandusliku olukorra lõikes. Hüpoteesiks oli, et madalam majanduslik positsioon tähendab kõrgemat hinnangut lapse utilitaristlikule väärtusele. Nii nagu riikide puhul, pidas see eeldus paika ka mikrotasandil - kõrgema majandusliku positsiooniga naised hindavad laste utilitaristlikku väärtust mõnevõrra vähem oluliseks. Kuid sarnaselt riikidevaheliste erinevustega ei tähendanud see, et madalama majandusliku positsiooniga vastajad hindaks laste emotsionaalset väärtust vähem oluliseks.

Hüpotees selle kohta, et kõrgema haridustasemega naised väärtustavad enam laste utilitaristlikku ja sotsiaalset väärtust, tulenes Ahn'i (1995) uuringu empiirilisest tulemusest, mille kohaselt haritumad naised hindavad laste abi vanematele eakana olulisemaks kui vähem haritud naised. Empiiriline Saksa ja Eesti andmete analüüs näitas aga vastupidist trendi - mida kõrgem haridustase, seda madalam hinnang lapse utilitaristlikule väärtusele. Tulemuste lahknevuse põhjuseks võib olla seos majandusliku olukorra ja haridustaseme vahel või hoopis kultuurilised erinevused, kuna Ahn (1995) kasutas oma uurimuses Korea andmeid.

Lisaks erinevustele lapse väärtuse hindamises, käsitleti antud töös ka erinevate faktorite seost olemasoleva laste arvuga ning hinnanguid ideaalsele laste arvule. Mõneti üllatuslikult imnes, et lõbu aspekt lapse väärtuses on positiivselt seotud nii olemasoleva kui ka ideaalse laste arvuga. Ehk inimene, kes väärtustab lapse puhul temast saadavat lõbu ja stimulatsiooni, näeb ideaalis oma laste arvu suuremana ning omab ka reaalselt enam lapsi.

Kuigi antud töös oli valim üsna väike, siis olid siiski paljud erinevused statistiliselt olulised. Kindlasti oleks põnev laiendada uuringut rohkematele riikidele ja kultuuridele. Ideaalis võiks valim sisaldada ka riike väljastpoolt Euroopat. Samuti annaks palju juurde võimalus võrrelda mehi ja naisi ning lastetute inimeste hinnanguid nendega, kellel juba on mõni laps. Lisaks leiab töö autor, et täpsemate tulemuste saamiseks võiks lapse väärtuse dimensioonid olla veidi kitsamad ning koosneda sisuliselt sarnasematest küsimustest - see võimaldaks täpsemat võrdlust erinevate taustakategooriate lõikes.

KASUTATUD KIRJANDUS

- About EVS. (2014).
http://www.europeanvaluesstudy.eu/frmShowpage?v_page_id=4386315781860116
(kasutatud 07.05.14).
- Ahn, N. (1995). Measuring the Value of Children by Sex and Age Using a Dynamic Programming Model. *The Review of Economic Studies*, 62(3): 361-379.
- Ainsaar, M. (2011). Lapse saamise ajastamine ja laste arv: Sündimustrendid Euroopas. *Akadeemia*, 12: 2330 – 2351.
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behaviour. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 50: 179-211.
- Becker, G. S. (1991) A Treatise on the Family (2nd ed.). Cambridge/London: Harvard University Press.
- Becker, G. S., Lewis H. G. (1974). Interaction Between Quantity and Quality of Children. Schultz, T. W. (toim.) *Economics of the Family: Marriage, Children and Human Capital*. National Bureau of Economic Research, Inc.: 81-90.
- Bongaarts, J. (2001). Fertility and Reproductive Preferences in Post-Transitional Societies. *Population and Development Review*, 27: 260-281.
- Euroopa Komisjon. (2013). Sooline palgalõhe: Euroopas töötavad naised 59 päeva tasuta. Pressiteade. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1227_et.htm (kasutatud 07.05.14).
- Friedman, D., Hechter, M., Kanazawa, S. (1994). A Theory of The Value of Children. *Demography*, 31(3): 375-401.
- Heiland F., Prskawetz, A., Sanderson, W. C. (2008). Are Individuals Desired Family Sizes Stable? Evidence from West German Panel Data. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 24(2): 129-156.
- Hoffman, L. W., Hoffman, M. L. (1973). The Value of Children to Parents. Fawcett, J. T. (toim.) *Psychological Perspectives on Population* (lk 19–76). New York: Basic Books.
- Hoffmann, L. W. (1975). The Value of Children to Parents and the Decrease in Family Size. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 119(6): 430-438.
- Hoffmann, L. W., Manis, J. D. (1979). The Value of Children in the United States: A New Approach to the Study of Fertility. *Journal of Marriage and Family*, 41(3): 583-596.
- Iacovou, M.; Tavares, L. P. (2010). Yearning, Learning and Conceding: (Some of) the

Reasons People Change Their Childbearing Intentions. *European Demographic Research Papers*, 3. Vienna Institute of Demography, Vienna.

- Kasearu, K., Rootalu, K. (2011). Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted. Uuringuraport.
- Kohlmann, A. (2001). Fertility Intentions in a Cross-Cultural View: The Value of Children Reconsidered. *MPIDR Working Paper WP 2002-002*. Max Planck Institute for Demographic Research.
- Lesthaeghe, R., Surkyn, J. (1988). Cultural dynamics and economic theories of fertility change. *Population and Development Review*, 14(1): 1–45
- Liefbroer, A. C. (2009). Changes in Family Size Intentions Across Young Adulthood: A Life-Course Perspective. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 25: 363-368.
- Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50: 370–396.
- Mayer, B. ja Trommsdorff, G. (2010). Adolescents' value of children and their intentions to have children: A cross-cultural and multilevel analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41: 671-689.
- Mayer, B., Albert, I., Trommsdorff, G., Schwarz, B. (2005). The Value of Children in Germany: Dimensions, Comparison of Generations, and Relevance for Parenting. Trommsdorff, G., Nauck, B. (toim.) *The Value of Children in Cross-Cultural Perspective. Case Studies from Eight Societies* (lk 43-65). Lengerich: Pabst Science.
- Morgan, S. P., Berkowitz King, R. (2001) Why Have Children in the 21st Century? *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 17 (3) -20.
- Nauck, B. (2000). The Changing Value of Children - a Special Action Theory of Fertility Behavior and Intergenerational Relationships in Cross-cultural Comparison. Values of Children in Six Cultures. A Replication and Extension of the "Values-of-Children-Studies" with regard to Generative Behaviour and Parents-Child-relationships".
- Nauck, B. (2007). Value of Children and the Framing of Fertility: Results from a Cross-cultural Comparative Survey in 10 Societies. *European Sociological Review*, 23(5): 615-629.
- Preston, S. H. (1987). Changing Values and Falling Birth Rates. *Population and Development Review*, 12: 176–195.
- Schoen, R., Kim, Y. J., Nathanson, C. A., Fields, J., Astone, N. M. (1997). Why Do

Americans Want Children? *Population and Development Review*, 23(2): 333-358.

- The Value of Children and Intergenerational Relations Project. (2013).
<http://www.psychologie.uni-konstanz.de/en/trommsdorff/research/value-of-children-in-six-cultures/description-of-study/> (kasutatud 08.05.14).

LISAD

Lisa 1. EVSi 2008. a. voorus osalevad riigid ja respondentide arv (antud töös analüüsist välja jäetud riigid on tabelis eristatud halli lahtriga).

Riik	N	Protsent	Riik	N	Protsent
Albaania	1534	2,3	Hispaania	1500	2,2
Azerbaidžaan	1505	2,2	Rootsi	1187	1,8
Austria	1510	2,2	Šveits	1272	1,9
Armeenia	1500	2,2	Türgi	2384	3,5
Belgia	1509	2,2	Ukraina	1507	2,2
Bosnia ja Hertsooviina	1512	2,2	Makedoonia	1500	2,2
Bulgaaria	1500	2,2	Suurbritannia	1561	2,3
Valgevene	1500	2,2	Põhja-Iirimaa	500	,7
Horvaatia	1525	2,2	Kosovo	1601	2,4
Küpros	1000	1,5	Kokku	67786	100,0
Northern Cyprus	500	,7			
Tšehhi	1821	2,7			
Taani	1507	2,2			
Eesti	1518	2,2			
Soome	1134	1,7			
Prantsusmaa	1501	2,2			
Gruusia	1500	2,2			
Saksmaa	2075	3,1			
Kreeka	1500	2,2			
Ungari	1513	2,2			
Island	808	1,2			
Iirimaa	1013	1,5			
Itaalia	1519	2,2			
Läti	1506	2,2			
Leedu	1500	2,2			
Luksemburg	1610	2,4			
Malta	1500	2,2			
Moldova	1551	2,3			
Montenegro	1516	2,2			
Holland	1554	2,3			
Norra	1090	1,6			
Poola	1510	2,2			
Portugal	1553	2,3			
Rumeenia	1489	2,2			
Venemaa	1504	2,2			
Serbia	1512	2,2			
Slovakkia	1509	2,2			
Sloveenia	1366	2,0			

Lisa 2. Vastajate jagunemine vanusegruppidesse riigiti.

Riik		Vanusegrupp			Kokku
		15-29 a.	30-49 a.	50 ja vanem	
Albaania	N	443	615	476	1534
	%	28,9%	40,1%	31,0%	100,0%
Austria	N	316	572	622	1510
	%	20,9%	37,9%	41,2%	100,0%
Armeenia	N	394	547	536	1477
	%	26,7%	37,0%	36,3%	100,0%
Belgia	N	266	547	696	1509
	%	17,6%	36,2%	46,1%	100,0%
Bosnia ja Hertsogoviina	N	453	546	513	1512
	%	30,0%	36,1%	33,9%	100,0%
Bulgaaria	N	252	447	801	1500
	%	16,8%	29,8%	53,4%	100,0%
Valgevene	N	444	565	491	1500
	%	29,6%	37,7%	32,7%	100,0%
Horvaatia	N	408	481	609	1498
	%	27,2%	32,1%	40,7%	100,0%
Küpros	N	192	301	506	999
	%	19,2%	30,1%	50,7%	100,0%
Tšehhi	N	350	575	868	1793
	%	19,5%	32,1%	48,4%	100,0%
Taani	N	205	556	746	1507
	%	13,6%	36,9%	49,5%	100,0%
Eesti	N	266	488	764	1518
	%	17,5%	32,1%	50,3%	100,0%
Soome	N	170	455	509	1134
	%	15,0%	40,1%	44,9%	100,0%
Prantsusmaa	N	237	515	749	1501
	%	15,8%	34,3%	49,9%	100,0%
Gruusia	N	311	581	606	1498
	%	20,8%	38,8%	40,5%	100,0%
Saksamaa	N	293	724	1034	2051
	%	14,3%	35,3%	50,4%	100,0%
Kreeka	N	247	517	734	1498
	%	16,5%	34,5%	49,0%	100,0%
Ungari	N	368	550	595	1513
	%	24,3%	36,4%	39,3%	100,0%
Island	N	174	313	321	808
	%	21,5%	38,7%	39,7%	100,0%

Riik		Vanusegrupp			Kokku
		15-29 a.	30-49 a.	50 ja vanem	
Iirimaa	N	217	371	394	982
	%	22,1%	37,8%	40,1%	100,0%
Itaalia	N	300	533	686	1519
	%	19,7%	35,1%	45,2%	100,0%
Läti	N	352	495	659	1506
	%	23,4%	32,9%	43,8%	100,0%
Leedu	N	330	523	646	1499
	%	22,0%	34,9%	43,1%	100,0%
Luksemburg	N	640	508	461	1609
	%	39,8%	31,6%	28,7%	100,0%
Malta	N	209	421	867	1497
	%	14,0%	28,1%	57,9%	100,0%
Moldova	N	382	554	615	1551
	%	24,6%	35,7%	39,7%	100,0%
Montenegro	N	413	594	509	1516
	%	27,2%	39,2%	33,6%	100,0%
Holland	N	109	495	948	1552
	%	7,0%	31,9%	61,1%	100,0%
Norra	N	211	417	462	1090
	%	19,4%	38,3%	42,4%	100,0%
Poola	N	381	506	592	1479
	%	25,8%	34,2%	40,0%	100,0%
Portugal	N	189	523	841	1553
	%	12,2%	33,7%	54,2%	100,0%
Rumeenia	N	287	477	725	1489
	%	19,3%	32,0%	48,7%	100,0%
Serbia	N	321	568	623	1512
	%	21,2%	37,6%	41,2%	100,0%
Slovakkia	N	131	470	908	1509
	%	8,7%	31,1%	60,2%	100,0%
Sloveenia	N	252	469	645	1366
	%	18,4%	34,3%	47,2%	100,0%
Hispaania	N	302	569	626	1497
	%	20,2%	38,0%	41,8%	100,0%
Rootsi	N	165	412	597	1174
	%	14,1%	35,1%	50,9%	100,0%
Šveits	N	188	488	595	1271
	%	14,8%	38,4%	46,8%	100,0%

Riik		Vanusegrupp			Kokku
		15-29 a.	30-49 a.	50 ja vanem	
Türgi	N	673	1038	616	2327
	%	28,9%	44,6%	26,5%	100,0%
Ukraina	N	295	498	714	1507
	%	19,6%	33,0%	47,4%	100,0%
Makedoonia	N	369	566	559	1494
	%	24,7%	37,9%	37,4%	100,0%
Suurbritannia	N	224	505	821	1550
	%	14,5%	32,6%	53,0%	100,0%
Põhja-Iirimaa	N	84	155	256	495
	%	17,0%	31,3%	51,7%	100,0%
Kokku	N	14675	23928	28892	67495
	%	21,7%	35,5%	42,8%	100,0%

Lisa 3. Uuringu "Value of children and intergenerational relations" VOC skaala tunnused.

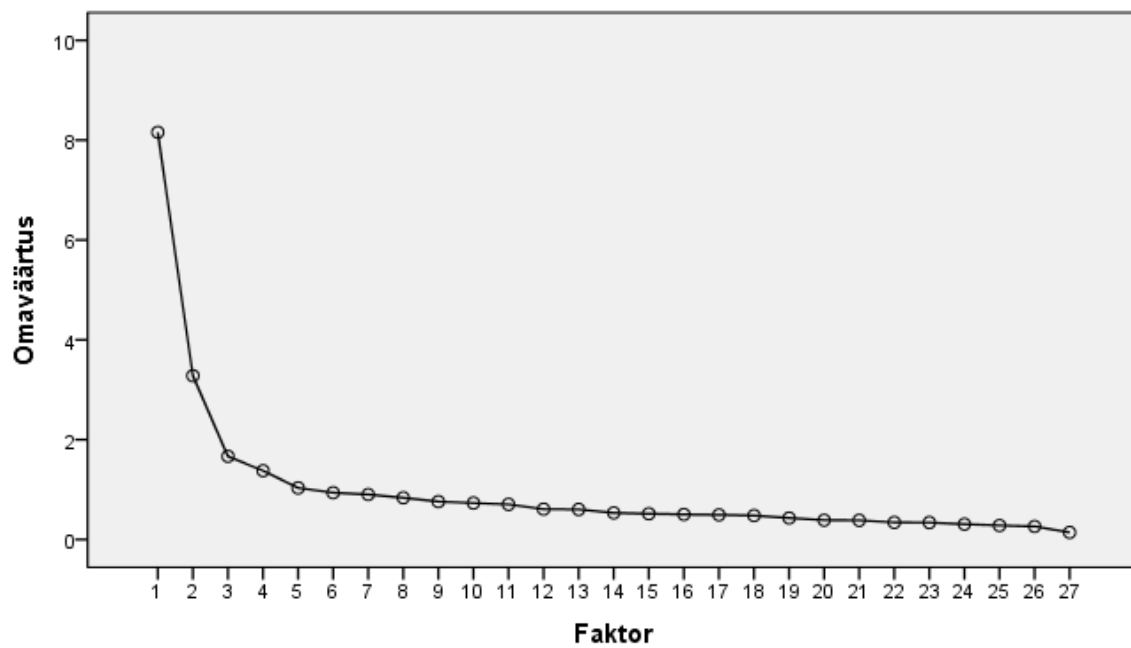
Uuringu "Value of children and intergenerational relations" VOC skaala tunnused

VOC+ Child helps around the house
VOC+ Makes family more important
VOC+ bring parents closer together
VOC+ More reason to succeed in work
VOC+ Increases responsibility, develop
VOC+ More contacts/communicat. with kin
VOC+ joy to have a small baby
VOC+ Fun to have young children around
VOC+ Pleasure watching children grow
VOC+ Feeling of love parent and child
VOC+ Standing/reputation among your kin
VOC+ Less likely to be lonely in old age
VOC+ Raising helps learn about life/self
VOC+ older relatives feel you should
VOC+ New friends through your children
VOC+ Share what you have with children
VOC+ life will be continued through
VOC+ Sure enough children will survive
VOC+ To have a girl/another girl
VOC+ To carry on the family name
VOC+ To help your family economically
VOC+ Have someone to love and care for
VOC+ companion for child/children
VOC+ To have a boy/another boy
VOC+ A duty according to your belief
VOC+ husband wants more children
VOC+ Children can help when you're old

Lisa 4. Lapse väärtuse skaala tunnuste faktormaatriks

	Faktor				
	1	2	3	4	5
<i>VOC+ Child helps around the house</i>	0,561	0,295	0,009	0,125	0,093
<i>VOC+ Makes family more important</i>	0,199	0,481	0,267	0,016	0,092
<i>VOC+ bring parents closer together</i>	0,322	0,577	0,213	0,003	0,089
<i>VOC+ More reason to succeed in work</i>	0,492	0,546	0,097	0,086	0,023
<i>VOC+ Increases responsibility, develop</i>	0,086	0,567	0,369	-0,014	0,036
<i>VOC+ More contacts/communicat. with kin</i>	0,171	0,704	0,187	0,181	0,136
<i>VOC+ joy to have a small baby</i>	0,034	0,193	0,28	0,105	0,806
<i>VOC+ Fun to have young children around</i>	0,05	0,118	0,338	0,064	0,867
<i>VOC+ Pleasure watching children grow</i>	0,025	0,207	0,578	0,069	0,348
<i>VOC+ Feeling of love parent and child</i>	-0,171	0,089	0,639	0,055	0,271
<i>VOC+ Standing/reputation among your kin</i>	0,367	0,532	0,056	0,301	0,157
<i>VOC+ Less likely to be lonely in old age</i>	0,356	0,286	0,391	0,009	0,089
<i>VOC+ Raising helps learn about life/self</i>	-0,01	0,232	0,556	0,059	0,068
<i>VOC+ older relatives feel you should</i>	0,417	0,36	-0,078	0,331	0,083
<i>VOC+ New friends through your children</i>	0,306	0,483	0,116	0,172	0,061
<i>VOC+ Share what you have with children</i>	0,139	0,132	0,602	-0,048	0,01
<i>VOC+ life will be continued through</i>	0,373	0,175	0,51	0,009	-0,051
<i>VOC+ Sure enough children will survive</i>	0,562	0,24	0,157	0,189	0,072
<i>VOC+ To have a girl/another girl</i>	0,293	0,081	0,048	0,712	0,088
<i>VOC+ To carry on the family name</i>	0,616	0,199	0,065	0,365	0,017
<i>VOC+ To help your family economically</i>	0,604	0,23	0,033	0,357	0,034
<i>VOC+ Have someone to love and care for</i>	0,065	0,005	0,575	0,093	0,228
<i>VOC+ companion for child/children</i>	0,297	0,106	0,291	0,281	0,159
<i>VOC+ To have a boy/another boy</i>	0,341	0,124	0,08	0,751	0,051
<i>VOC+ A duty according to your belief</i>	0,613	0,166	-0,02	0,204	-0,039
<i>VOC+ husband wants more children</i>	0,414	0,068	0,037	0,185	-0,004
<i>VOC+ Children can help when you're old</i>	0,724	0,155	0,156	-0,046	-0,011

Lisa 5. Faktoranalüüsi teel tekkinud faktorite omaväärtused

Lisa 6. VOC skaala tunnuste jagunemine faktoritesse

Utilitaristlik VOC

- VOC+ Child helps around the house*
- VOC+ older relatives feel you should*
- VOC+ Sure enough children will survive*
- VOC+ To carry on the family name*
- VOC+ To help your family economically*
- VOC+ companion for child/children*
- VOC+ A duty according to your belief*
- VOC+ husband wants more children*
- VOC+ Children can help when you're old*

Sotsiaalne VOC

- VOC+ Makes family more important*
- VOC+ bring parents closer together*
- VOC+ More reason to succeed in work*
- VOC+ Increases responsibility, develop*
- VOC+ More contacts/communicat. with kin*
- VOC+ Standing/reputation among your kin*
- VOC+ New friends through your children*

Stimulatsioon ja lõbu

- VOC+ joy to have a small baby*
- VOC+ Fun to have young children around*

Psühholoogiline VOC

- VOC+ Pleasure watching children grow*
- VOC+ Feeling of love parent and child*
- VOC+ Less likely to be lonely in old age*
- VOC+ Raising helps learn about life/self*
- VOC+ Share what you have with children*
- VOC+ life will be continued through*
- VOC+ Have someone to love and care for*

Analüüsist välja jäänud faktor

- VOC+ To have a girl/another girl*
- VOC+ To have a boy/another boy*

Lisa 7. Keskmised hinnangud lapse saamisele kui kohustusele ühiskonna ees ning lapse saamisele kui isiklikule otsusele riikide lõikes.

		Lapse saamine on kohustus ühiskonna ees (1 - täiesti nõus; 5 - ei nõustu üldse)	Lapse saamine peaks olema inimese isiklik otsus (1 - täiesti nõus; 5 - ei nõustu üldse)		Riik	Lapse saamine on kohustus ühiskonna ees (1 - täiesti nõus; 5 - ei nõustu üldse)	Lapse saamine peaks olema inimese isiklik otsus (1 - täiesti nõus; 5 - ei nõustu üldse)
Albaania	M	2,88	1,70	Läti	M	3,06	1,53
	SD	1,176	,748		SD	1,113	,618
Austria	M	3,44	1,44	Leedu	M	3,05	1,75
	SD	1,198	,707		SD	,922	,629
Armeenia	M	2,67	1,61	Luksemburg	M	3,64	1,20
	SD	1,219	,679		SD	1,321	,563
Belgia	M	4,06	1,28	Malta	M	2,71	1,90
	SD	1,143	,612		SD	,992	,788
Bosnia ja Hertsogoviina	M	3,10	1,78	Moldova	M	2,58	1,65
	SD	1,064	,774		SD	1,223	,718
Bulgaaria	M	2,10	1,59	Montenegro	M	3,23	1,48
	SD	1,032	,665		SD	1,156	,654
Valgevene	M	2,51	1,57	Holland	M	4,24	1,54
	SD	1,148	,729		SD	,800	,755
Horvaatia	M	3,39	1,58	Norra	M	4,24	1,13
	SD	1,110	,708		SD	1,179	,538
Küpros	M	2,43	1,52	Poola	M	3,14	1,77
	SD	1,214	,680		SD	1,056	,778
Tšehhi	M	2,71	1,69	Portugal	M	2,76	1,74
	SD	1,096	,772		SD	1,097	,724
Taani	M	3,85	1,33	Rumeenia	M	2,79	1,65
	SD	1,117	,595		SD	1,193	,751
Eesti	M	3,07	1,66	Serbia	M	3,16	1,54
	SD	1,102	,720		SD	1,198	,620
Soome	M	3,95	1,45	Slovakkia	M	3,06	1,62
	SD	,985	,741		SD	1,194	,806
Prantsusmaa	M	3,78	1,25	Sloveenia	M	3,22	1,52
	SD	1,319	,574		SD	1,127	,545
Gruusia	M	2,29	1,85	Hispaania	M	3,24	1,40
	SD	1,080	,904		SD	1,273	,624
Saksamaa	M	3,34	1,43	Rootsi	M	4,28	1,25
	SD	1,217	,640		SD	,886	,607
Kreeka	M	2,69	1,58	Šveits	M	3,51	1,39
	SD	1,182	,667		SD	1,214	,628
Ungari	M	3,05	1,37	Türgi	M	2,31	1,60
	SD	1,211	,601		SD	1,209	,721
Island	M	3,96	1,46	Ukraina	M	2,76	1,52
	SD	,824	,579		SD	1,297	,683
Iirimaa	M	3,53	1,60	Suur- britannia	M	3,84	1,61
	SD	1,058	,717		SD	,889	,666
Itaalia	M	3,41	1,71	Põhja- Iirimaa	M	3,68	1,65
	SD	1,091	,769		SD	,920	,620

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liisa-Evi Kesselmann
(sünnikuupäev: 15.02.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Laste väärtus naise jaoks Eestis ja Saksamaal, mille juhendaja on Mare Ainsaar,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.05.2014